

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KARL MARX - FERDINAND LASSALLE

ANAYASA SORUNU

SEÇME YAZILAR

DERLEYEN VE ÇEVİREN • BARKIN ASAL

1403*

BARKIN ASAL

1981 yılında İzmir’de doğdu. Ortaöğrenimini Galatasaray Lisesi’nde, yükseköğrenimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde tamamladı. Bir süre avukatlık yapan Asal, 2006 ila 2016 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak çalıştı. İlgili tarihten beri hukuk, siyaset ve kültürel konularda yazılar yazmakta ve kitap çevirmektedir.

KOR KİTAP - İ20

KARL MARX - FERDINAND LASSALLE

ANAYASA SORUNU - SEÇME YAZILAR

DERLEYEN VE ÇEVİREN • BARKIN ASAL

KAPAK TASARIM • DEVRİM KOÇLAN

ISBN 978-625-7392-05-1

Birinci Basım Eylül 2021

© Ginko Kitap Ltd. Şti. 2021

BASKI: Ezgi Matbaacılık pors. teks. San. Tic. Ltd.Şti.

Sanayi Cd. Altay Sok. Nd:14 Yenibosna/İst. Tel:0212 652 62 62

ezgimatbaa@gmail.com Sertifika No: 45029

Ginko Kitap: Osmanağa Mah. Ali Suavi Sk. No: 10 D. 3 Kadıköy / İstanbul

T: 0216 449 20 99 • F: 0216 449 21 00

www.korkitap.com • info@korkitap.com

Sertifika No: 35054

Kor Kitap, Ginko Kitap Ltd. Şti. tescilli markasıdır.

KARL MARX - FERDINAND LASSALLE

ANAYASA SORUNU

SEÇME YAZILAR

DERLEYEN VE ÇEVİREN • BARKIN ASAL

İNCELEME

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRENİN KISA SUNUŞU / BARKIN ASAL	9
DEVİRİMCİ İSPANYA / KARL MARX	13
KASIM 1848'DE KABUL EDİLEN FRANSIZ CUMHURİYETİ ANAYASASI / KARL MARX	95
ANAYASA NEDİR? / FERDINAND LASSALLE	113

ÇEVİRENİN KISA SUNUŞU

Lux ex tenebris, Museo Nacional del Prado’da bulunan, Goya’nın kâğıt üzerine çini mürekkebiyle yaptığı resimlerinden biri... Yuhanna’daki “...*lux est in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt.*”den (“Işık karanlıkta parlar ve karanlık onu alt edemez”den) ilham alıyor. Ama bir terslik var: Gökte uçan meleğin okuduğu ışık saçan kitap, kısalığından anlaşılacağı üzere 1812 Anayasası ve altta karanlıklar içinde gölgeleriyle görülenler de papazlar ve rahipler olarak yorumlanıyor. Işık, böylece aslında karanlıktan doğuyor; ama karanlığa da neliğini veriyor. “*Lux in tenebris*”in “*Lux ex tenebris*” ifadesine dönüşümünün anlamı da böylece ortaya çıkıyor. Goya’nın aynı anayasa ile ilgili yaptığı tek resim bu da değil: Bir de “1812 Anayasasının Alegorisi” isimli tablosu var. Gerçi bu tablo daha önce, tefsirlerine uygun olarak sırasıyla “Hakikat, Zaman ve Tarih”, daha sonra “İspanya, Zaman ve Tarih” isimlerini almış. Tablonun orta noktasının hemen solunda beyaz elbisesi içinde bize dönük bir kadın sol kolunu kenara doğru açmış, elinde bir anayasa kitapçığı tutarken; elinde peri değneğine benzer bir değnek bulunan diğer kolunu ise uzun kanatları olan yaşlı bir adam koruyucu bir biçimde yönlendirmeye çalışıyor. Yaşlı adamın diğer elinde ise bir kum saati var ve bakanlarda, daha yeni döndürülmüş olmasından yeni bir çağın başladığı hissini uyandırıyor. Bu iki figürün nispeten önünde oturan yarı çıplak, bacakları yeşil bir şalla örtülü kadın önündeki deftere bir şeyler kaydediyor ve sol ayağının altında ise karanlıklar içinde kalmış, açık bir başka defterin bulunduğunu görüyoruz. Kısaca, zamanı simgelediği düşünülen

yaşlı adam, 1812 Anayasasını temsil eden kadını ve bu anlamda özgürlüğü kanatlarıyla karanlıktan korumaya çalışmakta, her şeyi gözler önüne seren tarih de eski zamanları geride bırakarak yeni açılan çağı not etmektedir. Goya'nın bu resimlerinde görülen ışık ile karanlık (*la luz y las tinieblas*) arasındaki mücadeleden, bazı İspanyol yazarlar tarafından 1812 Anayasası'nın özlemini duyan liberallerle, onu çıkarlarına Napolyon'dan daha aykırı gören çoğu ruhban sınıfı üyesi "Serviles" arasındaki savaşa tekabül ettiği ifade edilir.¹ Goya'nın buradaki konumu net gibi durmaktadır.

Marx ise, *Devrimci İspanya* yazı dizisinde kendi döneminde de devam eden bu algıya bir cevap veriyor gibidir: "*Cortes'in çoğunluğunun reformculardan müteşekkil olduğunu farz etmek büyük bir hata olacaktır... Sayıca açık ara üstün olan Serviles liberal azınlığın etkinliğine, şevkine ve coşkusuna kendini kaptırmıştı. Serviles partisinde çoğunluğu oluşturan ruhban vekiller, kısmen Kilise ile Devlet arasındaki antagonizmanın hatırasından kısmen de kendi kastlarının imtiyaz ve istismarlarını koruyabilmek amacıyla rağbet görmeyi beklediklerinden dolayı her zaman krallık imtiyazlarını kurban etmeye hazırdılar... 1812 Anayasasının bazı maddelerinde zaten gördüğümüz gibi Liberaller, Kilise partisi ile uzlaşmaya girişmeye mecburdular.*" Üstelik "1812 Anayasasının daha yakından incelenmesiyle, 1791 Fransız Anayasasının bayağı bir kopyası olmaktan uzak, eski ve ulusal kurumları yeniden yapılandıran, 18. yüzyılın en ünlü yazarları ve devlet adamları tarafından yüksek sesle talep edilen reformlara giren, halkın önyargılarına kaçınılamaz tavizler veren, İspanyol entelektüel hayatının gerçek ve özgün bir ürünü olduğu sonucu"na vardığını da söylüyordu.

Anayasaya ilişkin bu seçki hazırlanmaya başlandığında aslında temel amaç hukukçular tarafından çokça tartışılmamış,

1 Bu paragraftaki bilgiler için v. Robert Hughes, *Goya*, New York, Alfred A. Knopf, 2003, p. 268-272.

Marx'ın bahsettiği Anayasalardan uzun aktarmalar yaptığı iki gazete yazısını çevirmekti sadece. Bunlardan birincisi, *Devrimci İspanya* dizisindeki, Marx'ın kendisi veya *Toplu Eserleri*'nin editörleri tarafından değil, *marxist.org* adlı site tarafından yanlış bir biçimde “Olağanüstü Cortes Jakoben Anayasasını kabul etti” başlığıyla yayımlanan VI. makalesiydi. Ancak söz konusu çeviri büyük bir açmazla karşı karşıyaydı: Türkiye'deki literatür, İspanya'nın bu dönemdeki durumuna ilişkin hiçbir esere sahip değildi. Kaldı ki sahip olsaydı bile, yukarıda özetlenen tartışmanın da gösterdiği gibi bu metni Marx'ın bakış açısından mahrum bir şekilde okumak okuyucu için hiçbir anlam ifade etmeyecekti. Bu yüzden en azından Marx tarafından kaleme alınmış bu yazı dizisinin tamamının çevrilmesinin daha yerinde olduğu kanaatine varıldı. Bunun olumsuz yanı ise, söz konusu gazete yazılarının ana konudan saparak Asyatik despotizmden, ordunun İspanya gibi modernleşen ülkelerdeki durumuna kadar okuyucunun Türkiye tarihiyle de alakalı birçok konuyu da düşünmesine sevk edecek olmasıdır.

İkinci metin ise, Marx'ın *Notes to the People* isimli gazete için yazmış olduğu “4 Kasım 1848'de Kabul Edilen Fransız Cumhuriyeti Anayasası” başlıklı makalesidir. Haziran 1848'den önceki taslakla sonra ortaya çıkan metnin karşılaştırmasıyla başlayan makale; 170 yıl sonra birçok hukukçunun kanıksamış olduğu lafızların ya da hukuki bir tabir kullanılacak olursa “*istisna halleri*”nin Anayasanın kendi içindeki negasyonu olarak anlaşılması gerekeceğini; bundan ari kalmış iki maddenin ise ne gibi siyasi sonuçlar doğuracağını göstermesi bakımından oldukça faydalı olacaktır. *Fransız Üçlemesi*'nin Türkçeye yıllar önce çevrilmiş olması, okuyucuyu metnin içeriğine hâkim olma hususunda oldukça rahatlatacağı düşünülmektedir.

Bunlara son olarak Lassalle'in 16 Nisan 1862'de vermiş olduğu “Anayasa Nedir?” isimli bir söylev eklendi. Marx ile Lassalle arasındaki siyasi ve entelektüel polemiklerin vardığı nokta ve

bunların Alman işçi sınıfına etkileri ayrı bir inceleme konusu olmakla beraber, Marx'ın 5 Temmuz 1862 tarihli mektubunda bahsettiği iki zekice konuşmadan biri Lassalle'in ona göndermiş olduğu "Anayasa Nedir?" isimli bu söylevdir.² Tabii bu not Marx'ın, Lassalle'in bu söylevde ifadesini bulmuş bütün düşüncelerini onayladığı anlamını vermez. Ancak bahsediş tarzının olumlu olması, Marx'ın bazı hakikatleri gösterdiği kanaatinde olduğunu da göstermektedir. Yine de söylevdeki bazı vurguların, Lassalle'in siyasi alandaki eylemliğinin özünü teşkil edeceği okuyucuya hatırlatılmalıdır. Ayrıca yazılı ve yazılı olmayan anayasa ayrımı, buradan çıkarılmış maddi anayasa ifadesi, 1920-30'lı yılların Weimar'ında ortaya çıkan teorilerin birçoğunun açık veya gizli olarak bu metinle olan tartışmasını da bize göstermektedir.

Bu seçki sadece, 1982 Anayasasının kabulünün hemen ertesindeki tartışmalar, 2008 yılından itibaren Türk Kamu Hukukunun içine düştüğü bunalım veya bu yılın Şubat ayının başında yeniden ortaya atılan ve birçok siyasi odak tarafından hemen sahiplenilen "sivil" anayasa üzerinden değerlendirilmemelidir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yıkımı ve 11 Eylül ile işaret fişegi atılan ama son beş yılda gömülmüş olduğumuz birçok siyasi/hukuki olayda tekrar tekrar ortaya çıkan, II. Dünya Harbi'nin sonrasında Anayasaların büyük kısmının görünüşteki hukukileşmesi/depolitizasyonu çağından çıktığımız gerçeğini de masaya yatırmalıdır. Kısaca bu seçki edilgin bir okuma için değil, okuyucuyu büyük bir tartışmaya davet olarak hazırlanmıştır.

Ayrıca usulden olmasa da bu çeviri, COVID-19'la kaçmadan ve bıkip usanmadan mücadele eden tüm sağlık emekçilerini temsilen 7 Şubat 2020'de Wuhan'da vefat eden Dr. Li Wenliang'a ithaf olunur.

03.03.2021/Çırağan
Barkın Asal

2 Karl Marx, Friedrich Engels, *Collected Works*, Volume 41, London, Lawrence&Wishart, 2010, p. 382.

DEVİRİMCİ İSPANYA¹

- 1 “Devrimci İspanya” makale dizisi, Marx tarafından *New York Daily Tribune* için 1854’ün Ağustos ve Kasım ayları arasında yazılmıştır. Marx, Avrupa’daki devrimci hareketlerin bütün emarelerini gözlemlerdi ve 1854 yazında İspanya’da vuku bulan devrimci olaylara dikkat kesilmisti. Buradaki devrimci mücadelenin diğer Avrupa ülkelerindeki devrimci hareketin ilerlemesini teşvik edebileceğine inanıyordu. 1854’te yeni İspanyol Devrimi’nin özgün özelliklerini ve karakterini kavrayışını geliştirmek amacıyla 19. yüzyılın birinci yarısında gerçekleşen İspanyol Devrimi olaylarının derin bir etüdüne girişti; İngiliz, Fransız, İspanyol yazarlardan yaptığı alıntılarını içeren beş defter günümüze kadar ulaşmıştır. Marx’ın not defterinden *New York Daily Tribune*’e birinci (1808-1814), ikinci (1820-23) ve kısmen üçüncü (1834-43) İspanyol burjuva devrimiyle ilintili dokuz makale gönderdiğini değerlendirebiliriz. Bunlardan sadece altı tanesi yayımlanmıştır (29 Eylül ve 20 Ekim tarihli makaleler, gazetenin dört nüshasında basılmıştır), dolayısıyla ortada toplamda sekiz makale vardır. Kalan üç makale yayımlanmamıştır ve elyazmaları da bulunamamıştır. Bu dokuzuncu makalenin diziyi tamamlamamış olması mümkündür, çünkü ikinci burjuva devriminin nedenleri ve Çarlist Savaşı’nın doğası üzerine olan elyazmalarının mevcut özeti, Marx’ın not defterinde taslağı çizildiği gibi dokuz makalenin şümülünü aşmaktadır (“Freitag, 8 December, Spain -1833”). *New York Daily Tribune*’ün editörleri Marx’ın makalelerini yayımlarken, bunlara keyfi olarak müdahale ettiler. Birinci makale, gazetede “İspanyol Devrimleri”, kalanları ise “Devrimci İspanya” başlığı altında yayımlandı. Ayrıca makaleler kısmen *New-York Semi-Weekly Tribune*’ün 12 ve 29 Eylül, 31 Ekim, 7 Kasım ve 12 Aralık tarihli No: 970, 975, 984, 986, 996 ve *New-York Weekly Tribune* 16 Eylül, 7 ve 28 Ekim, 4 ve 11 Kasım tarihli 679, 682, 685, 686, 687 sayılı nüshalarında basılmıştır. Marx’ın “Devrimci İspanya” makale dizisinin İngilizce olarak 1939 yılında Lawrence & Wishart Ltd. ve International Publishers tarafından Marx&Engels, *Revolution in Spain* içinde tıpkıbasımı yapıldı.

Londra muhabirimizin² bizi bilgilendirdiğine göre, İspanya'daki devrim şu zamana kadar varlıklı ve muhafazakâr sınıfların Fransa'ya göçmeye ve orada emniyetlerini temin etmeye başladıkları daimî bir durum görünümünü aldı.³ Bu çok da şaşırtıcı değil: İspanya hiçbir zaman, 1848'de genelde rağbette olan, bir devrimin üç günde başlanıp bitirildiği Fransız modasını takip etmedi.⁴ Bu doğrultudaki gayretleri hep karmaşık ve daha uzun süreli oldu. Devrim döngüleri kimi halde dokuz yıla kadar uzanırken; üç yıl devrimin kendisini tahdit ettiği en alt sınır olarak görülüyor. Şöyle ki, bu yüzyıldaki ilk devrimleri 1808'den 1814'e kadar sürdü, ikincisi 1820'den 1823'e ve üçüncüsü de 1834'ten 1843'e... Mevcut devrimin ne kadar süreceği veya nasıl sonuçlanacağı hakkında, en kurt siyasetçilerin dahi kehanette bulunması imkânsız. Ama dikkatli bir gözlemci açısından, Türk-Rus Savaşı dahil, Avrupa'nın başka bir köşesinin, İspanya'nın şu anda uyandırdığından daha derin bir alaka uyandıracığı söylenemez.

İspanya'da ayaklanmalar genellikle yöneldikleri saray makbulleninin nüfuzu kadar eskidir. Nitekim 15. yüzyılın ortasında aristokrasi, Kral II. Juan⁵ ve gözdesi Don Alvaro de Luna'ya isyan

2 F. A. Pulszky.

3 Bu cümle tahminen bütünüyle, 8 Eylül 1854 tarihli *New York Daily Tribune* No:4178'de "Avrupa'nın Durumu" sütununda basılan Londra muhabiri Pulszky'nin 25 Ağustos tarihli makalesinden bahseden *Tribune*'ün editörleri tarafından kaleme alınmıştır.

4 1848 Şubat Devrimi'ne dokundurma.

5 II. John.

etmişti. 15. yüzyılda aynı şekilde Kral IV. Henry'ye ve Meşveret Meclisinin başı Villena Markisi Don Juan de Pacheco'ya karşı ciddi başkaldırılar oldu. 17. yüzyılda ise, IV. Philip'in gözdesi Santa Coloma'ya Katalonya'da yapıldığı gibi, Lizbon halkı Portekiz'deki İspanyol valisinin sağ kolu Vasconcellos'u lime lime etti.⁶ Aynı yüzyılın sonunda II. Carlos'un hükümdarlığı esnasında Madrid halkı, başkente giren bütün erzaklar için kendi aralarında paylaştıkları ağır bir vergi koyan Berlepsch Kontesi, Oropesa ve Melgar Kontlarından müteşekkil Kraliçenin⁷ Meşveret Meclisine karşı ayaklandı. Halk, önce Kraliyet Sarayı'na kadar yürüdü, Kralı balkona çıkmaya ve bizzat Kraliçenin Meşveret Meclisini itham etmeye zorladı. Sonrasında ise, Oropesa ve Melgar Kontlarının saraylarına doğru yürüyüşe geçti, buraları yağmaladı, kundaklayarak tahrip etti ve sahiplerini ele geçirmeye çalıştı. Bu kişiler ise, ebedi bir sürgün pahasına kaçma şansına nail oldular. 15. yüzyılda ayaklanmalara neden olan olay, Katalonya'yı Fransa Kralı XI. Louis'ye bırakan, IV. Henry'nin makbulü Villena Markisi'nin yaptığı, katlanılması zor bir anlaşmadır. Üç yüz yıl sonra, 27 Ekim 1807'de IV. Carlos'un gözdesi ve Kraliçenin aşığı⁸, Barış Prensi ünvanlı Don Manuel Godoy tarafından Bonaparte'la Portekiz'in paylaşımı ve Fransız ordusunun İspanya'ya girişi için akdedilen Fontainebleau Anlaşması Madrid'de Godoy'a karşı bir halk ayaklanmasına, IV. Carlos'un halline, oğlu VII. Ferdinand'ın cülûsuna, Fransız ordusunun İspanya'ya girmesine ve bunları takip eden Bağımsızlık Savaşına neden oldu. Böylece, tıpkı 15. yüzyıldaki iç savaşın, Villena Markisi şahsında cisimleşen Meşveret Meclisine karşı bir isyanla başlaması gibi İspanyol Bağımsızlık Savaşı Don Manuel Godoy'da cisimleşen Meşveret Meclisine

6 1581'den 1640'a kadar Portekiz'e, burayı idare etmek için valiler atayan İspanya kralları tarafından hükmedildi. Kraliçe vekili Savoylu Margeret'in ve gözdesi Miguel de Vasconcellos'un keyfi idaresi 1640'da, sonucu İspanyol hâkimiyetinin devrilmesi ve Braganza Soyu'nun iktidara gelmesi olan bir başkaldırıya neden oldu.

7 Neuburglu María Anna.

8 Parmalı María Luisa.

karşı bir halk ayaklanmasıyla başladı. Aynı şekilde 1854 Devrimi de görünümünü San Luis Kontu ile kazanan Meşveret Meclisine karşı isyanla patladı.

Tekrar tekrar patlak veren bu ayaklanmalara karşın bu yüzyıla kadar İspanya'da ciddi bir devrim meydana gelmedi; I. Carlos veya Almanların deyimiyle V. Charles zamanında yaşanan Kutsal İttifak Savaşı⁹ hariç... Bunun doğrudan bahanesi ise yine kamu yetkilerini açık artırmayla satarak ve hukuk davalarına fesat karıştırarak, doymak bilmez açgözlülükleri ile Kastilyalıların dış bilemelerine neden olan, kendisi de Flaman asıllı Kral Naibi Kardinal Adrian'ın himayelerindeki hizip tarafından temin edilmiştir. Oysaki Flaman Meşveret Meclisine muhalefet, hareketin sadece sathi yüzüdür. Derininde ise, çağdaş mutlakiyetçiliğin tecavüzlerine karşı Orta Çağ İspanyası özgürlüklerinin savunulması yatar.

İspanyol monarşisinin temelleri, Katolik Ferdinand ve I. İsaella zamanlarında Aragon, Kastilya ve Granada'nın birliği tarafından atılmıştı. I. Charles ise halen feodal olan bir monarşiyi mutlakiyetçi hale dönüştürmeye çalıştı. Eşzamanlı olarak, İspanyol özgürlüğünün iki ayağına, Cortes'e ve *Ayuntamientos*'a¹⁰ saldırdı; bunlardan ilki, Eski Gotik *concilia*'nın değişmiş bir biçimidir, ikincisi ise hemen hemen Roma Dönemi'nden bugüne fasılasız olarak gelir. *Ayuntamientos*, Roma'nın kendi yönetim teşkilatı olan şehirlerine özgü, seçimli ve kalıtsal bir karışımı sergiler. Kendi kendini yöneten şehirlerle ilgili olarak, İtalya'nın, Provence'in, Kuzey Galya'nın, Büyük Britanya'nın ve bir kısım Alman kentlerinin, İspanyol kentlerinin durumuna koşut bir ben-

9 1520-22 arasında I. Charles'ın mutlak iktidarına karşı Kastilya kentlerinin [*comuneros*] ayaklanması.

10 Yenilenen fetih zamanında veya İspanya'nın Arap boyunduruğundan kurtuluşunda (14.-15. yüzyıl) çok büyük bir siyasi rol oynayan İspanya'nın yerel yönetim organları. Bu makalede betimlenen 16. yüzyılda *Comunero* İsyanı'nın bastırılması sonrasında *Ayuntamientos* ekseriyetle tasfiye edilmiştir. 19. yüzyılın başındaki burjuva devrimleri esnasında, *Ayuntamientos*'un yeniden ihdası, demokratik taleplerden biridir.

zerlik gösterdiği söylenebilir; ama Orta Çağ'ın ne États Généraux'su^{11, 12} ne de İngiliz Parlamentosu, İspanyol Cortesi ile karşılaştırılamaz. İspanyol Krallığı'nın ortaya çıkması esnasında, krallık iktidarının sınırlanmasına alışılmadık biçimde müsait şartlar vardı. Bir yandan Araplarla yapılan uzun mücadeleler boyunca, Yarımada'nın bazı küçük kısımları geri alınmış, buralarda müstakil krallıklar inşa edilmişti. Bu mücadeleler içinde yasalar ve örfler doğmuştu. Genelde soylular tarafından peş peşe yapılan fetihler, onların sahip oldukları iktidarı doruğa çıkarırken Krallık iktidarını gevşetti. Diğer yandan ise, ülkenin yarımada şeklinde biçimlenişi ile Provence ve İtalya'yla sabit ilişki, sahillerde birinci sınıf ticaret ve denizci şehirlerini yaratırken, Emeviler'in daimî istilalarına karşısında emniyet olarak, halkın kendini içinde bulduğu muhkem yerlerde birlikte ikamet etmenin zorunluğundan, iç kısımlarda bulunan şehirler de büyük önem kazandı. 14. yüzyılın başlarından itibaren şehirler, kendi temsilcileriyle beraber ruhban ve soylu sınıfının kilerden müteşekkil Cortes'in en güçlü kısmı haline geldi. Hemen hemen sekiz yüz yıl süren direngen bir mücadele ile Emevi hâkimiyetinden tedrici olarak kurtulmanın, bu hâkimiyetten tamamen azade olduğunda, Yarımada'ya asrî Avrupa'dan tamamıyla farklı bir nitelik verdiğini de dikkat çekmek icap eder: İspanya, Avrupa'nın yeniden dirildiği çağda, kendini kuzeyde Gotlar ve Vandalların, güneyde ise Arapların adetleriyle yüz yüze buldu.

I. Charles, kendisine emperyal onur bahşedilmiş halde Almanya'dan döndüğünde Cortes, onun kadim yasalara uyaca-

11 İngilizce metinde "French States General" denmesine rağmen, buna "Fransız Genel Meclisi" demek yerine, Fransızca karşılığının verilmesi daha uygun olarak addedilmiştir. -ç.n.

12 Orta Çağ Fransası'nda katmanları temsil eden yapı. Ruhban sınıfının, soyluların ve kentlilerin temsilcilerinden müteşekkildir. 175 yıllık bir aradan sonra, olgunlaşan bir burjuva devrimi sırasında 1789 Mayıs'ında toplandı ve 17 Haziran'da üçüncü tabakanın kararıyla Ulusal Meclise dönüştü. 9 Temmuz'da kendi kendisini Anayasa koyucu ilan eden bu Meclis devrimci Fransa'nın en yüksek organı haline geldi.

ğına dair yemin etmesi ve ona taç giydirmek amacıyla Valladolid'te toplandı.¹³ Gitmeyi reddeden Charles, Cortes'in ona sadakatini sunması talebiyle mümessillerini gönderdi. Cortes ise, eğer Charles kendi önüne gelmez ve ülkenin yasalarına riayet edeceğine yemin etmezse hiçbir zaman İspanya kralı olarak tanınmayacağını monarka bildirerek mümessilleri kabul etmeyi reddetti. Bunun üzerine Charles teslim oldu; Cortes'in huzuruna çıktı ve yemin etti, tarihçilerin dediği üzere, hiç de zarif olmayan bir şekilde. Cortes bu vesileyle ona "Senyör, bilmelisiniz ki Kral halkın maaşlı hizmetkârıdır." demişti. I. Charles ile kentler arasındaki düşmanlığın başlangıcı işte böyledir. Sonradan Charles'ın çevirdiği dalavereler sonucu, Kastilya'da birçok ayaklanma patlak verdi. Ardından Avila Kutsal İttifakı oluştu ve birleşmiş kentler Tordesillas'ta Cortes Meclisini topladı, buradan da 20 Ekim 1520'de Krala hitaben "İstismara İtiraz" belgesi çıktı. Buna cevap olarak, o da Tordesillas'ta toplanan tüm vekilleri kişisel haklarından mahrum etti. Böylece İç Savaş kaçınılmaz bir hale geldi ve avam silah başına çağrıldı. Cortes'in Padilla komutasındaki askerleri Torre Lobaton Kalesi'ni ele geçirdi ama 23 Nisan 1521'de yapılan Villalar Savaşı'nda üstün kuvvetler tarafından kesin bir yenilgiye uğratıldı. "Fesatçıların" kelleleri darağacında sallandırıldı ve İspanya'nın kadim özgürlükleri tarihe karıştı.

Mutlakiyetin yükselmesi için uygun pek çok şart, üst üste gelmişti. Farklı bölgeler arasında birliğin yokluğu, bu bölgelerin gayretlerini ihtiyaç duydukları güçten yoksun kılmıştı. Ama her şeyin ötesinde olan şey, soylu sınıflar ile kentliler arasındaki, Charles'ın her ikisinin de güçten düşmesi için kullandığı keskin antagonizmaydı. 14. yüzyıl boyunca Cortes'te kentlerin etkisinin

13 Atuf, Kral I. Charles'a sadakat yemini etmek ve ondan da *fuerosa* riayet edeceği sözünü almak amacıyla 1518 yılının Ocak-Şubat aylarında Valladolid'de toplanan Kastilya Cortesi'nedir. Marx'ın yazdığı bu kısımda bir hata vardır: Cortes, I. Charles Kutsal Roma İmparatoru olmadan (1519) ve taç giyme için Almanya'ya gitmeden (1520) zaten toplanmıştı.

çok mühim olduğunu daha önce ifade etmiştik. Katolik Ferdinand'dan beri, Kutsal Kardeşlik (Santa Hermandad)¹⁴ kentlilerin elinde, kentlileri eski imtiyazlarına ve yargılama yetkilerine tecavüz etmekle itham eden Kastilyalı soylulara karşı güçlü bir araç olduğunu kanıtlamıştı. Bu sebeple, soylular I. Carlos'un Kutsal İttifakı bastırma tasarısına yardım etmeye hevesliydi. Onların askeri direncini kırdıktan sonra Carlos bir süre, hızlı bir şekilde nüfus, zenginlik ve önem bakımından aşağıya düşen, çok geçmeden de Cortes'teki etkilerini yitiren kentlerin imtiyazlarını sınırlandırmayla iştigal etti. Carlos bu aşamadan sonra ise, ona kentlerin özgürlüklerini kısmakta yardım eden, hâlâ hatırı sayılır bir siyasi öneme sahip soylulara yöneldi. İlk işi, maaşların ödenmemesi dolayısıyla orduda çıkan kargaşa nedeniyle, para bahşedilmesi amacıyla 1539'da Cortes'i toplamaya mecbur etmekte. Ancak yabancı diyarlardaki hareketler için son toplanan yardımların yanlış kullanılmasından dolayı kızgın olan Cortes, bütün tahsisat taleplerini reddetti. Carlos öfke içinde Cortes'e yol verdi. Soylular vergiden bağışık tutulma imtiyazı konusunda ısrarlı olduklarında o, böyle bir hakkı olduğunu iddia edenlerin Cortes'te bulunmaya yetkili olmadığını ilan etti ve sonuç olarak onları Meclisten azletti. Bu, Cortes'e vurulmuş öldürücü bir darbeydi ve bu tarihten itibaren zaten Cortes toplantıları da basit saray törenlerinin ifası şekline büründü. Cortes'in eski teşkilatının üçüncü ögesi, bir başka ifadeyle ruhban sınıfı, Katolik Ferdinand zamanından beri, Engizisyon sancağının askeri olmuş; kendi çıkarlarını, Feodal İspanya'nın kilerle tanımlamaya uzun süre önce ara vermişti. Aksine, Engizisyon sayesinde Kilise, mutlakiyetin çok heybetli bir aracına dönüşmüştü.

I. Carlos'un hükümdarlığı sonrasında, İspanya'nın siyasi ve sosyal cephenin herikisinde de gerilemesi, Türk İmparatorluğu'nun

14 Kutsal Kardeşlik veya *Santa Hermandad* Kralın onayıyla 15. yüzyılın sonunda İspanyol kentlerinin oluşturduğu, mutlakiyetle büyük feodal lordlar arasındaki mücadelede burjuvaziden istifade edilmesine çalışan birliktir. 16. yüzyılın ortalarından itibaren, *Santa Hermandad*'ın silahlı güçleri polis görevlerini ifa etmeye başladı.

beterin beteri olduğu zamanlarda, haysiyetsiz bir biçimde uzayarak en tiksindirici çürümenin bütün sendromlarını gösterdiyse de en azından İmparator döneminde eski özgürlükler azametli bir kabre defnedilmişti. Bu zamanlar, Vasco Núñez de Balbao'nın, Darien Sahilleri'ne, Cortés'in Meksika'ya ve Pizarro'nun Peru'ya Kastilya bayrağını diktikleri, İspanyol etkisinin en üst düzeyde hüküm sürdüğü ve İberyalıların güneyli hayal gücünün El Dorado, şövalyelik maceraları ve evrensel monarşiyle şaşkına uğradığı zamanlardır. İspanyol özgürlüğü kılıçların şakırdaması, altın sağanağı ve ateşin¹⁵ korkunç aydınlığında yok olmuştur.

Ama Bourbon Hanedanı'nın takip ettiği, neredeyse üç yüz yıl süren Habsburg Hanedanlığı'ndan sonra –ki her biri halkı ezmeye tamamıyla muktedirken– İspanya'nın kendi kendini yöneten şehirlerinin halen az veya çok ayakta kalması müstesna olgusu nasıl açıklanmalı? Bütün feodal devletler arasında, mutlakiyetçiliğin ilk olarak katıksız bir biçimde çıktığı bir ülkede, merkezileşme nüfuz etme konusunda hiçbir zaman başarılı olmadı mı? Cevap, zor değil. Çatışan feodal sınıfların –aristokrasi ve kentler– çöküşünü temin eden büyük monarşiler her yerde 16. yüzyılda kuruldu. Ancak diğer büyük Avrupa devletlerinde mutlakiyetler, kendilerini toplumsal birliğin öncüsü olarak medenileşmenin merkezi olarak takdim etti. Buraları, kentlerin yerel bağımsızlık ve Orta Çağ'ın egemenliğini, burjuvazinin genel yönetimine ve sivil/medeni toplumun¹⁶ ortak idaresine dönüşmesine izin veren, içlerinde çokça karışık ve işleyen çeşitli öğelerin bulunduğu bir laboratuvar olma hüviyetine büründüler.

15 Auto-da-fé (İspanyolca ve Portekizcede kelime anlamı inanç eylemidir) İspanya, Portekiz ve kolonilerinde Engizisyon Yüksek Mahkemesinin resmi hüküm açıklamasıdır; kelime, çarşıya gerilen mağdurların yakılması için de kullanılır. Son auto-da-fé 1826 yılında Valencia'da yaşanmıştır.

16 “Medeni/sivil toplum” (bürgerliche Gesellschaft) kavramı. Marx ve Engels tarafından iki farklı anlamda kullanılır: 1) gelişmenin tarihsel evresini hesaba katmaksızın sınıflı toplumun ekonomik sistemini, siyasi kurumların ve ideolojik biçimleri belirleyen maddi ilişkilerin tüm yekununa, 2) kapitalizm altında burjuva toplumunun (veya kendi içinde bütün toplumun) maddi ilişkilerine işaret etmek için.

İspanya'da ise, aksine, aristokrasi en beter imtiyazlarını kaybetmeksizin yozlaşmanın içine batarken, kentler çağdaş ehemmiyetlerini kazanmaksızın Orta Çağ'a özgü iktidarlarını yitirdiler.

Mutlakiyet kuruluşundan itibaren, sürekli bir güçten düşme halinde kalmıştır. Burada İspanyol ticaretini, endüstrisini, denizciliğini ve tarımını yok eden siyasi veya iktisadi koşulları hatırlatmaya gerek yoktur. Şu andaki maksadımız için sadece, olgulara dönülmesi kafidir. İlk olarak, kentlerdeki ticari ve sınai hayat düşüş gösterdiği ölçüde alışveriş azalır, farklı bölgelerde ikamet edenlerin kaynaşması daha az sıklıkla olur, iletişim araçları kullanılmaz ve yollar gitgide tenhalaşır. Böylece ulusal faaliyetin kaynaklarını tüketen iktisadi devrimle, İspanya'nın yerel hayatı, bölgelerinin ve nahiyelerinin bağımsızlığı, ülkenin tarihsel olarak, sayesinde Emevi idaresinden azat olduğu ve küçük müstakil topluluklar inşa ettiği ayrık yolla ülkenin fiziki biçimlenişinin üzerinde temellendiği toplumun çeşitli katmanları en sonunda tasdik ve tahkim edilmiştir. Ve mutlakiyet İspanya'da merkezileşmeden alıkoyucu nitelikteki öğelerle yüz yüze geldiğinde, ulusal işbölümünden ve alışverişlerin fazlalığından –tek biçimli bir yönetim sistemi ile hukukun egemenliğini üzerinde kurulabileceği tek temelden– kaynaklanan ortak çıkarın büyümesini önlemek için elinden geleni yapmıştır. Böylelikle İspanya'daki mutlakiyet, genel olarak Avrupa'daki mutlaki rejimlerle sathi bir benzerliğe bürünürken, daha çok Asyatik bir yönetim biçimi içinde tasnif edilmelidir. Yani bir bakıma İspanya, Türkiye gibi, başlarında göstermelik egemenlerin olduğu, kötü idare edilen bir cumhuriyetler yığını olarak kaldı. Despotizm bilindiği üzere, valiler ve kral naiplerinin genel yasaları keyfi yorumlamalarına göre farklı bölgelerde nitelik değiştirir. Ama ne kadar despotik olursa olsun hükümet, bölgelerin farklı yasalar ve örflerle, farklı madeni paralarla, farklı renkli askeri bayraklarla ve ayrı bir vergilendirme sistemiyle varlığını sürdürmesini engellemez. Oryantal despotizm,

kendi kendini yöneten şehirlere ancak doğrudan kendi çıkarına karşı geldiğinde hücum eder, ama bir şeyler yapma görevini kendi omuzları üzerinden aldığı ve onları sıradan yönetimin dertlerinden esirgediği sürece bu kurumların devamına izin vermekten hoşnutluk duyar.

Bundan dolayı, bütün çağdaşları gibi, İspanya'yı bir cenaze olarak tahayyül eden Napolyon, İspanya Devleti öldüğünde, İspanya toplumunun canlılık dolu olduğunu ve her bir zerresinden direnme gücü taşıdığını anladığında kaçınılmaz biçimde çok şaşırdı. Fontainebleau Anlaşması uyarınca, birliklerini Madrid'e göndermişti; Kraliyet Ailesi'ni Bayonne'a görüşme gerekçesiyle çağırarak IV. Carlos'u tahttan feragatinden cayması, ardından da mülkünü kendisine devretmesi için zorladı ve VII. Ferdinand'dan da benzer bir beyan almak için onun gözünü korkuttu. IV. Carlos, Kraliçesi ve Barış Prensi, Compiègne'ye götürülüp, VII. Ferdinand ve kardeşleri Valençay Kalesi'ne hapsedilirken Bonaparte, kardeşi Joseph'e İspanya tahtını bahsetti, Boyanne'da bir İspanyol Juntası topladı ve onları hazır anayasalarından biriyle teçhiz etti.¹⁷ Güvenli bir şekilde hapsettiği sefil hanedan haricinde İspanyol Monarşisi'nde canlı hiçbir şey görmediği için, İspanya'nın müsadere konusunda kendini hayli emin hissediyordu. Ama yaptığı *coup de main*'den¹⁸ sadece üç beş gün sonra, Madrid'den bir ayaklanma haberi aldı. Murat'ın bu kargaşayı 1000 kişiyi öldürerek bastırdığı doğrudur, ama bu katliam öğrenilir öğrenilmez, Asturya'da yeni bir ayaklanma baş gösterdi ve peşi sıra bütün monarşiye yayıldı. "Daha üst" sınıflar usul usul yabancı boyunduruğu altına girerken, bunun halk kaynaklı ilk ani isyan olduğuna işaret edilmelidir.

17 I. Napolyon tarafından İspanya için hazırlanan Anayasa, Bayonne adlı Fransız kentinde toplanan İspanyol soylularının içtimasında kabul edildi. Anayasa krala (Joseph Bonaparte'a) tahditsiz bir yetki bahsediyordu. O da soyluları ihdas edilecek Senato'ya, vekillerinin yarısını da Cortes'e atayarak karşılığını verdi. Bunun dışında Anayasa kamusal yargılama usulünü getiriyor, işkenceyi kaldırıyor ve örfleri lağvediyordu. Katolik dini de tek devlet dini haline getirilmişti.

18 Baskın. -ç.n.

İspanya'nın daha çok yeni olan devrimci kariyerine başlaması ve bu yüzyıldaki ilerlemesini gösteren mücadeleler içine atılması böylelikle oldu. Kısaca ayrıntıladığımız olgular ve etkiler halen, kaderinin biçimlenmesine ve halkının tepkilerinin yönünün belirlenmesine tesir etmektedir. Bunları sadece mevcut krizin değerlendirilmesi için değil ama Napolyon'un gaspından beri neler yaptığının ve neler çektiğinin açıklanması için zorunlu olduğundan sunduk. Trajik sahnelerin ve kahramanlık gayretlerinin eksik olmadığı, şimdi neredeyse 50 yılı bulmuş bu dönem, bütün çağdaş tarihin en öğretici ve etkili kısmıdır¹⁹.

II

İspanyol ulusunun şimdilerde dünyanın müşahedesine bıraktığı gelişimin değerlendirilmesi ve kavranmasının bir aracı olarak okuyucularımızın önüne İspanya'nın erken devrimci tarihine ilişkin bir tetkik sunmuştuk. Ama halen daha ilginç görünen ve muhtemelen bu izahata eş değerli şey, Bonapartelerin kovulmasına refakat eden ve İspanyol Krallığı'nı hâlâ ellerinde tutan ailenin elinde restore eden büyük ulusal harekettir. Ancak bu hareketi, kahramanlık dönemleriyle ve can çektiği kabul edilen bir halkın yaşadığını unutulmaz sergileyişiyle beraber doğru değerlendirmek için İspanyol ulusuna yönelmiş Napolyon saldırısının başlangıcına geri dönmemiz gerekiyor. Bütün bunların nedeni muhtemelen, 7 Temmuz 1807'de yapılmış, Prens Kurakin

19 Burada, *New-York Daily Tribune*'de, Marx'ın 10 Ekim 1854 tarihli Engels'e yazdığı mektuba bakılırsa, gazete editörleri tarafından ilave edilmiş bir cümle daha bulunmaktadır. (İspanyol halkının kendi kroniklerine şimdi yaptıkları ilavelerin, kendileri ve dünya için ne iyiyle yakışsız ne iyide kısır olarak görünmesini umalım.)

ile Talleyrand tarafından imzalanan, gizli bir konvansiyon vasıtasıyla da tamamlandığı söylenen Tilsit Anlaşması'nda belirtilmiştir. Bahis konusu Anlaşma 25 Ağustos 1812 tarihinde Madrid'de çıkan resmi *Gaceta*'da diğerlerinin yanında şu izleyen hükümleri de içerir bir şekilde yayınlanmıştır:

“Birinci Madde: Rusya, Türkiye'nin Avrupa'daki topraklarını ele geçirecek ve Asya'da da uygun gördüğü ölçüde sınırlarını genişletecektir.

“İkinci Madde: İspanya'daki Bourbon Hanedanlığı'nın ve Portekiz'deki Bragance Soyu'nun hükümdarlığına son verilecektir. Bonaparte Ailesi'nden prensler her bir Krallıkta tahta çıkacaktır.”

Anlaşma'ya özgünlük addedildiğinde –ki bu özgünlük, yenilerde neşredilen Kral Joseph Bonaparte'ın hatıratında²⁰ bile neredeyse hiç tartışılmamıştır²¹– o sırada İspanya'daki kargaşanın Türkiye'nin kaderiyle perde gerisinden bağlanarak, İspanya'nın Fransa tarafından 1808'de ilhakının gerçek nedenini meydana getirdiği anlaşılır.

Madrid katliamı ve Bayonne pazarlığından sonra, Asturya'da, Galiçya'da, Endülüs'te ve Valencia'da eşzamanlı ayaklanmalar baş gösterirken ve Fransız ordusu Madrid'i işgal ederken, kuzeyde bulunan Pamplona, San Sebastian, Figueras ve Barselona Kaleleri Bonaparte tarafından bu bahaneyle alındı. İspanya ordusunun

20 *Mémoires et correspondance politique et militaire du roi Joseph*, T. I-X, Paris, 1853-54. I. Alexander ve I. Napolyon arasında, söylendiğine göre Tilsit'te akdedilen gizli anlaşmanın metni, hatıratın dördüncü cildinin dipnotlarında (s.246-48), varsayıldığı üzere 25 Ağustos 1812 tarihli Madrid *Gacetasına* uygun olarak verilmiştir. Dipnotun yazarı, hatıratı yayınlayan Joseph Bonaparte'ın yaveri A. du Casse'dır. Bu metin, Marx tarafından 1854 Ağustosunda “Devrimci İspanya” makale serisine çalıştığı sırada yaptığı hatırat özetinde tekrarlanmıştır. Ancak gerek Rusya ile Fransa arasında 7 Temmuz (25 Temmuz) 1807'de Tilsit'te yapılan antlaşmada gerekse de bu anlaşmaya ek gizli konvansiyonda bu noktalara değinilmez.

21 İngilizce metinde kısa çizgilerle ayrılmış olan kısım, ana cümlelerin içindedir. Türkçede okuyuşu kolaylaştırmak için tarafımızdan ilave edilmiştir. –ç.n.

İsveç'e doğru gerçekleştirilecek bir taarruz için tahsis edilmiş kısmı zaten Fünen Adasına yollanmış durumdaydı. Son olarak da askeri, ruhani, adli ve idari, bütün teşkilat üzerinden yetke sahipleri, aristokrasi ile birlikte yabancı saldırganlara boyun eğmeyi nasihat ediyordu. Ama vaziyetin bütün zorluklarını telafi eden bir ayrıntı bulunmaktaydı. Napolyon'un sayesinde ülke, Kralından, Kraliyet Ailesi'nden ve Hükümetinden kurtulmuştu: İspanyol halkını doğal enerjisini göstermekten alıkoyacak bütün prangalar böylece kırılmıştı. Krallarının gölgesinde ve olağan koşullar altında Fransızlara ne kadar az direnç göstermeye kabil oldukları ise, utanç verici 1794 ve 1795 Seferi tarafından zaten kanıtlanmıştı.²²

Napolyon, Bayonne'a görüşmek ve kendi elleriyle bir kral²³ ile bir anayasa tevdi etmek için İspanya'nın en seçkin kişilerini davet etmişti. Oldukça az bir fireyle de hepsi oradaydılar. Kral Joseph 7 Haziran 1808'de Bayonne'da İspanyol asilzadelerin temsilcilerini kabul etti. Onların adına VII. Ferdinand'ın en yakın arkadaşı İnfantado Dükü ona şöyle hitap ediyordu:

"Efendimiz, İspanya'nın asilzadeleri her daim kendi hükümdarlarına karşı gösterdikleri bağlılıkla ünlenmişlerdir; siz Majesteleri de onlarda bugün aynı sadakati ve vefayı bulacaksınız."²⁴

Kastilya Kraliyet Divanı, zavallı Joseph'i, "Tanrı tarafından hükmetmek için seçilmiş bir ailenin ana direği olduğuna" inandırmıştı. Orduyu temsil eden bir heyetin başı olarak del Parque Dükü'nün tebriki de daha az rezil değildi. Ertesi gün, aynı kişiler Bonaparte Hanedanına genel bir itaati emreden bir ilan²⁵ yayınladılar. 7 Temmuz 1808'de, aralarında dükler, kontlar, markiler ve

22 Cumhuriyetçi Fransa'ya karşı yapılan ilk ittifaka İspanya'nın katılımına anışturma. Geçici başarılarından sonra, İspanyol birlikleri tamamen yenildi ve İspanya, Fransa ile 1795 Temmuzunda Basel'de ayrı bir barış anlaşması imzalamaya mecbur oldu.

23 Joseph Bonaparte.

24 Joseph Bonaparte, *Mémoires et correspondance politique et militaire du roi Joseph*, T. IV, s. 290'dan alıntı.

25 R. Southey, *History of the Peninsular War*, Vol. I, pp. 318-21.

ruhban sınıfının birçok önderi bulunan en mümtaz 91 İspanyali yeni Anayasayı kabul etti. Anayasa hakkındaki tartışmalar sırasında, herkesin yakınma sebebi sadece, kendilerinin eski imtiyaz ve muafiyetlerinin yok edilmesi oldu. Öyle ki, Joseph'in saray halkı ve ilk hükümeti, VII. Ferdinand'ın hükümeti ve saray halkını oluşturanlarla aynı kişilerdi. Üst sınıflardan bazı kişiler, Napolyon'u Tanrı'nın bir lütfu olarak İspanya'yı diriltten güçmüş gibi tahayyül ediyorlardı; diğerleri ise sadece devrim karşısında bir siper olduğuna. Hiçbiri ulusal bir direniş ihtimaline inanmıyordu.

İspanyol Bağımsızlık Savaşı'nın ilk evrelerinde, soyluların üst kesimleri ve eski idare, burjuvazi ve halk üzerindeki tüm etkisini böylece kaybetti; çünkü mücadelenin daha başında, onları terketmişlerdi. Biryanda *Afrancesados* (Fransızlaşmışlar) duruyordu, öte yanda ise ulus. Vallodolid'de, Cartagena'da, Granada'da, Jaen'de, San Lucar'da, Carolina'da, Ciudad Rodrigo'da, Cadiz'de ve Valencia'da eski idarenin ön plandaki üyeleri –yöneticiler, generaller ile Fransız ajanı ve ulusal harekete engel olabileceğinden kuşkulanan diğer mimli şahsiyetler– kendilerini halkın gazabının mağduru olarak gördüler. Her yerde mevcut otoriteler yerlerinden edildi. 19 Mart 1808 Ayaklanması'ndan birkaç ay önce, halk tarafından Madrid'de *El Choricero*'nun (Godoy'un mahlası, sosis yapan) ve iğrenç yordakçılarının görevlerinden azledilmelerini amaçlayan bir kargaşa çıkarılmıştı. Artık bu konu ulusal bir boyut kazanıyordu ve devrim, yabancı saldırganlara direnişle bağlantılı olduğu ölçüde değil, kitlelerin tasavvur ettiklerine göre tamamlanacaktı. Neticede hareket, devrim *lehine* olmaktan çok, ona *karşı* yöneliyormuş gibi görünmekteydi. Fransa'nın İspanya'dan bağımsızlığını ilan ettiği için ulusal, ama aynı zamanda Joseph Bonaparte'a karşı “sevgili” VII. Ferdinand'ı koyduğu için hanedancı, Napolyon'un akılcı yeniliklerine karşı eski kurumları, örfleri ve yasaları koyduğu için mürteci, Fransız Ateistliği olarak dillendirilen ya da Roma Kilisesi'nin özel imtiyazları-

nın ilgasına karşı “kutsal din”i koyduğu için batıl ve yobazdı. Papazlar, Fransa’da kardeşlerinin payına düşen kaderden dehşete kapılarak, kendilerini korumak amacıyla halkın arzularını beslemeyi tercih etti. Southey, şöyle der:

“Vatansever ateş, batıl inancın kutsal yağıyla daha yüksek-
lere ulaşır.”²⁶

Fransa’ya karşı yürütölmüş bağımsızlık savaşları hiçbir yerde İspanya’daki seviyesinde olmasa da her yerde irticayla karışmış bir canlanma damgasını taşır. Kral halkın muhayyilesinde kötü muameleye maruz kalmış ve ızbandut bir hırsız tarafından kilit altına vurulmuş düşsel bir prens esvabıyla görünür. Onların geçmişlerinin en ilgi çekici ve halkçı döneminin de haçın hilale karşı kutsal ve mucizevi savaş geleneği ile çevrelendiğı unutulmamalıdır. Ayrıca alt sınıfların büyük bir kısmının dilenci keşiş kılığıyla gezmeyi ve Kilise’nin takdis edilmiş servetinden geçinmeyi adet haline getirdiğı bilinmektedir. Don José Clemente Carnicero isimli bir İspanyol yazar 1814 ila 1816 yılları arasında şu sayılan eser dizisini neşretmiştir: *Napolyon, Avrupa’nın Hakiki Don Kişot’u; Şanlı İspanyol Devrimi’nin Temel Olayları: Yeniden Doğru Bir Biçimde Kurulan Engizisyon*.²⁷ İspanyol Devrimi’nin bu yegâne hususiyetini anlamak için bu kitapların başlıklarını kaydetmek dahi yeterlidir. Kralı, kutsal dini ve ülkeyi yere göğe koymayan bu niteliklere yerel Junta’ların çoğı manifestosunda da karşılaşılır ve bu manifestoların kimileri halka “daha iyi bir dünya hakkındaki umutlarının mevzu bahis olduğunu ve gerçekleştirmeleri eli kulağında olan tehlikeler içinde bulunduklarını”²⁸ söyler.

26 R. Southey, *op.cit.*, Vol. I, p. 301.

27 J. C. Carnicero, *Napoleon o El verdadero D. Quixote de la Europa; Historia razonada de los principales sucesos de la gloriosa revolución de España; La Inquisición justamente restablecida*.

28 Anonim yazarlı bir kitaptan alıntı: *The Crisis of Spain*, pp. 21-22.

Derin dini ve siyasi önyargılarla dolu köylülük, iç kesimlerdeki şehirlerin sakinleri, sınırsız sayıda keşiş veya keşiş olmayan dilenci, Ulusal Parti'nin büyük bir kısmını teşkil ediyorlarsa da diğer yandan aynı Parti Fransız işgaline karşı halk ayaklanmalarını, İspanya'nın toplumsal ve siyasi yeniden canlanmasının işareti olarak tahayyül eden etkin ve etkili bir azınlığı da içinde barındırıyordu. Bu azınlık, V. Charles'ın hükümdarlığı sırasında çağdaş toplumun maddi öğelerinin belirli bir derecede geliştiği liman ve ticaret ile bazı önemli taşra şehirlerinde mukim kişilerden müteşekkildi. Bunlar, 18. yüzyıl felsefesine karşı Pireneler'i bir bariyer olarak görmeyen üst sınıfların ve burjuvazinin kültürel olarak daha yetişmiş olan yazar, doktor, hukukçu ve hatta papaz vs. kesimiyle güçlenmişlerdi. Hizbin hakiki manifestosu olarak, Kastilya Kraliyet Divanı'nın emriyle kaleme alınmış ve 1795'te yayımlanan tarımın ıslahı hakkındaki ünlü Jovellanos memorandumu ve Tarım Kanunu sayılabilir²⁹. En nihayetinde Fransız Devrimi'nin ilkelerini ve arzularını hevesle kabul etmiş ve bir süre için Fransa'nın yardımlarıyla kendi ülkelerini dirilmiş bir şekilde görmeyi uman üniversite öğrencileri gibi burjuvazinin genç kesimleri de bunlar arasındaydı.

Ulusal Parti'yi meydana getiren bu iki büyük unsur, yalnızca ülkenin ortak savunusu söz konusu olduğunda, tam bir birlik içinde kaldı. Antagonizmaları, yeni Anayasanın yazılacağı savaş meydanı Cortes'te bir arada müzakere yapana kadar görünür değildi. Bu sıraya kadar da devrimci azınlık, halkın yurtsever ruhunu teşvik etmek amacıyla, eski ulusal inançların önyargılarına müracaat etmekten çekinmedi. Ulusal direnişin acil sorunlarının lehinde görülebilecek bu taktik, devrimcilerin yerinde olan ve daha sonra devreye girecek planlarına karşı eski toplumun muhafazakâr çıkarları için kendilerini müdafaa etmek niyetiyle, bu önyargıların ve yaygın arzu-

29 G. M. Jovellanos, *Informe de la Sociedad económica de esta corte al real y supremo consejo de Castilla, en el expediente de ley agraria*.

larının gerisinde tahkim edilme zamanı geldiğinde, ilgili azınlığa ölümcül olduklarını kanıtlamaktan imtina etmedi.

Bonaparte'ın davetiyle Madrid'i terk ettiğinde, Infante Don Antonio'nun riyasetinde Ferdinand bir Hükümet Üst Juntası ihdas etmişti. Ancak Mayıs'a gelindiğinde, bu Junta çoktan dağılmıştı. Şu halde ortada merkezi hükümet yoktu ve asi kentler, taşradaki önemli şehirlerin juntaları tarafından yönlendirilen kendi juntalarını oluşturdu. Bu taşra juntaları, adeta çok sayıda bağımsız hükümet gibiydiler ve her biri kendilerine ait bir ordu kurmuştu. Bu esnada Oviedo'daki Temsilciler Juntası tüm egemenliğin kendi ellerine geçtiğini açıkladı, Bonaparte'a karşı savaş ilan etti ve bir ateşkes yapılması için vekillerini İngiltere'ye yolladı. Peşi sıra Sevilla Juntası da aynısını tekrarladı. Koşulların mutlak tesiriyle, bu ateşli Katoliklerin, İspanyolların Türklerden bir derece daha iyi, ama melunun vücut bulduğu hal olarak görmeye kendilerini alıştırdıkları bir güç olan İngiltere ile anlaşmaya sürüklenmesi tuhaf bir olgudur. Kısaca Fransız Ateizmi'nin hücumu altında, İngiliz Protestanlığının kollarına atılmışlardır. Nitekim VII. Ferdinand İspanya'ya döndüğünde, Kutsal Engizisyonu yeniden ihdas eden bir Kararname'de

“İspanya'daki dini saflığı bozan” nedenlerden biri olarak
“Kutsal Roma Kilisesine karşı kinle eşit derecede zehirlenmiş farklı mezheplerden yabancı birliklerin ikametini”³⁰

ilan eder.

Dünyaya birdenbire gelen, birbirinden tümüyle bağımsız taşra juntaları, Madrid yabancı ellerde olduğunda İspanya'nın başkenti olarak görülen Sevilla Üst Juntası'na kesin ama oldukça hafif ve tanımsız bir üstünlük tanımışlardı. Böylece askeri komutayı bir araya getirmek ve seferleri ortak yürütmek

30 VII. Ferdinand'ın 21 Temmuz 1821 tarihli Karamamesi, *Le Moniteur universel*, No: 214, August 2, 1814.

için karşıt çıkarların çatışmalarının, yerel kıskançlıkların ve rakip etkilerin, epey kötü bir araç haline getirdikleri oldukça anarşik türde bir federal hükümet kurulmuştu.

Birçok junta tarafından halka yapılan çağrılarda, uzun bir uykudan aniden silkinip kalkmış ve hummalı bir faaliyetin içine elektrik şokuyla yuvarlanmış bir halkın kahramanca gayreti sergilenirken, cafcacılı abartmalardan, laf salatası ile maskaralığın karıştığı bir üsluptan ve Sismondi'nin İspanyol edebiyatına şarkî sıfatı yakıştırmasına neden olan ağdalı tumturaklılıktan ari olunamamıştır³¹. Örneğin junta azaları kendilerine 'Hazret' titrini yapııştırarak ve şatafatlı üniformalara bürünerek, İspanyol karakterinin çocukça gösterişliliğini hiç de az olmayan şekilde yansıtmıştır.

Juntalarla bağlantılı iki durumun daha söylenmesi lazımdır: İlki, halkın başkaldırı esnasında aşağı görülen seviyesini gösterirken, diğeri ise devrimin ilerleyişine zarar vermiştir. Juntalar genel oyla tayin edilirler, ama "alt sınıfların bütün didinmeleri, itaat içinde kendini dışa vurur." Genel olarak yalnızca doğal üstlerini, ruhban sınıfı tarafından desteklenen taşra soyluluğu ile ekabirleri, ayrıca çok az da burjuvaziden hatırı sayılır kişileri seçtiler. Kendi güçsüzlüğünün farkında olan halk aynı zamanda direnişin yönetiminde bir yer edinme iddiasında olmaksızın, üst sınıfları istilacılara karşı direnişe zorlamayla kendini sınırlamıştı. Mesela, Sevilla'da "halkın ilk düşüncesi, mahalli ruhban ile manastırın ileri gelenlerini, junta azalarının seçimi için toplamaktı." Böylece bu juntalar, devrimci lider olmaktan oldukça uzak, daha önceki konumları sebebiyle seçilen kişilerle tıka basa doldu. Diğer yandan, halk bunları makama getirirken, iktidarlarını sınırlamayı veya görev sürelerini kararlaştırmayı düşünmedi. Juntalar ise, tabii ki birini genişletme ve diğeri de uzatma eğiliminde oldular. Devrimin başlangıcında halk itkisiyle ilk yaratılanlar, sürecin

31 Sismondi, *De la Littérature du Midi de l'Europe*, T. IV, pp. 259-60.

bütününde, devrimci akıntı taşmakla tehdit ettiğinde ona karşı engel oldu.

20 Temmuz 1808'de Joseph Bonaparte Madrid'e girdiğinde, General Dupont ve Vedel komutasındaki 14.000 Fransız, Castaños tarafından Bailén'de silah bırakmaya zorlandı ve Joseph de iki üç gün sonra Madrid'den Burgos'a çekilmeye mecbur oldu. Ek olarak İspanyalıları çokça cesaretlendiren iki olay daha vardır: Biri, General Palafox tarafından Zaragoza'dan Lefebvre'in kovulması; öteki ise, ülkesinin imdadına yetişmek için Fransızlara karşı Fünen Adası'ndan getirilen 7000 kişi ile Romana Markisi'nin ordusunun Coruña'ya varmasıdır.

Ancak Bailén Savaşı'ndan sonradır ki devrim zirveye ulaşmış ve Bonaparte Hanedanlığı'nı kabul eden veya akıllıca bu işin dışında kalan soyluların üst kesimi, halk davasına iştirak etmek için ortaya atılmıştır. Bu, epey kuşkulu karakterlerin bu dava için kazanımıdır.

III

Taşra juntaları arasındaki iktidar bölüşümü, İspanya'yı Napolyon'un kumandasındaki Fransız işgalinin ilk sarsıntısından sadece ülke kaynaklarını artırarak değil, aynı zamanda istilacıları nereye müdahale edecekleri konusunda ne yapacağını bilemez halde bırakarak da kurtarmıştır. Fransızların, İspanyol direnişinin merkezinin hem her yerde hem hiçbir yerde olduğunu keşfettiklerinde bir hayli hayrete düştükleri bilinmektedir. Bununla birlikte Bailén teslimi ve Joseph tarafından Madrid'in tahliyesinin hemen akabinde, bir tür merkezi hükümetin kurulması mecburiyeti genel olarak hissedilmeye başladı. Birinci muvaffakiyetlerden sonra, taşra juntaları

arasındaki ihtilaflar öyle hızlı büyüdü ki örneğin Sevilla'nın Granada üzerine yürümesi General Castaños tarafından zar zor önlendi. Yine Marshal Bessières komutası altında olan güçler istisna olmak üzere, Ebro Hattı'na doğru büyük bir karmaşa içinde çekilen Fransız ordusu, eğer var güçle taciz edilseydi, kolayca dağıtılabilirdi ya da en azından sınıra dönmeye mecbur bırakılabilirdi; halbuki Fransız ordusunun yaralarını sarmasına ve önemli mevziler elde etmesine izin verildi. Ama juntaların kıskançlıklarına ve komutanların zahmetsiz *laissez-faire*'ine³² karşı ulusal bir feryat koparttıran her şeyden öte General Merlin'in Bilbao İsyanı'nı kanlı bir şekilde bastırmasıydı³³. Askeri faaliyetlerin birleştirilmesinin aciliyeti, çok kısa bir zaman sonra Neman ile Oder Kıyıları ve Baltık Sahilleri'nden geri dönen muzaffer ordunun başında Napolyon'un yeniden görüleceğinin kesinliği, Büyük Britanya ve diğer yabancı kuvvetlerle ittifak anlaşmaları imzalanması, İspanyol Amerikası ile ilişkileri devam ettirmek ve onlardan vergi almak için genel bir otoritenin eksikliği, Burgos'ta Fransız merkezi iktidarın varlığı ve sunağa karşı sunak koymanın zorunluluğu; bütün bu şartlar birleşerek Sevilla Juntası'nı, isteksiz de olsa iyi tanımlanmamış ve az çok itibari değerdeki egemenliğinden feragat etmeye ve muhtelif juntalara, her birinin kendi içinden iki vekil seçmeyi önermesine zorladı. Bunların toplamı *Merkezi Juntayı* oluştururken, taşra juntaları "Genel Hükümete tabiiyet altında"³⁴ ayrı ayrı bölgelerinin iç işleyişiyle yetkili olarak kaldı. Böylece taşra juntalarından gelen 35 vekilden (34'ü İspanyol juntaları, biri ise Kanarya Adaları için) müteşekkil *Merkezi Junta*, Rusya ve Almanya hükümdarlarının Erfurt'ta Napolyon'un önünde eğildikleri günden tam bir gün önce, 26 Eylül 1808'de Aranjuez'de toplandı.³⁵

32 "Bırakınız yapsınlar." —ç.n.

33 1808 Ağustosunda Fransız istilacılara karşı Bilbao'da bir halk ayaklanması meydana geldi. Ayaklanma, şehre birliklerinin hücum ettiği General Merlin tarafından vahşice bastırıldı.

34 R: Southey, op.cit, Vol I, pp. 301-5.

35 I. Napolyon ile I. Alexander arasındaki müzakereler 27 Eylül'den 14 Ekim 1808'e

Olağan koşullara göre daha çok devrimci durumlarda orduların kaderleri, medeni [civil] hükümetin hakiki doğasını yansıtır. İspanyol topraklarından istilacıların atılması ile görevli Merkezi Junta, düşman güçlerin başarılarıyla yüz kızartıcı bir biçimde Madrid'den Sevilla'ya, Sevilla'dan Cadiz'e son nefesini vermek üzere sürüklendi. Yönetimi, birbirini takip eden utanç verici mağlubiyetlerle, İspanyol ordusunun imhasıyla ve düzenli savaşın gerilla savaşına çözünmesiyle dikkat çekti. Bir İspanyol soylusu olan Urquijo'nun, Kastilya Yüksek Komutanı Cuesta'ya 3 Nisan 1808'de söylediği gibi:

“İspanyamız, bölgeleri sayısındaki güç, imtiyaz, yasama ve örfleriyle karmakarışık parçalardan müteşekkil gotik bir yapıdır. Avrupa'da kamusal ruh olarak adlandırılan hiçbir şey onda zuhur etmemiştir. Bu nedenler, ulusal güçlerimizi bir araya getirmeye muktedir sağlam yapıli bir merkezi hükümetin kurulmasına cevaz vermez.”³⁶

Fransız işgali döneminde İspanya'nın fiili durumu bir devrimci merkez yaratma yolunda muhtemel en büyük zorlukları çıkarmasına rağmen, Merkezi Junta'nın terkininin de ülkenin içinde bulunduğu korkunç krizle başa çıkmakta ondan daha az olmadığını söylemek gerekir. Çünkü yürütme gücü için çok sayıda ve oldukça rastlantısal olarak birleşmiş, Ulusal Meclis otoritesini iddia etmek için ise epey az kişiden oluşmuşlardı.³⁷ İktidarlarının ana gerçeği, taşra juntalarını temsil ediyor olmalarıydı ki bu yapıların muhteris arzularının, husumetlerinin, kaprisli hodbinliklerinin hakkında gelemiyorlardı. Daha önceki makalede gösterdiğimiz gibi, azaları yeni toplumu inşa

kadar Erfurt'ta cereyan etti. Bu olaya eşlik eden eğlencelere Bavyera, Saksonya ve Württemberg Kralları ile çok sayıda diğer Alman prensi katıldı.

36 Urquijo'nun mektubu görünüşe göre, D. Pradt., *Mémoires historiques sur la révolution d'Espagne*, p. 360.'dan alınmıştır.

37 Burada Marx'ın aklında, Fransız Devrimi esnasında 10 Ağustos 1792'de gerçekleşen halk ayaklanmasının bir sonucu olarak oluşmuş Ulusal Meclis'e benzer bir temsilciler asamblesi vardır.

etmek kabiliyetlerinden daha çok, tamamıyla eski toplumda işgal ettikleri yer gözetilerek seçilen bu juntalar kendilerine sıra gelince İspanya'nın "merkezi" ileri gelenleri arasına, devrimci türediler yerine piskoposlarını, Kastilya'nın rütbe sahibi kişilerini, eski bakanlarını, yüksek sivil ve askeri bürokratlarını gönderdiler. İspanyol Devrimi, daha en başında, meşru ve saygın kalma gayreti ile yenik düştü.

Dalgalandırdıkları sancaklar altında iki büyük partinin saflarının yerleştiği, Merkezi Junta'nın göze en çok çarpan iki azası, Floridablanca ve Jovellanos'tur. Her ikisi de Godoy'un zulmünün mağduru olmuş, eskiden bakanlık yapmış ancak hastalıklı olan bu kişiler; bir keresinde "Ölüm bana İspanya'dan gelsin, böylelikle ancak çok geç bir saatte teşrif eder.³⁸" diye haykıran Bacon'ın zamanında, merasimli ve tafsilatlı yavaşlığıyla çoktan dillere destan hale gelmiş, uyuşuk İspanyol rejiminin bilgiçlik taslayan muntazam alışkanlıkları içinde saçı sakalı ağartmışlardı.

Ancak Floridablanca ve Jovellanos, aslında bir antagonizmayı temsil ederler; ama bu antogonizma, Fransız Devrimi dönemini önceleyen 18. yüzyılın bir momentine aittir. İlki halkçı bir bürokrat, sonuncusu ise aristokrat bir hayırseverdir. Floridablanca, Pombal, II. Friedrich, II. Joseph tarafından simgelenen, aydınlanmacı despotizmi tatbik eden bir taraftar; Jovellanos da halkı, bilge iktisadi yasaların birbirini takibi ve cömert öğretilerin yazılı propagandası ile özgürlüğe taşımaya uyan bir "halkın dostu"dur. Biri, monarşik iktidarı serbestleştirmeyi deneyerek, ötekisi ise medeni [civil] toplumu prangalarından kurtarmaya çalışarak, feodalizmin geleneklerine karşı çıkmıştır. Ülkelerinin tarihlerinde her birinin oynadığı rol, düşüncelerinin farklılığı ile uyumludur. Floridablanca, III. Charles'ın başbakanı olarak mutlak bir biçimde yönetti; yöne-

38 Bacon'a atfedilen kelimeler, İspanyol tarihçi J. M. Torenó'nun *Historia del levantamiento, guerra y revolución de España*, T. I, p. 278'den alıntılanmıştır.

timi dirençle karşılaştığı ölçüde despotik bir görünüm aldı. Kısa ömürlü de olsa IV. Charles zamanında bakanlık kariyeri bulunan Jovellanos, İspanyol halkının kalbine bakan olarak, yani kararnameleriyle değil; bilim adamı olarak, bir başka deyişledenemeleriyle girmişti. ZamanıngirdabıFloridablanca'yı devrimci hükümetin başına taşıırken, despotizme olan inancı ve halkın kendiliğindenliğine şüpheciliği sabit, seksenlerinde bir ihtiyardı. Madrid'de vekilken, Murcia Belediyesine kendisinin sadece güce ve halkın işlediği cinayetlerin hissettirdiği korkuya boyun eğdiğini, halkın yetkilendirmesinin kabulünde Kral Joseph'in bir kusur bulmasının önüne geçmek amacıyla bu belgeyi imzaladığını ifade eden gizli bir itiraz bıraktı. Kendi çağının beşeri geleneklerine dönülmüş olmasından hiç de tatmin olmamış halde, şimdi çok aceleci davrandığını değerlendirdiği başbakanlık döneminde attığı adımların tekrar üzerinden geçmeye başladı. Böylece Cizvitleri İspanya'dan kovmuş olan kendisi³⁹, "özel statü" ile geri dönmelerine sebep olurken Merkezi Junta'da yerini güç bela almıştı. Kendi zamanından beri, meydana gelen değişikliklerden kabul ettiği bir şey varsa, o da şuydu: Onu sürgüne gönderen ve Büyük Floridablanca Kontunu hükümet gücünden mahrum eden Godoy, şimdi aynı Floridablanca Kontu tarafından ikame edilmiş ve sıra böylelikle ona geçtiğinde defedilmiştir. İşte, Merkezi Junta'nın başkanı olarak seçtiği ve çoğunluğun, yanılmaz bir lider olarak tanıdığı adam budur.

Merkezi Junta'nın etkili azınlığını yöneten Jovellanos da kocamıştı; Godoy tarafından maruz bırakıldığı uzun ve ıstıraplı mahpusluğunda, enerjisinin çoğunu uzun süre önce zaten yitirmişti. Ama en iyi zamanlarında bile, devrimci bir eylem adamı değildi; vasıtalarda konusunda çok hassas, hiçbir sonucu elde etmeye cesaret edemeyen, daha çok iyi niyetli bir reform-

39 Cizvitler İspanya'dan 1767'de sürüldüler: Bu, o sırada İspanya Kraliyet Divanı savcısı olan Floridablanca'nın önerisiyle gerçekleşti.

cuydu. Fransa’da olsaydı, belki Mounier veya Lally-Tollendal’ın aldığı mesafeler kadar ileri gidebilirdi, ama bir adım daha fazlasını atamazdı. İngiltere’de Lordlar Kamarası’nın halkçı üyelerinden biri olarak boy gösterebilirdi. Başkaldıran İspanya’da ise, can atan gençlere fikirler sağlamaya ehildi, ama bir Floridablanca’nın bayağı sebatkarlığıyla bile boy ölçüşemedi. Aristokratik önyargılardan tümüyle arı olmayan ve Montesquieu’nun Anglomanisine yönelik kuvvetli bir eğilime sahip bu dürüst karakter, İspanya istisnai bir biçimde genel bir şuur meydana getirebilseydi, bunu ancak yerel işler için elinde bulundurduğu tekil enerjilerin aleyhine gerçekleştirebileceğini kanıtlamaya çalışır gibi görünüyordu.

Merkezi Junta’nın, –başlarında Zaragoza temsilcisi Don Lorenzo Calvo de Rosas’ın bulunduğu– Jovellanos’un reform görüşlerini kabul ederek, aynı sırada devrimci eyleme teşvik eden birkaç kişiyi de içerdiği doğrudur. Ancak Junta’nın yavaş devlet arabasını İspanyol teşrifatının basıla basıla belirginleşmiş yolundan çıkarmak için bunların sayıları azdı ve isimleri de o kadar duyulmamıştı.

Başında zamanı geçmiş hatıralarla, oldukça beceriksizce birleştirilmiş, kuvvetsiz şekilde oluşturulmuş bu güç, bir devrimi tamamlamak ve Napolyon’u yenmek için çağrılmıştı. Fiiliyatının güçsüz olduğu kadar beyannamelerinin tesirli olmasıysa, Junta’nın sekreter olarak atamak ve manifestolarının yazımını tevdi etmek beğenisini gösterdiği İspanyol şairi Don Manuel Quintana sayesinde.

Geleneksel tefrik ile özgün yüceliği karıştırarak, kendilerini bütün titrlerinin bıktırıcı dökümüyle duyurulmasına alışık Calderon’un cıfcaflı kahramanları gibi⁴⁰; Junta ilk önce, yüksek mertebesine bağlı paye ve nişanlar hakkında karar vermekle meş-

40 Calderon’un *La puente de Mantible* oyununda Floripes’in babası Almirante’nin değerini göklere çıkardığı monoloğa gönderme (Birinci Sahne). Marx ve Engels bu monologdan daha önce, *Alman İdeolojisi*’nde de istifade etmişlerdi.

gul oldu. Junta *in corpore*⁴¹ “Haşmetli” unvanını kendine saklar-ken, başkanı “Hazret” ve diğer üyeleri de “Ekselansları” sanını aldı. Üyeler, göğsü iki dünyayı da temsil eden madalyalara bezenmiş bir generalin süslü üniformasını elbise olarak benimsedi ve kendilerinin yıllık 120.000 real maaş alması için oy kullandı. Avrupa’nın tarih sahnesine yüce ve asil bir giriş yapmak amacıyla, başkaldırmış İspanya’nın şeflerinin teatral kostümlere bürünmek zorunda olması eski İspanyol ekolünün hakiki fikriydi.

Junta’nın iç tarihine ve onun yönetiminin ayrıntılarına girersek bu eskizin sınırlarını aşabiliriz. Amacımız için iki soruya cevap verilmesi yeterli olacaktır. İlki Junta’nın İspanyol devrimci hareketinin gelişimindeki, ikincisi ülkenin savunmasındaki etkisi nedir? Bu iki soruya cevap verildiğinde, şimdiye kadar 19. yüzyıldaki İspanyol devrimlerinin gizemli ve anlaşılmaz görünen pek çok şey izahını bulacaktır.

Başından itibaren, Merkezi Junta’nın çoğunluğu, temel ödevlerinin devrimin ilk sırtlayanlarını baskılamak olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden, basın önündeki eski engelleri tekrar sıkılaştırdılar ve ne mutlu ki Fransızlar tarafından göreve başlaması önlenen yeni bir Büyük Engizisyoncu atadılar. İspanya’da, gayrimenkullerin büyük kısmı –satışı kabil olmayan soylu mülkleri ile nakli mümkün olmayan Kilise arazileri– devredilmezlik içinde hareketsiz olsalar da Junta devredilmez gayrimenkullerin halihazırda başlamış satışının, satışı zaten gerçekleşmiş Kilise mülklerini ilgilendiren sözleşmelerin tadil edileceğini tehdidini de savurarak, askıya alınmasını emretti. Ayrıca ulusal borçları tanıdılar ama bütçeyi yüzyıllardır süregelen yozlaşmış hükümetler silsilesinin bir dağ haline getirdiği yükten kurtarmak yahut herkesin malumu adaletsiz, saçma ve eziyet verici vergi sistemini ıslah etmek veya feodalizmin prangalarını kırarak ulusa yeni üretim kaynakları açmak için hiçbir mali önlem almadılar.

41 Heyet olarak. –ç.n.

Daha V. Philip'in zamanında Francisco Benito la Soledad "İspanya'daki bütün şeytanlıklar *abogados*'tan (hukukçulardan) türer"⁴² diyordu. Muzır hâkimler hiyerarşisinin başına Kastilya'daki *Consejo Real*⁴³ yerleşmişti. Bu, Don Juanların, Enriquelerin çalkantılı zamanlarında پیدا olmuş⁴⁴, bunda *Santo Oficio*'yla⁴⁵ münasip bir tamamlayıcılık keşfeden II. Philip tarafından da güçlendirilmişti. Zamanın badireleri ve sonraki kralların ayrışık yetkilere zorla sahip olmaksaki, bunları ellerinde biriktirmekteki, ek olarak üst mahkeme işlevlerine İspanya'daki bütün krallıkların yasa koyucusu ve en yüksek idari otoritesi olmayı eklemekteki güçsüzlükleri, bu yapının gelişmesine sebep olmuştu. Böylelikle halkın yanında bulunmak dışında, birçok bakımdan Fransız Parlamentosuna benzeyen *Consejo Real* iktidar olma açısından ise, onu geride bırakıyordu. Eski İspanya'nın en güçlü otoritesi olarak, yeni İspanya'nın ve kendisinin üstün tesirini zayıflatmakla tehdit eden yeni bütün halkçı otoritelerin yeminli düşmanıydı. Hukukçu locasının ileri geleni ve onların bütün istismarları ile imtiyazlarının vücut bulmuş kefilisi olan *Consejo*, İspanyol yargısında yerleşik, sınırsız sayıda tesirli birçok çıkarı denetim altında tutuyordu. Kısaca devrimin anlaşılmaya varamayacağı bir güçtü; devrimi yerinden etmesine izin verilmek istenmiyorsa, devrim tarafından ezilmeliydi. Daha önceki bir makalede gördüğümüz gibi *Consejo* Napolyon'a kendini çıkar karşılığında satmış ve bu ihanet fiili nedeniyle halk nezdindeki bütün nüfuzunu yitirmişti. Ama Merkezi Junta göreve başladığı gün, *Consejo*'ya kendi

42 Alıntı muhtemelen Francisco Benito la Soledad'ın *Memorial historico y politico*'sundandır.

43 Kraliyet Divanı.

44 14. ve 15. yüzyıldaki Kastilya Krallarının hükümdarlıklarına atıf: II. Enrique (1369-79), I. Juan (1379-1390), III. Enrique (1390-1406) ve II. Juan (1406-1454).

45 (Engizisyonun) Kutsal Dairesi.

kuruluşu hakkında bildirimde bulunacak ve ondan sadakat yemini isteyecek denli aptaldı. Beyan ettiği şeyi elde ettikten sonra, aynı yemin biçimini Krallıktaki diğer otoritelere de ibraz edecekti. Devrimci Parti içinden yükselen seslerle tasvip görmeyen temkinsiz bu adım yüzünden *Consejo*, Merkezi Junta'nın onun desteğini istediğine ikna olmaya başlamıştı. *Consejo* böylece girdiği bunalımdan sıyrıldı ve birkaç gün süren yapmacık bir tereddüitten sonra, Junta'ya art niyetli itaatini arz etti: Junta'nın Ley 3, Partida 2, Titula 15'e göre⁴⁶ azalarını üçe veya beşe indirerek dağılmasını ve taşra juntalarının zorla feshini emretmesi önerisinde kendi mürteci titizliğini dışa vuran bir ifadeyle yeminini destekledi. Fransızlar Madrid'e döndükten ve *Consejo Real*'i dağıttıktan sonra, birinci hatasından ders almayan Merkezi Junta –*Consejo Real* ile bütün diğer eski kraliyet divanları enkazlarının birleşimini– *Consejo Reunido*'yu, meydana getirerek Consejo'yu yeniden canlandırma budalalığını yaptı. Böylece Junta kendiliğinden karşı devrim için bir merkezi güç yaratmış oldu. Junta'nın kendi iktidarıyla çekişen bu güç, onu en halkçı olmayan adımlara yönlendirmeye ve ardından faziletli bir infial gösterisiyle yine halkın galeyana gelmiş hor görüşüne onu teslim etmeye çalışarak, hile ve kumpaslarla taciz etmekten ve ona karşı saldırı yapmaktan hiç geri durmadı. Merkezi Junta ilk olarak *Consejo Real*'i kabul, ardından da yeniden ihdas ederek İspanyol mahkemelerinin teşkilatlanmasında olsun, çok kusurlu medeni ve ceza yasamasında olsun, herhangi bir şeyi düzeltmekten aciz duruma gelmişti.

İspanyol Başkaldırısı'nda ulusal ve dini öğelerin hâkimiyetine rağmen, ilk iki yıl toplumsal ve siyasal reformlara doğru çok kararlı bir eğilimin varlığını, çoğunluğu imtiyazlı sınıflarca kaleme alınmalarına karşın, hiçbir zaman Eski *régime*'i kınamayı ve radikal reform önerilerini ileri sürmeyi ihmal etmeyen o zamanki taşra

46 Marx'ın aklında, 13. yüzyılda Kastilya ve Leon Krallıklarında tanzim edilen ama fiili olarak ancak 1348'den sonra yürürlüğe giren Las Siete Partidas (İspanyol Düsturu) vardır. *Partidas*, fuerosla koştur işlev görür ve aşama aşama yalnız 16. ve 17. yüzyılda muhakemede egemen hale gelmiştir.

juntalarının bütün manifestoları kanıtlar. Bu vaka, ayrıca Merkezi Juntalar'ın manifestolarında da görülür. Nitekim Merkezi Junta'nın 26 Ekim 1808'de ulusa yaptığı ilk çağrıda, şunlar yazıyordu:

“En kifayetsiz eller tarafından tatbik edilen yirmi yıllık bir tiranlık, onları mahvın eşiğine getirmişti. Ulus, Hükümetinden ona duyduğu nefret ve ona karşı yaptığı mücadele ile yabancılaşmıştı. Ezilmiş ve haysiyeti kırılmış, kendi kuvvetinden bihaber ve hükümetin başına açtığı belalara karşı ne kurumlarda ne de yasalarda bir himaye bulmuş halde; yabancı hâkimiyetini, onları çürüten harap edici tiranlıktan daha az nefret uyandırıcı olarak müşahade etmesi üzerinden de çok uzun bir süre geçmemişti. Nereden bakılırsa bakılsın her zaman kaprisli ve çoğu kez adil olmayan bir iradenin hâkimiyeti çok uzun sürmüştü. Halkın sabrı, düzen sevgisi, yoğun sadakati uzun süre suiistimale uğramıştı. Artık genel fayda üzerine kurulu yasanın hâkimiyetinin başlamasının zamanı gelmişti. Bu yüzden reform da bütün alanların genelinde zorunluydu. Junta, her birinde Hükümet ve İdare ile ilgili konular hakkındaki bütün yazıların yöneltilebileceği özel bir dairenin yetkilendirildiği, farklı kurullar oluşturacaktı.”⁴⁷

28 Ekim 1809, Sevilla olarak tarihlendirilen başka bir çağrısında ise, şunlar kaydedilmişti:

“Ahmak ve külüstür bir despotizm, Fransız tiranlığı için yolu hazırlamıştı. Devleti eski istismarlara batık bırakmak, sizleri Bonaparte'ın ellerine teslim etmek kadar dehşete düşüren bir suç olurdu.”⁴⁸

Merkezi Junta'da, çok özgün bir işbölümü varmış gibi görünür. Jovellanos partisinin, ulusun devrimci özlemlerini tutanak altına almasına ve ilan etmesine izin verilmiştir; Floridablanca partisi de kendine, onları doğrudan yalanlamak

47 İspanya Merkezi Juntası tarafından İspanyol Ulusu için çıkarılmış bildirge. Aranjuez, 26 Ekim 1808.

48 R. Southey. op.cit., vol. II, pp. 497-98'den alıntı.

ve devrimci kurgunun karşısına karşı-devrimci gerçeği koymak zevkini ayırmıştır. Buna rağmen bizim için en önemli nokta, Merkezi Junta'ya emanet edilmiş taşra juntaların ikrarlarının, çokça inkâr edilen ilk İspanyol Başkaldırısı Dönemi'nde devrimci arzunun varlığını kanıtlanmasıdır.

Merkezi Junta'nın, ulusun hüsnüniyeti, olayların basıncı ve doğrudan bir tehlikenin mevcudiyetinin vesile olduğu reform fırsatlarından istifade etme tarzı, kendisinin birçok bölgeye gönderdiği mümessillerin tesirinden anlaşılmaktadır. Bir İspanyol yazarı bize açık yüreklilikle, hiç de liyakatlilerle dolup taşmayan Merkezi Junta'nın güzide üyelerinin merkezde kalmasında ve hiçbir işte iyi olmayanların ise çevreye gönderilmesinde titizlik gösterdiğini söylemiştir.⁴⁹ Bu mümessiller, taşra juntalarında riyaset etme ve yüklendiği sıfatların bütünlüğü içinde Merkezi temsil etme ile yetkilendirilmişlerdi. Yaptıklarından sadece bazı örnekler sayalım: İspanyol askerlerinin kesintisiz uygun adım yürüyüş ve geri dönüşlerinden –ki harpler, güzergahlarının dışında olması haricinde hiçbir zaman gerçekleşmezdi– Marquis de las Romerías⁵⁰ olarak isimlendirmeyi adet haline getirdikleri General Romana, Soult tarafından Galiçya'dan atıldığında, Merkezi Junta'nın mümessili olarak Asturya'ya girdi. İlk işi, aldığı enerjik ve devrimci tedbirler ile üzerine imtiyazlı sınıfların nefretini çektiği Oviedo Taşra Juntası ile mücadele etmek oldu. Bunu, Junta'yı feshetmeye kadar götürdü ve onu kendi tercih ettiği insanlarla ikame etti. Fransızlara karşı direnişin genel bir şekilde ve ittifak halinde gerçekleştiği bir bölgede bu uyuşmazlıklar hakkında bilgi sahibi olan General Ney birliklerini aniden Asturya'ya doğru yönlendirdi, Marquis de las Romerías'ı defettikten sonra, Oviedo'ya girdi ve üç gün boyunca orayı yağmaladı. Fransızlar

49 J. M. Toreno, op.cit., T. I, p. 374.

50 Lafzi olarak İspanyolca'da *romero* (hacı), *romeria* (hac) olduğundan "Hacların Mar-kisi" denebilir.

1809'un sonunda Galiçya'yı tahliye ettiler ve bizim Markimiz ve Merkezi Junta mümessilimiz, şahsında bütün kamusal otoriteyi birleştirerek, ayaklanmalarla sayıları çoğalmış mıntika juntalarını lağvetti; bu juntaların üyelerinin eziyetle gözlerini korkutarak, yurtseverlere işkence ederek, istilacıların davasını kucaklamış herkese karşı büyük bir sevecenlikle davranarak, bütün konularda zararlı, iktidarsız, kaprisli bir taş kafa olduğunu kanıtlayarak, bu juntalar yerine askeri yöneticiler atadı. Peki, Galiçya mıntika ve taşra juntalarının kusuru neydi? Sınıf ve kişi muafiyeti tanımaksızın genel bir askere alım emri vermişlerdi, kapitalistlerden ve toprak sahiplerinden vergi toplamışlardı, kamu görevlilerinin maaşlarını düşürmüşlerdi, dini kurum ve kuruluşlara, sandıklarında bulunan gelirlerin kendi emirleri altına verilmesini emretmişlerdi. Tek kelimeyle, devrimci önlemler almışlardı. Şanlı Marquis de las Romerías'ın zamanından beri, Fransızlara karşı genel direnişleriyle en seçkin iki bölge, Asturya ve Galiçya, doğrudan işgal tehlikesi altında olmadıkları her defasında, bağımsızlık savaşına iştirak etmekten imtina etti.

Halkın kendi kendine ve seçtiği şeflere bırakıldığı sürece yeni bakış açılarının geliştiğinin görüldüğü Valencia'da, devrimci ruh, Merkezi Hükümetin etkisiyle yıkıldı. Bu bölgeyi, Don José Caro'nun generalliği altına yerleştirmekten memnun olmayan Merkezi Junta, "kendi" mümessili olarak oraya Baron Labazora'yı gönderdi. Baron, taşra juntasının ensesinde boza pişirmeye başladı; çünkü Junta bazı üst emirlere direniyordu. Baron, Junta'nın boş dini makamlara yapılan atamaları mantıklı bir şekilde askıya alan ve gelirlerini askeri hastanelerin yararına tahsis eden kararnamesini iptal etti. İşte Merkezi Junta ile Valencia Juntası arasındaki sert çekişme... Daha sonraki dönemde Marshal Suchet'in liberal idaresi altında Valencia'nın uykusu ve devrimci hükümete karşı VII. Ferdinand döndüğünde onu kral ilan etmedeki şevk, buradan ileri gelir.

Bu dönemde İspanya'nın en devrimci yeri olan Cadiz'de Merkezi Junta'nın mümessilinin, burnu büyük bir aptal olan Villel Markisi'nin olması 22-23 Şubat 1809'da, eğer tam vak-
tinde bağımsızlık savaşının dümen suyuna kapılacak olma-
saydı çok yıkıcı sonuçları olabilecek bir ayaklanmanın patlak
vermesine sebep olmuştur.

Merkezi Junta tarafından kendi mümessillerini atamadaki tercihlerini ortaya koymada Wellington'a elçi olan Senyor Lozano de Torres'ten daha iyi bir örnek yoktur. İngiliz Generalin önünde kölece bir dalkavuklukla kendini alçaltır-
ken, Junta'ya gizli olarak Generalin tedarik eksikliği hakkın-
daki yakınmalarının tamamıyla yersiz olduğunu bildirmiştir. Wellington bu sefilin riyakarlığını anlayarak, onu ordugâhın-
dan utanç verici bir şekilde kovmuştur.

Merkezi Junta, İspanyol ulusuna yaptığı çağrılarından birinde ilan ettiği şeyi gerçekleştirmek için en talihli koşullar içindeydi.

“Bu dehşet verici krizde, özgürlüğe doğru adım atmaksızın bağımsızlığa doğru aynı şekilde adım atmaya muktedir ola-
mayacağınız Tanrı'yı memnun ediyor gibi gözükmemektedir.”⁵¹

Junta idaresinin başında, Fransızlar İspanya'nın üçte birini bile ele geçirememişlerdi. Buldukları eski otoriteler ya mevcudi-
yetlerini yitirmiş ya istilacılarla suç ortaklığı sebebiyle tükenmiş
ya da onların emirleri doğrultusunda dağılmışlardı. Kilise ile aristokrasiden, sadece ortak ülkeyi savunma davasının sürükle-
meyi olanaklı kılmayacağı burjuvaziye ve köylülüğe mülkiyeti
ve nüfuzu aktaracak sosyal reformlarla ilgili ortada hiçbir tedbir
yoktu. Kısaca Fransız *Comité du salut public*^{52, 53} ile aynı şansa

51 R. Southey, op.cit. Vol II, pp. 497-98.

52 Kamu Selameti Komitesi. -ç.n.

53 Meclis (Konvansiyon) tarafından 6 Nisan 1793'te ihdas edilmiş Kamu Selameti Komitesi, Fransa'da Jakoben diktatörlüğü (2 Haziran 1793-27 Temmuz 1794) es-
nasında önderlik eden devrimci hükümet yapısıydı. 26 Ekim 1795'e kadar varlığını
sürdürdü.

sahiplerdi. İç sarsılma, dıştan gelen saldırganlığa karşı, yalnızca savunma zorunluluğuyla desteklenmişti. Üstelik kendilerinden önce, şartların baskısıyla bazı bölgelerin zaten yapmaya zorlandıkları gözü pek girişim örnekleri bulunuyordu. Ama İspanyol Devrimi üzerinde bir ölü gibi asılı kalmaktan hoşnutsuz bir şekilde eski otoriteleri yeniden ihdas ederek, kırılmış olan zincirleri yeniden lehimleyerek, nerede patlak verirse versin devrimci ateşini söndürerek, kendiliğinden hiçbir şey yapmayarak ve başkalarının da bir şey yapmasına engel olarak fiilen karşı-devrimci yönde çalıştı. 20 Temmuz 1809'da Sevilla'daki ikameti sırasında İngiliz Tory Hükümeti bile, "kamunun hevesinin muhtemel boğulmasından endişe ederek"⁵⁴ karşı devrimci rotalarını sert bir biçimde protesto eden bir nota vermeyi zorunlu olarak gördü. Böylece İspanya'nın devrimin bütün kötülüklerine, devrimci kuvvet elde etmeksizin katlandığına bir yerde dikkat çekilmiş oluyor. Eğer bu görüşte herhangi bir hakikat varsa bu, Merkezi Junta'nın üzerinde izi kalan esaslı ithamdır.

Hiçbir Avrupalı tarihçi tarafından tayin edici önemi kavranmadığı ölçüde, bu nokta üzerinde durmanın en zorunlu şey olduğunu düşünüyoruz. İspanyol toplumunun dönüşümü ve yerli ruhun özgürleşmesi ile ulusal savunmanın gereklilikleri ve gerçeklerinin harmanlanması Sadece Merkezi Junta idaresi altında mümkündü. Bu olmaksızın herhangi bir siyasi inşa, hakiki hayatla ufak bir kavgaya tutuşan hayalet gibi dağılacaktı. Cortes ise, bunun tam aksi koşullar içine yerleşmişti. Kendisi, Fransız ordusunun kuşatması nedeniyle iki yıl boyunca monarşinin ana gövdesinden kopmuş Yarımadanın yalıtılmış bir noktasına püskürtülmüş, gerçek İspanya fethedilmiş veya savaşa tutuşmuşken ideal İspanya'yı temsil etmişti. Cortes döneminde İspanya iki parçaya bölünmüştü: Isla de Leon'da eylemi olmayan fikirler vardı. İspanya'nın geri kalanında ise fikri olmayan eylemler... Merkezi Junta zamanında ise, tam

54 J. M. Toredó, op.cit., T. II, p. 3.

tersine, mahsus bir güçsüzlüğe, acze ve suiniyete, Üst Hükümet tarafından İspanya Bağımsızlık Savaşı ile İspanyol Devrimi arasında bir ayrım çizgisi çekmek için ihtiyaç duyulmuştu. Son kertede Cortes, başarısız oldu; Fransız ve İngiliz yazarların iddia ettikleri gibi, devrimci olduğu için değil, selefi mürteci ve devrimci eyleme uygun çağı kaçırmış olduğundan... İngiliz-Fransız eleştirileriyle küskün çağdaş İspanyol yazarlar, yine de bunu reddetmekte çaresizdirler ve Abbé de Pradt⁵⁵’ın *bon mot*’uyla⁵⁶ surat ekşitirler: “İspanyol halkı, dayak yemek isteyen Sganarelle’nin karısına benzer.”⁵⁷

V

Merkezi Junta ülkenin savunmasında başarısız olmuştu, çünkü devrimci görevini yerine getirmemişti. Kendi zayıflığının, gücünün istikrarsız tabiatının ve hiç rağbet görmemesinin bilincinde olarak, bütün devrimci dönemlerde ortak bir biçimde görülen, generallerin rekabetine, kıskançlığına, küstah taleplerine, yakışksız numaralarla ve ufak tefek entrikalarla değil de nasıl cevap vermeye çalışıyordu? Adeta kendi askeri şeflerinden duyduğu daimî korku ve şüphe içinde hapsediklerinden; Wellington’un, kardeşi Wellesley Markisi’ne 1 Eylül 1809’da şunları yazdığında ona tam olarak itibar ederiz:

“Merkezi Junta’nın hareket tarzında, siyasi entrikada ve ıvır zıvır siyasi nesnelerin ele geçirilmesinde olduğu kadar, kuv-

55 D. Pradt, op. cit., p. 224.

56 Nükte.

57 Molière’in *Le médecin malgré lui*’nin temel karakteri, Sganarelle’in karısı Martine’in sözlerine anıştırma (Sahne I, Perde II).

vetlerinin dağılımında askeri savunma ve hareketleri dikkate almamasından çok korkuyorum.”⁵⁸

Devrimci zamanlarda, itaate dayalı tüm bağlar gevşerken, askeri disiplin ancak generallerine ağır gelen sivil/medeni disiplin vasıtasıyla tamir edilebilir. Merkezi Junta ise uyumsuz görüntüsü nedeniyle, generalleri denetlemede hiçbir zaman muvaffak olamadığından, generaller de askerlerini kontrol etmede her zaman başarısız oldu. Savaşın sonuna kadar da İspanyol ordusu itaat ve disiplinde ortalama bir ölçüyü hiç yakalayamadı. Bu itaatsizlik, yiyecek, giyecek ve bir ordu için gerekli bütün diğer gereçlerin ihtiyacıyla devam ettirildi. Çünkü Napolyon’un söylediği gibi, bir ordunun maneviyatı tamamıyla maddi koşullarına bağlıdır. Merkezi Junta, orduyu düzenli olarak donatmakta acz içindeydi; çünkü elbette fakir şair Quintana’nın manifestoları bu sefer işe yaramıyordu ve Junta’nın kararnamelerine zorlayıcılık kazandırmak için taşrada mahkûm ettiği devrimci önlemlerin aynısına başvurmasını lüzumlu kılıyordu. İmtiyaz ve istisnalara riayet etmeksizin genel askere alma ve bütün İspanyalılara tanınan ordudaki her rütbeye gelme fırsatı bile, Merkezi Junta’nın değil, taşra juntalarının eseri idi. İspanyol ordusunun mağlubiyetine, Merkezi Junta’nın karşı-devrimci acizliği tarafından neden olunmuşsa da bu felaketler Hükümetin huzurunu kaçırmış ve halkın hor görü ve şüphe konusu haline gelerek onun mağrur ama kifayetsiz askeri şeflerine bağlılığını artırmıştır.

Düzenli İspanya ordusu, her yerde mağlubiyete uğradıysa da yine de kendini her noktada ortaya koymaktan çekinmedi. Yirmiden fazla kez dağılmış bu ordu hâlâ düşmana yüzünü göstermeye hazırdı ve bir mağlubiyetten sonra çoğu kez artan bir kuvvetle yeniden belirliyordu. Onu yenmek hiçbir işe yaramıyordu; çünkü hızlı bir şekilde kaçmaya hazır bu ordunun adam kaybı genelde azdı ve toprak kaybetmeye gelince de çok aldırımıyordu.

58 W. Napier, *History of the War in the Peninsula and the South of France*, Vol. II, p. 437.

Sierralar'a [sıradağlara] düzensiz bir şekilde çekildiğinde, yeni birliklerle güçlenmiş bir şekilde yeniden toplanacağı ve en beklenmedik anda belireceği kesindi ve Fransız ordusuna mukavemet edemese de en azından onu daim bir hareket içinde tutmak ve onun güçlerini serpmeye zorlamaya muktedirdi. Ruslardan daha şanslı olarak, dirilmek için ölmeye ihtiyaç da duymuyorlardı.

Ocaña'daki 19 Kasım 1809 tarihli feci savaş, İspanyalıların yaptıkları son büyük meydan muharebesiydi; o tarihten sonra kendilerini gerilla harbiyle sınırladılar. Salt nizami harbin bir kenara bırakılması olgusu Hükümetin ulusal merkezlerinin, yerel merkezler karşısında değer yitimini ispat eder niteliktedir. Düzenli ordunun yaşadığı felaketler devamlı hale geldikçe, gerilla ayaklanmaları da yaygınlaştı ve ulusal mağlubiyetleri neredeyse hiç düşünmeyen halk kitleleri, kendi kahramanlarının yerel başarılarıyla iftihar etti. En azından bu noktada da Merkezi Junta, halkın yanılışına ortak oldu. Çünkü "Gaceta'da bir gerilla hadisesi hakkında Ocaña Savaşı'na göre daha çok izahat veriliyordu."

Don Kişot'un baruta mızrağıyla karşı çıkması gibi, gerillalar da Napolyon'a karşı farklı bir mazhariyetle karşı çıkıyorlardı. Avusturya Askeri Dergisi⁵⁹(Vol. I, 1821) haklarında şöyle diyordu:

"Bu gerillalar, üslerini beraberlerinde taşıyorlar ve neredeyse onlara karşı yapılan her harekât, nesnesinin gözden kaybolmasıyla sona eriyor."

Gerilla harbi tarihinde ayırt edilebilir üç dönem vardır. Birinci dönemde, Galiçya ve Asturya'da olduğu gibi bütün taşra ahalisinin eline silah aldığı ve partizan harbi yürüttüğü görülmüştür. İkinci dönemde ise, İspanyol ordusunun kalıntılarından, İspanyol asıllı Fransız ordusundan kaçan askerlerden, kaçakçılardan müteşekkil gerilla birlikleri, bütün yabancı tesirinden bağımsız olarak ve doğrudan çıkarları mucibince savaşı kendi

59 Oesterreichische militärische Zeitschrift.

davalarıymışçasına sürdürdüler. Talihli olaylar ve şartlar da çoğu kez bütün yöreleri onların sancakları altına taşıdı. Buna mukabil gerillalar bu tarzda oluştukları sürece, yapı olarak zorlu bir görünüm meydana getirememiş; fakat yine de Fransızlar için son derece tehlikeli olmuşlardı. Ancak halkın fiili silahlı kuvvetlerinin temelini oluşturdıkları da söylenmelidir. Bir yeri ele geçirme imkânı kendi kendini sunduğunda veya müşterek bir teşebbüs tasarlandığında, halkın arasından en faal ve cüretkâr olanları ortaya çıkar ve gerillalara katılırdı. Bunlar da diğerleriyle beraber ellerinden gelen en büyük süratle ganimetin üzerine atılır veya girilen işin amacına uygun olarak savaşmak için kendilerini konumlandırırlardı. İhtiyatlı bir düşmanın yakınında bir askeri aracın yolunu kesmek veya erzak ele geçirmek için inatla beklerken onları görmek alışılmamış bir şey değildi. Bu yolla, Genç Mina, Joseph Bonaparte'ın atadığı Navarra Valisini esir etti; Julian ise aynı şekilde Ciudad Rodrigo Komutanını hapse tıktı. Teşebbüsün sona ermesiyle beraber de herkes kendi yoluna gider ve silahlı adamlar her yöne dağılırdı. Ama iştirakçi köylüler “olabildiği kadar yoklukları fark edilmeden” sessiz bir biçimde sıradan meşguliyetlerine geri dönerlerdi. Yalnız böylelikle yollardaki tüm iletişim de kesilirdi. Çünkü bunlardan hiçbiri tespit edilememesine rağmen, binlerce düşman artık olay mahallinde hazır bulunuyor olurdu: Hiçbir askeri araç yağmalanmadan intikal edemez, hiçbir erzak önü kesilmeden yola çıkamaz, kısacası yüzlerce göz tarafından gözlenmeksizin hiçbir hareket icra edilemezdi. Aynı zamanda böyle bir birleşmenin köküne kibrit suyu dökecek hiçbir araç da yoktu. Fransızlar da dağların perde olarak hizmet ettiği, oradan oraya giderek her daim yeniden beliren, fiilen görülmeden her yerde bulunan bu düşmana karşı devamlı silah taşımaya mecbur kalıyordu. Abbé de Pradt şöyle yazıyordu:

“Fransız güçlerini yiyip bitiren ne savaşlardı ne de anlaşmalardı, ama takip edildiğinde halkın arasında kaybolan, bila-

hare bunun dışına yenilenmiş kuvvetiyle hemen ortaya çıkan görünmez bir düşmanın kesintisiz tasallutuydu. Fabldaki bir sivrisinek tarafından ölümüne işkence edilen aslan⁶⁰, Fransız ordusunun gerçek resmidir.”⁶¹

Üçüncü dönemde ise, gerillalar düzenli ordunun intizamına öykündü; birliklerdeki insan sayısı 3000’den 6000’e çıktı; ayrıca gerillalar bütün mıntıkanın meselesi olmaktan çıkıp onları kendi gayeleri için en uygun biçimde kullanacak birkaç liderin kolları arasına düştü. Sistemdeki bu değişiklik, gerillayla mücadele halinde olan Fransızlara hatırı sayılır bir avantaj sağladı. Sayıları nedeniyle saklanma ve savaşa girmeye zorlanmaksızın aniden kaybolma konusunda, ki bu daha önceki durumlarıydı, kendilerini kabiliyetsiz kılan gerillalar sıklıkla yakalanıyor, mağlup ve tarumar oluyor, ayrıca kendilerinin de belirli bir süre başka bir saldırıda bulunmaya mecali kalmıyordu.

Gerilla harbinin bu üç döneminin İspanya’nın siyasi tarihiyle karşılaştırıldığında, Hükümetin karşı-devrimci ruhunun, içinde halkın ruhunu küllendirdiği karşılık aşamalarını temsil ettiği görülür. Bütün nüfusun başkaldırısıyla başlayan partizan savaşı, sonradan bütün mıntıkaların rezerv olarak hizmet ettiği gerilla birlikleriyle sürdürülmüş ve devamlı olarak haydut çetesi derekesine inme veya düzenli bir alay raddesine çıkma noktasında olan *corps francs*⁶² olarak son bulmuştur.

Cadrezin Üst Hükümetten ayrışması, gevşek disiplini, süregelen hezimetleri, altı yıldır daimî oluşumu, bozuluşu ve yeniden düzenlenmesi İspanyol ordusuna, içindekileri aynı zamanda şeflerinin kuklası ve maşası durumuna düşmeye hazır hale getirerek pretoryanizm⁶³ damgasını muhakkak vurmuş olmalıdır. Nitekim generallerin kendileri ister istemez Merkezi Hükümete katılır, onunla çekişir veya

60 Aesop, “Aslan ve Sivrisinek”.

61 D. Pradt, op.cit., pp. 202-03.

62 Genelde kırdan oluşturulan düzensiz silahlı birlikler. —ç.n.

63 Silahlı kuvvetlerin kendini rejimin koruyucusu addetmesi. —ç.n.

ona karşı komplo yapar ve her zaman siyasi teraziye kılıçlarının ağırlığını koyarlardı. Merkezi Junta'nın sonradan güvenini kazanmış gibi görünen Cuesta, ülkedeki savaşları kaybetmesiyle aynı hızda *Consejo Real*'le birlikte komploya girişmiş ve Merkezi Junta'nın Leon Bölgesi vekillerini tutuklayarak işe başlamıştır. Kendisi de Merkezi Junta'nın bir üyesi olan General Morla, Madrid'i Fransızlara teslim ettikten sonra, Bonapartist kampa geçmiştir. Aynı şekilde Junta'nın üyesi olan züppe Marquis de las Romerías, mağrur Francisco Palafox, lanet Montijo ve kavgacı Sevilla Juntası ile ona karşı komplo kurmuştur. General Castaños, Blake ve La Bisbal (bir O'Donnell) Cortes zamanında naip olarak sırasıyla sahneye çıktılar ve entrika çevirdiler; Valencia Yüksek Komutanı Don Javier Elio da İspanya'yı en sonunda VII. Ferdinand'nın merhametine bıraktı. Praetorien unsur kesinlikle birliklerinden ziyade generallerin arasında gelişmiştir.

Öte yandan –savaş sırasında cephenin seçkin subayları arasından Porlier, Lacy, Eroles ve Villacampa gibi şeflerinin bir kısmını bulurken, sonrasında ise Mina, Empecinado vs. gibi gerilla şeflerini kabul eden– ordu ve gerillalar İspanyol toplumunun en devrimcileşmiş kısmıydı. Merkezi Hükümetin teskin edici etkisinin ulaşamayacağı ateşli, arzulu ve vatansever gençleri de içeren tüm kesimlerden toplanmıştı ve üstelik Eski Rejimin zincirlerinden kopmuştu. Riego gibi bir kısmı da Fransa'daki birkaç yıllık tutsaklıklarının ardından yurtlarına dönmüşlerdi. Böylece, müteakip karışıklıklarda İspanyol ordusu ne devrimci inisiyatifine eline aldığı ne de pretoryanizminden dolayı devrimi berbat ettiğinde, onun tarafından meydana getirilen etkiye şaşırmayız.

Gerillalara gelince, kanlı çatışmalar tiyatrosunda bunca yıldır boy gösterdikten, göçebe alışkanlıklar kazandıktan; tüm kin, intikam, yağma açlığı arzularına teslim olduktan sonra; barış zamanında kendilerine yağma seferi için bahane yaratabilen veya iyi ödeme yapabilecek hangi parti veya ilke adına olursa olsun, her zaman en küçük bir harekette ileriye atılmaya hazır çok tehlikeli bir ayaktakımı oluşturdular.

24 Eylül 1810 tarihinde Isla de Leon'da, Olağanüstü Cortes bir araya geldi; 20 Şubat 1811'de toplantılarını Cadiz'e taşıdı; 19 Mart 1812'de yeni bir Anayasa kabul etti ve 20 Eylül 1813'te açılışından üç yıl sonra, toplantılarını sona erdirdi.

Bu meclisin toplandığı koşulların, tarihte bir eşi daha yoktur. Bundan önce hiçbir yasama organı kendi üyelerini dünyanın bu kadar ayrı yerlerinden çağırmamış ya da Avrupa'da, Amerika'da ve Asya'da bu kadar uçsuz bucaksız toprakların, bu kadar farklı ırkların ve bu kadar çıkar kargaşasının kontrolünde olduğunu iddia etmemişti. Ama aynı sırada neredeyse bütün İspanya Fransızların işgali altındaydı ve meclisin kendisi de düşman ordular tarafından İspanya'dan atılmış, küçük bir kıstağa sürgün edilmiş, üstelik her köşeden kuşatmış bir ordunun karşısında yasalaştırma faaliyetinde bulunmak zorundaydı. Atalarının Covadonga ve Sobrarbe Dağları'ndan yaptıkları gibi⁶⁴, bu adamlar *Isla Gaditana*'nın⁶⁵ ücra bir köşesinden, yeni bir İspanya'nın kuruluşunun temellerini atmaya çalışıyorlardı. Mutlakiyetçi ve dinci eski İspanya'nın devrime karşı kutsal bir savaşa canı kanı pahasına dalmış gibi görüldüğü bir dönemde onun başının altından çıkan, sonradan Verona'da toplanan Avrupa'nın taçlıları tarafından Jakobenliğin fesat bir icadı olarak damgalanacak bu garip 1812 Anayasası olayını nasıl açıklamalıyız? Öte yandan, aynı Anayasanın yaşayan bir Bourbon'la⁶⁶ temas ettiğinde, gölgenin çekilmesi –bazı İspanyol tarihçilerinin dedikleri “la

64 (Asturya Dağları'ndaki) Covadonga'da İspanyol birlikleri Arapları 718'de bozguna uğrattı. Bu zafer, Asturya'nın dağlık bölgelerinde küçük bağımsız bir devlet kurulmasına önayak oldu. Bu devlet de Arap istilacılara karşı mücadelede bir siper işlevi gördü. (Yenilenen fethin başlangıcında) Arap istilacılara karşı bir başka direniş merkezi, bir süre sonra, Aragon'un kuzeyindeki küçük bir alan olan Sobrarbe'den çıktı.

65 Cadiz.

66 VII. Ferdinand.

sombra de un sueño”⁶⁷– gibi ani kayboluşunu nasıl izah edeceğiz? Eğer bu Anayasanın doğumu bir bilmeceyse, ölümü de bundan aşağı kalır değildir. Bu muammayı çözmek için İspanyolların daha sonraki iki dönemde, ilk olarak 1820 ila 1823, sonra da 1836’da yeniden gerçekleştirmeyi denedikleri şu 1812 Anayasası’na hızlı bir göz atmayı öneriyoruz.

1812 Anayasası⁶⁸ 384 maddeden müteşekkildir ve şu on kısmı içerir: 1-İspanyol Ulusu ve İspanyollar, 2- İspanya ülkesi; dini, hükümeti ve İspanya vatandaşları, 3-Cortesler, 4- Kral, 5-ceza ve özel hukukta adaletin idaresi ve mahkemeler, 6- bölgelerde ve nahiyelerde iç hükümetler, 7-vergiler, 8- ulusun silahlı kuvvetleri, 9- kamu eğitimi, 10- Anayasaya riayet ve Anayasayı tadil etme usulleri.

“Egemenlik esasen ulusundur. Bu nedenle, Temel Kanunları yapma hakkı münhasıran Ulusa aittir.”

ilkesinden yola çıkan Anayasa yine de kuvvetler ayrılığını ilan eder. Buna göre:

“Yasama kuvveti, Cortes’le birlikte Kraldadır”; “Yasaların yürütülmesi Kralın mahfuz yetkisindedir.”; “[C]eza ve özel hukuk işlerinde kanunun uygulaması mahkemelere mahsusur. Ne Cortes ne de Kral, yargı yetkesini kullanmaya, derdest davalara müdahale etmeye veya davaların yeniden görülmesi emrini vermeye salahiyetlidir.”

Ulusal temsilin kaynağı, sadece halktır ve her 70.000 kişiye, bir vekil düşmektedir. Cortes sadece bir meclisten müteşekkildir, öyle ki bu Meclis için vekil seçimi genel oyla yapılır. Seçme hakkından, ev hizmetçileri, müflisler ve mücrimler istisna olmak üzere bütün İspanyollar istifade eder. 1830 yılından itiba-

67 Rüyanın gölgesi.

68 Marx’ın 1854 Ağustosunda *The Political Constitution of the Spanish Monarchy, Proclaimed in Cadix, 19 March 1812*, London, 1813 kitabından yaptığı Cadiz Anayasası özeti günümüze kadar gelmiştir. Ana metinde aşağıda bulunan Anayasa maddelerini bu edisyondan almıştır.

ren ise, hiçbir ümmi yurttaş, bu haktan faydalanamamaktadır. Bununla birlikte, seçim dolaylıdır; bir papazın sorumluluğundaki yerlerde, ilçelerde ve illerde olmak üzere üç dereceden geçerek yapılmak zorundadır. Milletvekili olmak için hiçbir mülkiyet kaydı tanımlanmamıştır. 92. maddeye göre ise, “Cortes’e milletvekili olarak seçilebilmek için, kişinin şahsi mülkiyetinden neşet eden, orantılı yıllık bir gelirinin bulunmasının zorunlu” olduğu doğrudur. Ama 93. madde bir öncesinde yer alan bu maddeyi askıya almıştır, ta ki Cortes, gelecek dönemlerinde bu maddenin yürürlüğe gireceği zamanı ilan edene kadar... Kralın ne Cortes’in dönemini uzatma ne de Cortes’i fesih yetkisi vardır. Cortes, çağrı olmaksızın başkentte Mart ayının ilk günü toplanır ve aralıksız asgari üç ay çalışır.

Her iki yılda bir, yeni Cortes seçilir ve hiçbir vekil üst üste iki dönem Meclis’te bulunamaz. Bir başka ifadeyle, bir vekil ancak iki yıllık bir Cortes döneminden sonra yeniden seçilebilir. Hiçbir vekil Kraldan ödül, maaş, paye kabul veya talep edemez. Bakanlar, Şurayı Devlet üyeleri ve Krallık hizmetinde görev ifa edenler, Cortes’e vekil olarak seçilme niteliklerini yitirirler. Hükümet tarafından memur edilmiş hiçbir görevli, vazifesini bıraktığı yerden Cortes seçimlerine giremez. İlgili vilayetler, vekillerin harcamalarının karşılanması amacıyla, Cortes tarafından her vekillik döneminin ikinci yılında, halef vekillik dönemi için belirlediği günlük tahsisatı Cortes’e tevdi etmelidir. Cortes, Kralın huzurunda karar alamaz. Bakanların kral namına Cortes’e iletmesi gereken bir mesaj varsa, Cortes’in kararlaştırdığı şekil ve zamanda, bakanlar tartışmalara iştirak ederek konuşabilir. Ama oylamalara katılamazlar. Taca halefiyetle ilgili ortaya çıkabilecek fiili veya hukuki sorunları karara bağlayacak ve zorunlu olduğunda naip atayacak olan Cortes önünde Kral, Asturya Prensi ve naiplerin Anayasa üzerine yemin etmeleri mecburidir. Bütün saldırı, yardım ve ticaret antlaşmalarını onaylanmadan önce uygun bulma; Krallığın içine yabancı birliklerin girişinin kabulü veya reddi; Anayasa tarafından

kurulmuş mahkemelerde kadro ihdası veya kadronun sona erdirilmesini ve aynı şekilde kamu görevlerin ihdası veya lağvını hükme bağlama; kralın teklifi üzerine, her yıl barış ve savaşta deniz ve kara kuvvetlerinin mevcudunu belirleme; ordu, filo ve ulusal milisin bütün sınıfları için düzenleme yapma; kamu idaresinin harcamalarını tayin etme; yıllık olarak vergileri koyma, zaruret halinde kamu kaynaklarından borçlanma, para, ağırlık ve ölçüyle alakalı her konuda karar verme; kamusal eğitimle alakalı genel bir plan hazırlama, basın özgürlüğünü koruma; bakanların sorumluluklarını etkili ve gerçek hale getirme vs. Cortes'e düşenlerdir. Kral sadece art arda iki yasama yılı için kullanabildiği geciktirici veto yetkisine sahiptir; ama eğer aynı yeni yasa teklifi üçüncü kez gündeme gelirse ve takip eden senenin Cortes'i kanunlaştırırsa, Kral rızasını vermiş olarak kabul edilir ve zaten vermek zorundadır. Cortes bir yasama yılını tamamlamadan önce, bir sonraki Cortes'in toplantısına kadar başkentte mukim, üyeleri arasından yedi kişiden müteşekkil bir daimî komite atar. Bu komite Anayasaya sıkı bir şekilde riayet edilmesine ve kanunların uygulanmasına göz kulak olmak, sonraki Cortesler'e müşahade ettiği bütün ihlalleri bildirmek ve kriz durumunda olağanüstü Cortes toplamak yetkisiyle donatılmıştır. Kral, Cortes'in izni olmaksızın Krallığı terk edemez. Evlenme akdi imzalayabilmek için de Cortes'in iznine ihtiyaç duyar. Cortes, Saray'ın yıllık iradını da tespit eder.

Krala hizmet eden tek hususi kurul, Şurayı Devlet'tir; bu kurulda bakanlar yer almaz ve Kurul dördü din adamı, dördü asilzade ve kalanı yüksek bürokrasinin önemli memurlarından meydana gelen 40 kişiden oluşur. Bunların tümü, Cortes tarafından belirlenen 120 kişilik⁶⁹ bir liste içinden Kralca seçilir. Hiçbir milletvekili Şurayı Devlet üyesi olamaz ve hiçbir Şurayı Devlet üyesi Kraldan makam, paye ve görev kabul edemez. Şurayı Devlet üyeleri Yüksek Adalet Mahkemesinde kanıtlanması gereken yeterli bir gerekçe gösterilmeden görevden alınamazlar. Bütün önemli

69 Anayasanın 234. maddesinde 120 rakamı unutulmuştur.

konularda kralın fikirlerini dinlediği; dini ve yargı makamlarına aday seçen Şurayı Devlet üyelerinin maaşlarını Cortes saptar. Anayasanın yargı ile alakalı olan kısmında, bütün eski *consejo-sun*⁷⁰ feshedildiği görülür; yeni bir mahkeme örgütlenmesi de takdim edilmiş, itham edildiklerinde milletvekillerinin davalarını görmek ve Şurayı Devlet üyeleriyle mahkeme yargıçlarının vs. azledilmesine, geçici olarak görevden uzaklaştırılmasına ilişkin tüm davalarla meşgul olmak için Yüksek Adalet Mahkemesi ihdas edilmiştir. Bir uzlaşma denemesinin olduğuna ilişkin kanıt olmaksızın, hiçbir dava açılmaz. İşkence, cebir, mülke el koyma menedilmiştir. Kararlarına karşı Yüksek Mahkemeye itirazda bulunulmasına izin verilen askeri ve dini olan mahkemeler hariç, bütün istisnai mahkemeler lağvedilmiştir.

Şehirlerin ve nahiyelerin (halen nahiye olmayan yerlerde, nüfusu bin kişi olan mahallerden başlayarak kurulacaktır) iç idaresi için teşkil eden *Ayuntamiendos* genel oyla seçilen siyasi bir şefin (*corregidor*) riyasetinde bir veya daha fazla hâkimden, kent meclisi üyelerinden ve kamu müşavirlerinden oluşur. Fiilen çalışmakta olan ve kral tarafından atanmış hiçbir kamu görevlisi, hâkim, kent meclisi üyesi ve kamu müşaviri olarak seçilemez. Belediyeyle ilgili vazifeler kamusal bir ödevdir; hiç kimse hukuki bir neden ileri sürmeksizin bundan muaf tutulamaz. Belediye tüzelkişisi, bölgesel vekalet biriminin gözetimi altında ödevlerini ifa eder.

Bölgelerin siyasi idaresi, kral tarafından atanmış bir valiye (*jefe politico*) devredilmiştir. Bu vali, yeni Cortes üyelerinin genel oyla seçilmesi amacıyla toplanan mahaller tarafından seçilen, kendisinin başkanlık ettiği bir heyete bağlıdır. Bu bölgesel heyetler, maaşı Cortes tarafından ödenen bir sekreter tarafından hizmetleri görülen yedi üyeden müteşekkildir; her yıl toplantılarını doksan gün içinde tamamlar. Kendilerine tahsis edilmiş güçlerden ve yüklenmiş ödevlerden, Cortes'in daimî komiteleri gibi tahayyül edilebilirler. *Ayuntamiendos*'un her üyesi ve bölge-

70 Divanlar.

sel heyet mensupları göreve başlarken, Anayasaya sadakat yemini ederler. Vergiler hususunda ise, bütün İspanyollar herhangi bir ayırım olmaksızın, kendi variyetleri ölçüsünde Devlet giderlerine katkıda bulunmaya mecburdur. Limanlardaki ve sınırdakiler hariç olmak üzere, ülkenin kendi içindeki gümrükler kaldırılmıştır. Bütün İspanyollar askerlik ödeviyle yükümlüdür ve düzenli ordunun yanında, her bölgeden nüfusu ve şartları ölçüsünde orada ikamet edenlerden müteşekkil bir ulusal milis yapısı meydan getirilecektir. Son olarak da 1812 Anayasası tatbikata geçirildikten sonra sekiz yıl geçmeden, hiçbir kısmı tadil edilemez, ekleme yapılamaz, tashih edilemez.

Cortes, İspanyol Devletinin yeni planını çıkarırken, tabii ki bu şekildeki çağdaş siyasi bir Anayasanın, eski bir toplumsal sistemle tamamıyla uyumsuz olacağının farkındaydı ve sonuç olarak medeni [*civil*] toplumun kuruluşuna ilişkin değişiklikler yapma maksadıyla bir dizi kararname çıkardı. Böylece Engizisyonu kaldırdı. Senyörel yargıyı ve bununla birlikte münhasır yasaklayıcı ve yoksun kılıcı, av, balıkçılık, orman, değirmen vs. gibi feodal imtiyazları onursal bir titr ile elde edilmiş olanlar ve bedeli ödenenler müstesna olmak üzere lağvetti. Ondalık vergi, monarşinin tamamında ilga edildi; manevi hizmetlerin görülmesinde zorunlu olmayan dini görevlere atamalar askıya alındı; manastırların ortadan kaldırılması ve mülklerine el koyması için harekete geçildi.

Cortes İspanya'nın uçsuz bucaksız işlenmemiş arazilerini, Krallık mülkünü ve ortak alanları özel mülkiyete dönüştürmeye de niyet etti. Bu niyeti, bunların yarısını kamu borçlarını ödemek için satarak; bir başka kısmını terhis edilmiş bağımsızlık savaşı askerlerine vatansever hizmetlerine karşılık olarak kurayla dağıtarak; üçüncü kısmını da bunları almaya güçleri yetmeyen ama bunlara sahip olmayı arzulayan yoksul köylülere kura yoluyla hibe ederek gerçekleştirmeye çalıştı. Önceden yasak olan meraların ve diğer gayrimenkullerin çitlenmesine izin verdi. Meraları tarım

arazine, tarım arazilerini de meraya çevirmeyi engelleyen saçma yasaları yürürlükten kaldırdı; keyfi ve gülünç eski kurallardan genel olarak tarımı azat etti. Aynî ödemeli hasılat kiralari hususundaki feodal yasa ve uyarınca devredilmez mülkün varisinin kendi cediti tarafından yapılmış, bunu akdedenle birlikte son bulmuş hasılat kiralamalarını uzatmaya zorlanamamasına ilişkin Yasa'yı ilga etti. Bazı bölgelerin çalışanlarının, özellikle Santiago Başpiskoposluğu ve Rahipler Meclisinin idamesi için belirli ölçüde en iyi ekmek ve şarapla ödenen eski bir verginin ismi olduğu anlaşılan *voto de Santiago*'ya⁷¹ son verdi. Ayrıca geniş artan oranlı verginin vs. konmasına karar verdi.

Zaten isyan etmeye başlamış Amerika'daki kolonileri elde tutmak öncelikli amaçlardan biri olduğunda, Amerikalı ve Avrupalı İspanyolların tam siyasal eşitliğini tanıdı; istisnasız bir genel af ilan etti; Amerika ve Asya yerlilerinin üzerine yüklenen baskıya karşı kararnameler çıkardı; *mitas* ve *repartimientos*⁷² kaldırdı; civa tekelini feshetti ve köle ticaretinin sonlandırılmasında Avrupa'da başı çekti.

1812 Anayasası, bir yandan –örneğin VII. Ferdinand'ın kendisi tarafından (4 Mayıs 1814 tarihli Kararname)– İspanya'nın tarihsel geleneklerine aldırmadan hayalperestlerce İspanyol topraklarına nakledilen 1791 Fransız Anayasasının⁷³ tam bir kopyası olmakla

71 Santiago de Compastela, İspanya'nın kuzey batısındaki bir şehir, bir Başpiskoposluk yeri, ünlü bir hac mekânıdır.

72 *Mita*: İspanya kolonilerinde yerlilere yönelik, kura çekme yoluyla belirlenen, altın ve gümüş madenlerinde, manüfaktürlerde, inşaat alanlarındaki çalışmalarında angarya yükümlülükleri. -*Repartimiento*: Bir beyazın topraklarında besleyebileceği kadar yabancidan istifade etmesi hakkı.

73 Anayasa koyucu tarafından onaylanan 1791 Anayasası, Krala bütün yürütme gücünü vererek ve veto hakkı tanıyarak Fransa'da anayasal bir monarşi kurmuştur. Monarşinin yıkılmasına yol açan 10 Ağustos 1792 tarihli halk ayaklanmasının sonucu olarak da Anayasa yürürlükten kaldırılmıştır. Jironden Hükümeti (Jirondenler büyük burjuvazinin partisidirler) 31 Mayıs-2 Haziran 1793 tarihli başkaldırıyla devrildikten ve Jakobenlerin devrimci diktatörlüğü ihdas edildikten sonra Ulusal Meclis, Fransız Cumhuriyetinin yeni Anayasasını kabul etmiştir.

suçlandı. Öte yandan –örneğin Abbé de Pradt tarafından (*De la révolution actuelle de l’Espagne*)– Cortes’in anlamsızca, krallık otoritesinin asilzadelere haddinden fazla imtiyaz vererek dengelendiği feodal zamanlara ait eski *fueroslardan*⁷⁴ iktibas ettiği köhneleşmiş formüllere tutunduğu iddia ediliyordu.

Gerçek şudur ki 1812 Anayasası eski *Fueros*ların bir kopyasıdır; ama Fransız Devrimi’nin ışığında okunan ve çağdaş toplumun istekleriyle uyumlaştırılmıştır... Örneğin direnme hakkına genel olarak 1793 Jacoben Anayasasının cesur icatlarından biri olarak bakılır⁷⁵, ama aynı hakla eski Sobrarbe *Fuerosu*’nda, *Privilegio de la Union* ismiyle karşılaşırsınız. Aynı zamanda bunu eski Kastilya Anayasasında da bulursunuz. Sobrarbe *Fuerosuna* göre Kral, Cortes’in önceleyen bir rızası olmaksızın ne barış yapabilir ne savaş açabilir ne de anlaşma akdedebilir. Yasama heyetinin tatili esnasında Anayasaya sıkı bir biçimde riayet edilmesine nezaret etmekle görevli, Cortes’in yedi üyesinden oluşan Daimî Komite uzun zaman önce Aragon’da kuruldu ve monarşinin ana Cortes’i tek bir yapı içinde birleştirildiği zaman Kastilya’ya buyur edildi. Fransız ilhakı döneminde benzer bir kurum Navarra Krallığında zaten vardı. Cortes tarafından maaşa bağlanan ve yine onun tarafından Krala sunulan 120 kişilik bir listeden seçilen Şurayı Devlete gelince, 1812 Anayasası’nın bu müstesna yaratımı, İspanyol Monarşisi’nin bütün dönemlerinde Meşveret Meclislerinin uğursuz tesirlerinin akılda kalan hatırası sayesinde telkin edildi. Kısaca Şurayı Devlet, Meşveret Meclisinin yerini almayı hedeflemiştir. Esasen geçmişte de ben-

74 *Fueros*, Orta Çağ İspanyası’nda şehir halkının ve köy cemaatleri mensuplarının yerel yönetim, yargı, vergi, askeri hizmet vs. konularında hakları, imtiyazları ve ödevleri içeren şart (charter) anlamındadır.

75 Bu atf, Jakobenlerin devrimci diktatörlükleri esnasında Fransız Meclisinin kabul ettiği Anayasanın dibacesi olan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’nin (*Déclaration des droits de l’homme et du citoyen*) temel ilkelerinden birine atfudur. Bildirgenin 35. yani sonuncu maddesi şu şekildedir: “Hükümet halkın haklarını suiistimal ettiğinde; ayaklanma, halk için ve halkın her parçası için en kutsal hak ve zaruri bir ödevdir.”

zer kurumlar vardı. Örneğin IV. Ferdinand zamanında, kral daima, Kastilya şehirleri tarafından hususi müşavir olarak hizmet etmek için tayin edilmiş halk tabakasından gelen 12 kişi tarafından çevrelenmişti. 1419'da ise şehir temsilcileri, mümes-sillerinin Kral Divanına artık kabul edilmediklerinden şikâyet ediyorlardı. Milletvekillerinin Kral tarafından verilen paye ve görevleri kabul etmesinin de yasaklanması ile birlikte yüksek bürokratların ve kraliyet sarayı mensuplarının Cortes'in dışında tutulması, ilk bakışta 1791 Anayasasından iktibas edilmiş, doğal olarak 1812 Anayasası tarafından da onaylanan çağdaş kuvvetler ayrılığından ileri geliyormuş gibi görünüyordu. Ama gerçekte bu konuyla ilgili sadece eski Kastilya Anayasasında emsaller ile karşılaşmıyoruz, ama değişik zamanlarda Krallıktan görev veya paye kabul eden vekillere karşı halkın başkaldırdığını, onları öldürdüklerini de biliyoruz. Velahtın küçüklüğü halinde Cortes tarafından naip atanması hakkına dair ise, eski Kastilya Cortesi'nin, XIV. yüzyılın kralların uzun çocuklukları esnasında bu hakkı sık sık kullandıkları bilinmektedir.

Kralın her daim kullandığı Cortes'i toplama, feshetme veya tatil etme iktidarından Cadiz Cortesi'nin kralı mahrum bıraktığı doğrudur. Ama Kralın Cortes'e katılanların imtiyazlarını ıslah etmesi yöntemiyle Cortes'i terk edilmenin içine düşürmesinde görüldüğü gibi, bunu ortadan kaldırmanın mecburiyetinden daha açık hiçbir şey yoktur. İleri sürülen bu olgular–1812 Anayasasının en çarpıcı özelliği olan– Krallık iktidarının huzursuz tahdidinin İspanya'nın eski Fueroslarından köklerini aldığını göstermek için yeterlidir; başka türlü de Godoy'un yakın zamanlardaki isyan ettiren aşağılık despotizminin *souvenirsi*⁷⁶ ile tamamıyla açıklanır. Ancak Cadiz Cortesi, denetimi imtiyazlı *estate*sten ulusal temsile nakletmiştir. İspanyol krallarının eski Fuerosların önünde ne kadar saygıyla eğildikleri, şu olgu sayesinde anlaşılabilir: 1805'te İspanyol düsturu gerekli hale gelince bir krallık

76 Anl. –ç.n.

kararı ile, egemenlik gücüne aykırı olarak kralların vassallarına taviz vermek zorunda kaldığı monarşinin güçsüz olduğu zamanlara ait bütün feodalizm kalıntılarının kaldırılmasını emredildi.

Milletvekili seçimlerinin genel oyla yapılması bir yenilik ise de 1812 Cortesi'nin kendisinin de genel oyla seçildiği, bütün juntaların da aynı şekilde seçildiği, bunun sınırlanmasının halk tarafından zaten elde edilmiş bir hakkın ihlali olacağı ve son olarak İspanya'nın neredeyse bütün gayrimenkulleri devredilmezlikle kilit altındayken, mülk sahipliği esasına dayalı oy kullanmanın, halkın çok büyük bir kesimini dışarda tutacağı unutulmamalıdır.

Temsilcilerin tek bir yerde toplanmaları, hiç de asık suratlı İngiliz Tory'lerinin yapacakları gibi, 1791 Anayasasından alınma değildir. Okuyucularımızın daha önceden bildikleri gibi, I. Charles'tan beri (İmparator V. Charles) aristokrasi ve ruhban sınıfı Kastilya Cortesi'ndeki koltuklarını kaybetmişti. Ama Cortes, farklı katmanları temsil eden *brazosa* (kol ve dallar) bölündüğü zamanlarda bile, bunlar aynı toplanma salonunda bir araya gelerek birlikte oy kullanıyorlardı; sadece koltukları ayırdı. Fransız ilhakı esnasında sadece Cortes'in hâlâ gerçek gücü elinde bulundurduğu bölgelerden Navarra, eski *estadese* göre Cortes'i toplama örfünü sürdürdü. Ama Vascongadas'taki bütününü demokratik meclisler, ruhban sınıfını bile kabul etmiyorlardı. Keza ruhban sınıfı ve aristokrasi çekilmez imtiyazlarını koruyorsalar da eski Cortes'in bileşiminin temelini oluşturan şeyin varlığını, bağımsız siyasi bir yapı olmayı, uzun süre önce sonlandırmışlardı.

Cadiz Cortesi tarafından getirilen yargının yürütmeden ayrılması düzenlemesi, daha 18. yüzyılda, İspanya'nın en aydınlanmış devlet adamları tarafından talep edilmişti. *Consejo Real*'in devrimin başından başlayarak kendi üzerine çektiği nefret, mahkemelerin evrensel olarak tanınan kendi özgül alanlarına geri dönmesini zorunlu kılmıştı.

Anayasanın nahiyelerin idarelerine atıfta bulunan kısımları, önceki makalede gösterdiğimiz gibi gerçek İspanyol üreti-

midir. Fakat Cortes, eski belediye sistemini, Orta Çağ'a ait özelliklerinden soyarak yeniden kurabilmiştir. *Ayuntamientos*'un nahiyelerin idaresi için donatıldıkları yetkilerle bölgelerin iç yönetiminde aynılarına sahip olan bölgesel heyetlere gelince, bunları Cortes Navarra, Biscay ve Asturya'da ilhak esnasında zaten var olan benzer kurumların taklidi olarak biçimlendirmeyi tercih etmişti. Askerlik ödevinden muafiyetleri ortadan kaldırırken Cortes aslında sadece, bağımsızlık savaşı esnasındaki genel tatbikatı onaylıyordu. Engizisyonun kaldırılması da sadece bir olgunun kabulüydü: Kutsal-Daire, Merkezi Junta tarafından yeniden ihdas edildiyse de görevine başlamaya cesaret edemedi; kutsal azaları maaşlarını ceplerine indirmekten memnun ve daha iyi zamanları bekleyecek kadar da ihtiyatlıydı. Feodal hakların istismarının engellenmesi konusunda Cortes, *Consejo Real*'e 1795 yılında Madrid'in iktisadi toplumu adıyla sunulmuş Jovellanos'un ünlü hatıratında vurguladığı reformlar boyutuna dahi yaklaşmamıştır.⁷⁷

18. yüzyılın ikinci yarısındaki aydınlanmış despotizminin bakanları olarak isimlendirilen Floridablanca ve Campomanes, bu yönde adımlar atmaya zaten başlamışlardı. Ayrıca Cortes'le aynı sırada Madrid'de, Napolyon'un orduları tarafından istila edilmiş bütün bölgelerdeki topraklardan bütün dini ve feodal kurumları süpüren ve çağdaş idare sistemini yerleştiren bir Fransız hükümetinin ikamet ettiği unutulmamalıdır. Bonapartist yayınlar ise, ayaklanmaların Engizisyon ve rahiplerin yardımıyla, tamamıyla İngiltere'nin döndürdüğü dolaplardan ve ayartmalarından ilham aldığını belirtiyordu. Mütecaviz bir hükümetle olan rekabetin Cortes'in kararları üzerinde ne kadar hayırlı tesir göstereceğini, Merkezi Junta'nın kendisinin Cortes'in toplanacağını ilan ettiği 1809 Eylül tarihli Kararname'de İspanyalılara şu sözlerle hitap etmesi olgusundan çıkarsanabilir:

77 G. M. Jovellanos, op. cit.

“Bizi hakir görenler, çürümüş Hükümetimizin eski istismarlarını ve yerleşik fenalıklarını müdafaa etmek için çarpıştığımızı söylüyorlar. Onlara mücadelenizin ülkemizin bağımsızlığı için olduğu kadar mutluluğu için de olduğunu; bundan böyle bir kişinin belirsiz iradesine veya değişken keyfine bağlı olmayacağınızı gösterin,” vs.⁷⁸

Diğer yandan, 1812 Anayasasında 18. yüzyılın liberal fikirleriyle karanlık papazlık gelenekleri arasında girişilen uzlaşmanın yanılığa sevk etmeyen emarelerinin izini sürebiliriz. Bu konuda 12. maddeyi alıntılarlamak yetecektir; buna göre:

“İspanyol ulusunun dini, tek hakiki din olan, Katolik, Apostolik, Romalıdır ve ebediyete kadar öyle kalacaktır. Ulus, bilge ve adil yasalarla onu koruyacak ve hangisi olursa olsun diğer dinlere ibadeti yasaklayacaktır.”

Ya da Kralın tahta çıkarken Cortes önünde şu yemini etmesinin emrini veren 173. madde:

“N. Tanrı’nın ve İspanyol Monarşisi Anayasasının inayetiyle, İspanya Kralı olarak ben, Kadiri Mutlak ve Kutsal Evanjelistler üzerine yemin ediyorum ki Krallıkta diğer hiçbir dine müsamaha göstermeden Katolik, Romalı ve Apostolik dini koruyacağım ve sürdüreceğim.”

1812 Anayasasının daha yakından incelenmesiyle, 1791 Fransız Anayasasının bayağı bir kopyası olmaktan uzak, eski ve ulusal kurumları yeniden yapılandıran, 18. yüzyılın en ünlü yazarları ve devlet adamları tarafından yüksek sesle talep edilen reformlara girişen, halkın önyargılarına kaçınılamaz tavizler veren, İspanyol entelektüel hayatının gerçek ve özgün bir ürünü olduğu sonucuna vardık.

⁷⁸ Atıf, İngiliz delegelerinin ısrarı sonucu kabul edilmemiş Kararname’nin ilk taslağıdır. R. Southey, op.cit., Vol. II, p. 482.

İspanya'nın en ilerici adamlarının Cadiz'de bir araya gelmesine uygun şartlar vardı. Seçimler yapıldığında, hareket hâlâ sönmemiş, Merkezi Junta'nın uyandırdığı hoşnutsuzluk, büyük ölçüde ulusun devrimci azınlığından gelen muhalifleri kabul edilir kılmıştı. Cortes'in ilk toplantısında, en demokratik bölgeler, Katalonya ve Galiçya, neredeyse yalnız temsil edildi; Leon'dan, Valencia'dan, Murci'dan ve Islas Baleares'ten gelen vekiller, ancak üç ay sonra ilgili yere ulaşabildiler. Ülkenin iç kesimlerindeki en mürteci bölgelerde, çok az sayıdaki bazı muhitler hariç olmak üzere Cortes için seçimler yapılmasına müsaade verilmedi. Vekilleri tam zamanında gelemeyecek olan Yeni İspanya'nın deniz aşırı bölgeleri ile birlikte Fransız ordusunun vekil intihabına engel olduğu eski İspanya'nın farklı krallıkları, şehir ve kentleri için savaşın karmaşasının çeşitli bölgelerden Cadiz'e sürüklediği çok sayıda birey ve merakın veya devlet işlerinin aynı şekilde bu yerde topladığı çok sayıda Güney Amerikalı, tüccar, yerli vs. arasından yedek temsilciler seçildi. Böylelikle eğer bölgeler temsilcilerini kendileri seçmeye muktedir olsalardı, meydana gelebilecek duruma göre; daha yeniliklere düşkün ve 18. yüzyıl düşünceleriyle dolu kişilerce bölgelerin temsil edilmesi gerçekleşti. Nihayetinde Cadiz, krallığın en radikal şehri olarak tanındığı ve bir İspanyol kentinden çok Amerikan kentine benzediğinden, Cortes'in Cadiz'de toplanması şartlarının belirleyici bir etkisi olmuştur. Halk, Cortes'in toplanma salonundaki balkonları doldurduğu gibi, mürtecilerin muhalefeti çirkin bir hal aldığı anda dışarıdan baskı yapma ve gözdağı verme sebekesiyle mürtecileri hâkimiyet altına almışlardır.

Bununla birlikte Cortes'in çoğunluğunun reformculardan müteşekkil olduğunu farz etmek büyük bir hata olacaktır. Cortes üç partiye bölünmüştür: *Serviles*, *Liberales* (bu parti isimlendir-

meleri bir uçtan bir uca bütün Avrupa'ya İspanya'dan yayıldı) ve sonuncusu kendi şahsi çıkarlarına göre, bir o parti bir bu partiye dönüşümlü olarak oy kullanan *Americanos*.⁷⁹ Sayıca açık ara üstün olan Serviles liberal azınlığın etkinliğine, şevkine ve coşkusuna kendini kaptırmıştı. Serviles Partisi'nde çoğunluğu oluşturan ruhban vekiller, kısmen Kilise ile Devlet arasındaki antagonizmanın hatırasından kısmen de kendi kastlarının imtiyaz ve istismarlarını koruyabilmek amacıyla rağbet görmeyi beklediklerinden dolayı her zaman krallık imtiyazlarını kurban etmeye hazırdılar. Genel oy, tek meclisli sistem, mülk sahipliği esasına dayanmayan oy, geciktirici veto üzerine tartışmalar esnasında Ruhban Partisi, İngiliz Anayasası taraftarlarına karşı Liberallerin daha demokratik kısmıyla sürekli işbirliği yaptı. Bunlardan biri, sonradan Burgos Başpiskoposu olan Liberallerin amansız düşmanı Cañedo Piskoposu, Liberal Parti üyesi, bir başka Psikopos Señor Muñoz Torrero'ya şu sözcüklerle hitap ediyordu:

“Kralın haddinden fazla güçlü kalmasına izin verdiniz, ama bir papaz olarak kralın davasından daha çok Kiliseninkini savunmalısınız.”⁸⁰

1812 Anayasasının bazı maddelerinde zaten gördüğümüz gibi Liberaller, Kilise Partisi ile uzlaşmaya girişmeye mecburdular. Basın hürriyeti tartışılırken, rahipler buna “dine aykırı” diyerek itiraz ediyorlardı. Fırtınalı tartışmalardan ve her kişinin fikirlerini yayınlamakta özel bir ruhsat olmaksızın serbest olacağı açıklandıktan sonra; *siyasi* kelimesini içine koyarak, Cortes bu özgürlüğün kapsamını yarı oranında sınırlayan ve Otuzlar

79 *Serviles*: Birinci İspanyol Devrimi esnasında mürteci ruhban-mutlakiyetçi gruba verilen isim; sonradan Serviles VII. Ferdinand'ın Meşveret Meclisini meydana getirdi, ancak onun hayatının son yıllarında, umutlarını kardeşi Don Carlos'a bağladı. Bujuvazinin ve liberal soyluların çıkarlarını ifade eden *Liberales* programları olarak 1812 Anayasasını ileri sürmüşlerdir. -*Americanos*: Latin Amerika'daki İspanyol kolonilerinde yaşayan İspanyalıları Cortes'te temsil eden küçük gruba verilen isim. Kayda değer bir rol oynamamışlardır.

80 Marliani, *Historia politica de la España moderna*.

Meclisi Kararnamesi'ne göre dini konular hakkındaki tüm yazıları dini otoritelerin sansürüne bırakan bir eki oybirliğiyle kabul etti.⁸¹ 18 Ağustos 1813'te Anayasaya karşı komplo kuranlar için çıkarılan bir Kararname'den sonra; geçen bir başka Kararname, İspanyol ulusunu kim Roma-Katolik inancından döndürmeye çalışarak fesat çıkarırsa, hain olarak takibata uğrayacağını ve ölüm cezasıyla cezalandıracağını ilan etmişti.⁸² *Voto de Santiago* kaldırılırken de Saint Teresa de Jesus'u koruyucu azize ilan eden telafi edici bir taviz verilmişti. Liberaller, Anayasa ilan edilinceye kadar Engizisyonun, ondalık verginin, manastırların kaldırılmasına ilişkin kararnameyi önermeyerek ve geçirmeye çalışmayarak tedbirli davranmış oldular. Ama bu andan itibaren, Cortes'in içindeki Serviles'in ve dışından da ruhban sınıfının muhalefeti acımasız bir hal aldı.

1812 Anayasasının menşeyini ve karakteristik özelliklerini izah eden şartlar ifade edildikten sonra, geriye Anayasanın VII. Ferdinand'ın dönüşünde ani ve direnç göstermeden gözden kaybolması sorununun çözülmesi kalır. Böyle çok aşağılayıcı bir gösteriye dünya tarafından nadiren şahit olunduğu söylenmelidir. 16 Nisan 1814'te Ferdinand Valencia'ya girerken,

“sevinç içindeki halk arabasına koşuldu; kelimenin ve eylemin tam manasıyla, eski boyunduruğu kendi üzerlerine

81 Otuzlar Meclisi, 1545'ten 1563'e Bologna ve Tridentum'da Katolik Kilisesi tarafından düzenlenen genel konsildir. Protestanlığı mahkûm ederek Katolik Kilisesiyle alakalı çok sayıda kararı kabul etmiştir. Özellikle Papanın otoritesinin konsillerin üzerinde olduğunu ilan etmiş ve piskoposların ikidarını kuvvetlendirmiştir. Otuzlar Meclisinin temel sonucu, heretiklere ve serbest düşüncülere zulüm ile Kilise sansürünün yoğunlaşmasıdır. 1559'dan itibaren *Index librorum prohibitorum* düzenli olarak yayınlandı; 1571'de Index Dinsel Teşkilatı (Vatikan'da sansürle ilgilenen bir büro) kuruldu ve 1917'ye kadar faaliyetlerini sürdürdü.

82 10 Kasım 1810 tarihli Cortes tarafından kabul edilmiş basın özgürlüğü hakkındaki Kararname ile, 18 Ağustos 1813 tarihli Anayasası ve Katolik dininin savunusuna dair Kararname, R. Southey, op.cit., Vol. III. p. 899.'e göre verilmiştir. Yukarıda zikredilen Kararnameler *Colección de los decretos y órdenes que han expedido las Cortes generales y extraordinariasta* yayımlanmıştır.

geçirme arzularını “Mutlak Kral çok yaşa! Kahrolsun Anayasa!” diye bağırarak da ispat etti.”

Büyük kentlerin tümünde, Plaza Mayor veya Büyük Meydan bu zamanlarda Plaza de Constitución⁸³ olarak isimlendirilir ve bu sözcüklerin üzerine kazındığı bir taş da buralara dikilirdi. Valencia’da bu taş kaldırıldı ve yerine “*Real Plaza de Fernando VII*” yazısıyla tahtadan yapılmış “geçici” bir sütun kondu. Sevilla ahalisi ise var olan tüm otoriteleri görevden azletti; onların yerine eski rejimde mevcut bulunan görevlere başkalarını seçti ve bu otoritelerden Engizisyonun yeniden ihdasını talep etti. Ayrıca Ferdinand’ın arabası Aranjuez’den Madrid’e kadar halk tarafından çekildi. Kral arabasından indiğinde ayak takımı onu kollarının arasına aldı, Saray’ın karşısında toplanmış uçsuz bucaksız izdihama onu muzaffer bir şekilde gösterdi ve onu yine kolları arasında dairesine taşıdı. Bu olaydan önce Madrid’deki Cortes toplanma salonunun girişinin üzerinde “Özgürlük” kelimesi bronzdan büyük harflerle yazılıydı; güruh bu yazıyı kaldırmak üzere oraya aceleyle hareket etti, yazıya yetişmek için merdivenler bulup koydu, duvardan harf harf bu kelimeyi söktü ve her harf sokağa düştüğünde izleyiciler sevinç nidaları attı. Kalabalık sonra bir araya getirebildiği kadar çok Cortes tutanağını, liberal gazete ve kitapçıklarını topladı, dini mezhepler ile muntazam ve seküler ruhban sınıfından kişilerin öncülük ettiği geçit alayları düzenleyip bu kağıtları kamusal meydanlardan birine yığıdı ve burada bunları siyasal bir yakma töreniyle kurban etti, ardından da bir ayin yapılarak bu zaferlerine şükranlarını ifade etmek için de Te Deum okundu. Oyunlarının icrası için kısmen para ödenmiş kent ayak takımının bu hayasız gösterisinden ve Napolili Lazzaroni gibi⁸⁴ bur-

83 Anayasa Meydanı. –ç.n.

84 *Lazzaroni*: İtalya’da kendi sınıfından kopmuş, lümpen proleter ögelere verilen isim. İrticacı monarşist muhitlerce, liberal ve demokratik harekete karşı mücadelelerinde tekrar tekrar kullanılmışlardır.

juvazinin süssüz rejimine kralların ve rahiplerin ar damarı çatlamış nizamını tercih edilmesinden beri belki daha önemli olan, ikinci genel seçimin Serviles'in kesin galibiyetiyle neticelenmesidir. 20 Eylül 1813'te Anayasa koyucu Cortes'in yeri, birleşim yerlerini 15 Ocak 1814'te Cadiz'den Madrid'e nakleden olağan Cortes tarafından doldurulmuştur.

Önceki makalelerde Devrimci Parti'nin kendisinin, Napolyon'a karşı silah kesilmesi amacıyla, eski halk önyargılarını uyandırmada ve kuvvetlendirmede nasıl katkıda bulunduğunu göstermiştik. Merkezi Junta'nın, toplumsal değişimlerin ulusal savunma tedbirleriyle harmanlanabileceği bir anda, bunları engellemek ve bölgelerin devrimci arzularını ortadan kaldırmak için kendi iktidarında bulunan her şeyi nasıl yaptığını da görmüştük. Mevcut olduğu zamanın çok büyük bir kısmında İspanya ile bağlantıları kesilmiş olan Cadiz Cortesi ise aksine kendi Anayasasının ve organik kararnamelerinin tanınmasını bile sağlayamadı; ta ki Fransız orduları çekilinceye kadar... Cortes İspanya'ya, bir bakıma *post factum*⁸⁵ ulaşabildi. Toplumu yorulmuş, bitkin, acı içinde buldu. Çok uzun sürmüş bir savaşın zorunlu ürünü, İspanyol toprakları üzerine çökmüştü: Orduların devamlı hareket halinde oldukları bir savaş; Cadiz'den Pamplona'ya ve Granada'dan Salamanca'ya, İspanya ülkesinin tamamında neredeyse altı yıl boyunca kan bir gün bile durmazken, bugünün hükümetinin de nadiren yarının hükümeti olabilmesi hali... Böyle bir toplumun herhangi bir siyasi anayasanın soyut güzelliğine çok duyarlı olması beklenmez. Bununla birlikte, Anayasa Madrid'de ilk ilan edildiğinde ve Fransızlar tarafından bölgeler tahliye edildiğinde; kitleler, sade hükümet değişikliğinden toplumsal dertlerinin ani yok oluşunu beklediklerinden, bunları kabına sığmayan bir heyecanla karşıladılar. Anayasanın böyle mucizevi bir güç taşımadığını fark ettiklerinde ise, çok zorlama olan hoş karşı-

85 Olaylardan sonra. -ç.n.

ladıkları umutları sukutuhayale dönüştü ve güneyin bu ani parlayan insanları için, bilindiği üzere sukutuhayalden öfkeye sadece bir adım vardır.

Anayasal rejimin halkın sempatisinin kaybetmesini özellikle sağlayan bazı hususi şartların varlığı aşikâr. Cortes en başta, *Afrancesados* veya *Josephites* aleyhine çok sert kararnameler yayımladı.⁸⁶ Kısmen, ahali ve mürtecilerin intikam fer-yatları ile bu kararnameleri yapmaya itildi. Ama bunlardan sadır olan bu kararnameler, yürürlüğe girer girmez Cortes'e düşman kesilenler yine bunlar oldu. 10000 aileden fazlası sürgün edildi: Birçok küçük tiran Fransızlar tarafından tahliye edilen bölgelere salıverildi; bunlar, kendi valilik otoritelerini tesis etti ve Fransızlardan görev kabul ederek, ulusal mülkleri satın alarak vs. onlara iltihak yoluyla uzlaşanlara karşı tahki-kat, kovuşturma, hapis, Engizisyon yargılamaları başlattı. İcra⁸⁷ [*Regency*], Fransızlardan ulusal rejime geçişi uzlaştırmacı ve sağduyulu bir yolla gerçekleştirmek yerine, dominyonlardaki değişikliklerden ayrılamayacak fenalıkları ağırlaştırmak ve arzuları kışkırtmak için iktidarında bulunan her şeyi yaptı. Ama niçin böyle davrandı? Cortes'e söylendiği gibi çok saldırgan bir şekilde işleyen 1812 Anayasasının askıya alınmasını Cortes'ten talep edebilmeye kadir olabilmek amacıyla... *En passant*⁸⁸ Cortes tarafından atanan üst yürütme otoritesi olan İcranın, düzenli olarak Cortes'e ve onun Anayasasına en kararlı düşmanlardan oluştuğu not edilmelidir. Bu garip olgu, yürütme gücünün teşkilinde Serviles'le Amerikalıların her zaman birleşmesiyle açıklanır: Amerika'nın anavatandan bağımsızlığına ulaşmasında egemen Cortes'le basit bir ihtilaf içinde olan yürütmenin yeterli olmadığı kanıtlandığından beri,

86 Fransız tesiri taraftarları veya Joseph Bonaparte yandaşları.

87 Naiplik anlamına gelse bile İspanya'da söz konusu dönemde kullanımın aşağıda açıklanacağı üzere farklılık arz etmesi bu şekilde Türkçeleştirilmesine neden olmuştur. -ç.n.

88 Geçerken. -ç.n.

Amerikalılar onun güçsüzlüğünü zorunlu olarak tahayyül ediyorlardı. Ayrıca Cortes tarafından toprak rantı, ilaveten sanayi ve ticaret ürünleri üzerine basit dolaysız vergi konması halk arasında büyük bir memnuniyetsizlik uyandırdı. Joseph Bonaparte tarafından bastırılan bütün İspanyol madeni paralarının dolaşımını yasaklayan ve elinde bulunduranların ulusal para ile değişimini emreden,⁸⁹ aynı esnada Fransız parasının mübadelesini de meneden ve ulusal darphanede değiştirilmesini sağlayacak narhı ilan eden saçma kararname bu bir kat daha artırdı. Bu narh, Fransızların 1808’de Fransız ve İspanyol parasının birbirine göre değeri hususunda ilan ettiğinden çok farklılaştığı gibi birçok özel kişiyi de büyük kayıplara sürükledi. Bu yersiz tedbir zaten ortalama pahasından yüksek olan temel ihtiyaçların fiyatlarının daha da artmasına neden oldu.

1812 Anayasasının alaşağı edilmesiyle ve eski rejimin restorasyonu en çok ilgilenen sınıflar –asilzadeler, ruhban sınıfı, rahipler ve hukukçular– İspanyol topraklarına Anayasal rejimin başlangıcında kendini gösteren talihsiz koşullar tarafından yaratılan halk memnuniyetsizliğini en üst noktaya çıkarmak için kışkırtmalar yapmakta başarısız olmadılar. İşte Serviles’in 1813 genel seçimlerindeki zaferinin nedeni...

Kral sadece ordu tarafından ciddi bir direnişle karşılaşacağından endişe edebilirdi; ama General Elio ve subayları, Anayasa için ettikleri yemini çiğneyerek, Anayasanın ismini bile geçirmeden, VII. Ferdinand’ı Valencia’da Kral ilan etti. Elio, diğer askeri şefler tarafından takip edildi.

VII. Ferdinand, Madrid Cortesi’ni dağıtıp Anayasayı yürürlükten kaldıran 4 Mayıs 1814 tarihli Kararnamesi’nde aynı zamanda despotizme karşı öfkesini kusuyor ve Cortes’i eski

89 Orden para que se indemnice en la Casa de Moneda a los tenedores de la del Rey intruso (Cádiz 4 de Abril de 1811), *Colección de los décrets y órdenes que han expedido las Cortes generales y extraordinarias ...*, T. I, p. 123.

yasal formunda toplayacağına, basının akılcı özgürlüğünü ihdas edeceğine vs. söz veriyordu. İspanyol halkı tarafından gördüğü karşılamaya layık olan tek biçimde –Cortes’ten sadır olan bütün kanunları kaldırarak; her şeyi eski haline getirerek; Kutsal Engizisyonu yeniden ihdas ederek; büyükbabası tarafından sürülmüş Cizvitleri geri çağırarak⁹⁰; Junta’nın, Cortes’in en önde gelen azaları ile onların taraftarlarını kürek çekmeye, Afrika’daki hapishanelere veya sürgüne göndererek ve son olarak en meşhur gerilla şefleri Porlier ve de Lacy’nin kurşunlanmasını emrederek– onlara borcunu ödedi.

VIII

Ayaklanmış Amerikan kolonilerini yeniden fethetmek gayesiyle 1819 yılında, Cadiz civarında bir sefer ordusu toplandı. Bu ordunun kumandanlığı mevcut İspanyol Başbakanı Leopoldo O’Donnell’in amcası, La Bisbal Kontu Enrique O’Donnell’e verildi. İspanyol Amerikası’na önceki seferler, 1814’den beri 14000 kişiyi yutarak; en berbat ve pervasız şekilde gerçekleştirilerek orduda nefret uyandırıcı bir hale bürünmüştü ve genellikle memnun olunmayan birliklerden yaka sıyrmanın şeytanca bir vasıtası olarak tahayyül ediliyordu. Aralarında Quiroga, López Baños, San Miguel (Zamanın İspanyol La Fayette’i), O’Daly ve Arco Agüero’nun bulunduğu birçok subay, askerlerin memnuniyetsizliklerini artırmaya, boyunduruğu silkip atmaya ve 1812 Anayasasını ilan etmeye azmetmişlerdi. La Bisbal komploya ortak olduğunda, hareketin başına kendi geçeceğine söz verdi. Kumpasın şefleri, onunla beraber,

90 III. Charles.

büyük darbenin vurulacağı eylem olarak seferi kıtaların genel teftişinin yapılacağı gün olan 9 Temmuz 1819'u saptadılar. Teftiş saatinde gerçekten de La Bisbal görüldü, ama sözünü tutmak yerine kumpasçı birliklerin silahsızlandırılmasını emretti, Quiroga ile diğer şefleri hapse tıktı ve Madrid'e en korku veren felaketi önlemesiyle övünen bir kurye gönderdi. Bunun üzerine terfi ve madalya ile ödüllendirildi, ama Saray konu ile ilgili daha sağlam bilgiler edinince, onu komutanlık görevinden aldı ve başkente dönmesini emretti. İşte bu, 1814'te kralın İspanya'ya dönüşü zamanında, emrindeki bir subayı iki mektupla Ferdinand'a yollayan La Bisbal'ın ta kendisiydi. Merkezden bu kadar uzaklık kralın hareketlerini gözlemlemeyi ve davranışlarını monarka göre düzenlemeyi onun için imkânsız kılıyordu. İlk mektupta La Bisbal, kralın 1812 Anayasasının arkasında durmaya yemin edeceği faraziyesiyle, onun ağdalı bir methiyesini yapıyordu. Diğerinde ise aksine, anayasal sistemi anarşi ve karışıklık tasarısı olarak tanımlıyor; Ferdinand'ı bunun kökünü kazıdığı için tebrik ediyor ve kendisi ile ordusunu isyancılara, demagoglara ve taht ile sunağın düşmanlarına karşı koymak için öne sürüyordu. Subay tabii ki Bourbonlar tarafından içtenlikle kabul edilen ikinci mektubu teslim etti.

Sefer ordusunun içinde kendisini gösteren başkaldırı emareleri olmasına rağmen, başında dışişleri bakanı ve kabinenin reisi olarak San Fernando Dükü bulunan Madrid Hükümeti, açıklanamaz bir umursamazlık ve hareketsizlik durumunda ısrar etti ve seferi hızlandırmak veya ordunun farklı liman kentlerine dağıtmak için hiçbir şey yapmadı. Bu sırada, Asturya'daki 2. Tabura komuta eden ve sonrasında Las Cabezas de San Juan'a konuşlanan Don Rafael de Riego ile hapisten çıkma yolunu bulmuş Quiroga, San Miguel ve Isla de Leon'un diğer askeri şefleri arasında eşzamanlı bir hareket için mutabık kalındı. Riego'nun konumu uzak ara en zoruydu. Las Cabezas nahiyesi, sefer ordusunun üç karargahının ortasıydı. Süvarilerinki Utrera'da, 2.

Piyade Tümenininki Lebrija’da, Başkomutan⁹¹ ve maiyetinin de bulunduğu Keşif Taburununki Arcos’taydı. 1 Ocak 1820’de Arcos’ta konuşlu tabur, Asturya’dakine göre iki kat kudretli olmasına rağmen, başkomutan ve maiyetini gafil avlamakta ve esir etmekte başarılı oldu. Aynı gün 1812 Anayasasının yürürlüğe girdiğini bu nahiyede ilan etti, geçici bir *alcalde* seçti ve kendisine düşen görevi yerine getirmekten tatmin olamayarak keşifçilerini kendi davası için ayarttı: Barnos’ta mevzilenen Aragon taburunu şaşırttı, Barnos’tan Jerez üzerine yürüdü, Jerez’ten de Port St. Marie’ye⁹² doğru hareket etti. 7 Ocak’ta tuttuğu askeri mahpusları St. Petri⁹³ Kalesi’ne tıktığı Isla de Leon’a ulaşınca kadar her yerde Anayasanın geri getirildiğini ilan etti. Yapılan önceki mutabakata aykırı olarak Quiroga ve takipçileri, Suazo Köprüsü’nü ve ardından Isla de Leon’un *coup de main*le ele geçirmeyip Riego’nun ulaşı Oltra’nın Arcos saldırısının ve maiyetin yakalandığı resmi bilgisini getirdiği 2 Ocak tarihine kadar sessiz kaldılar.

Quiroga’ya üst komutanlığı tevdi edilen devrimci ordunun bütün gücü, 5000 kişiyi aşmıyordu; Cadiz kapılarına yaptıkları hücum püskürtülerek Isla de Leon’da kendilerini kapana kısılmış buldular. San Miguel şöyle diyor:

“Durumumuz olağanüstüydü; bir inç toprak kazanmaksızın ve kaybetmeksizin 25 gün hareketsiz duran devrim siyasetteki tekil olaylardan birini teşkil ediyordu.”⁹⁴

91 Calleja del Rey.

92 Puerto de Santa María.

93 San Pedro.

94 Marx, burayı herhalde “Devrimci İspanya” makale serisine çalıştığı sırada özetini yaptığı W. Walton, *The Revolutions of Spain, from 1808 to the end of 1836*, London, 1837 (Vol. I, p. 221)’den alıntılamıştır. Bu süre boyunca Marx aynı zamanda San Miguel’in *De la guerra civil en España*, Madrid, 1836’sını ve *Memoria Sucinda sobre 10. Acaecido en la columna Movil de las Tropas Nacionales al Mando del comandante General de la Primera División Don Rafael del Riego, desde su Salida de la Ciudad de San Fernando el 20 de Enero de 1820, hasta su total Disolucion en Bienvenida el 11 de Marzo del mismo año*. Madrid, 1820’sini okumuştur. İlkinden

Ocak ayı boyunca, bölgeler letarjik bir uyuklamanın içine dalmışlardı.⁹⁵ Ayın sonunda ise, devrimin ateşinin Isla de Leon'da sönebileceğini kavrayan Riego, Quiroga ve diğer şeflerin tavsiyelerine karşıt olarak 1500 kişilik hareketli bir grup meydana getirdi ve kendisinden on kat fazla kuvvetli bir gücün huzurunda ve onun tarafından takip edilerek Endülüs'ün bir kısmının üzerine yürüdü. Algericas, Ronda, Malaga, Cordova vs'de Anayasanın yürürlüğe sokulduğu ilan edildi; her yerde ilgili yerin sakinleri tarafından bu durum, kardeşçe karşılandı ama hiçbir yerde ciddi resmi bir manifesto düzeyine gelmedi. Bu arada takip edenler faydasız yürüyüş ve geriye dönüşlerle bir aylarını harcayarak, bu küçük orduyla mümkün olduğunca göğüs göğse mücadele etmekten kaçınmak dışında bir şey istemiyor gibiydiler. Hükümet birliklerinin tavırları tümüyle anlaşılmazdı. 27 Ocak 1820'de başlayan Riego'nun harekâtı 11 Mart günü, kendisini hâlâ izleyen az sayıda insanı tasfiye etmeye mecbur kalarak sonlandı. Küçük müfrezeleri, kati bir savaş nedeniyle değil; ama yorgunluktan, düşmanla küçük çarpışmalardan, hastalıktan ve firardan un ufak oldu. Bütün bunlar olup biterken Isla'daki ayaklanmacıların durumları da katiyen ümitli değildi. Toprak ve deniz tarafından kilit altında olmaya devam ediyorlardı ve Cadiz kentinde davaları için hazırlanan her bildiri garnizon tarafından yok ediliyordu. O halde Riego'nun Sierra Morena'da anayasacı birliklerini 11 Mart'ta tasfiye ederken, 9 Mart'ta Madrid'de VII. Ferdinand'ın Anayasaya bağlılık yemini etmeye zaruret duyması; Riego'nun, davasından umudu kesmesinden tam 2 gün önce, amacına zaten ulaşması nasıl gerçekleşti?

Riego'nun askeri grubunun yürüyüşü, genel dikkati üzerine çekmişti; bölgeler beklenti içindeydiler ve hevesle her hareketi gözlemliyorlardı. Riego'nun gözü kara hamlesine, yürüyüşünün

1854 Ağustosunda, sonuncusundan ise Ekim 1854'te alıntılar yaptığı görülmektedir.

95 "During the whole month of January" bir sonraki cümlelerin başında olmasına rağmen, anlamlı bir bütün oluşturulması adına ifade bir önceki cümleye taşınmıştır. -ç.n.

hızına, düşmanın zinde bir şekilde geri püskürtülmesine hayran kalan zihinler, hiç kazanılmamış zaferler ile hiç elde edilememiş takviye ve birleşmeleri tasavvur etti. Riego'nun teşebbüsünün havadisleri uzak bölgelere ulaştıkça, efsaneleştirildi ve odaktan bu kadar tecrit edilmiş olanlar, 1812 Anayasası lehinde olduklarını ilk açıklayanlar oldular. Şu ana kadar İspanya bir devrim için olgunlaşmış, öyle ki yanlış haberler çıkması bile buna yetmişti. 1848 fırtınasını üreten şeyin de yalan haberler olması gibi...

Galiçya'da, Valencia'da, Zaragoza'da, Barcelona'da ve Pamplona'da art arda ayaklanmalar patlak verdi. Kral tarafından Riego'nun harekâtına karşı koyması emredilen Enrique O'Donnell, *alias* La Bisbal Kontu sadece silaha sarılmayı değil, küçük ordusunu yeryüzünden silmeyi ve kişi olarak onu zincire vurmaya önerdi. Bunun karşılığında sadece La Mancha Bölgesi'nde konuşlanmış birliklerin komutanlığını ve şahsi gereksinimleri için para talep etti. Kralın kendisi ona bir kese altın verdiği gibi La Mancha birlikleri için gerekli izinleri de çıkarttı. Ancak La Bisbal, Ocaña'ya varışında, birliklerin başına geçti ve 1812 Anayasasını ilan etti. Bu taraf değiştirme, olayın öğrenilmesi üzerine hemen devrimin ateş aldığı Madrid'de kamu şuurunu ayağa kaldırdı. Hükümet, bundan sonra devrimle müzakerelere girişti. Kral, 6 Mart tarihli Kararname'de⁹⁶ *Estamentos* (Tabakalar) şeklinde bir araya gelen *eski* Cortes'i toplamayı önerdi; bu Kararname ne eski monarşinin tarafıyla uyumluydu ne de devrimin tarafıyla, yani hiçbir tarafla uyumlu değildi.

96 6 Mart 1820 tarihli Karamameyle Marx tarafından ana metinde aşağıda zikredilmiş Kararnameler, Miraflores, *Essais historiques et critiques pour servir à l'histoire d'Espagne, de 1820 à 1823*, t. I, Paris, 1836, pp. 257, 261-62'de yayınlanmıştır. Bu olayların tasvirinde Marx'ın temel kaynaklarının, 1854 Ekimi'nde altılar yaptığı, Henry Davis, *The War of Ormuzd and Ahriman in the Nineteenth Century*, Baltimore, 1852; *La España. Bajo el Poder Arbitrario de la congregacion Apostólica o Apuntes Documentados para la Historia de este Pais desde 1820 a 1832*. Second edition, Paris, 1833 ve M. de Chateaubriand, *Congrès de Vérone. Guerre d'Espagne. Négociations. Colonies espagnoles*, Brussels, 1838, t. 1 olması muhtemeldir.

Fransa'dan dönüşünde aynı sözü tekrar etti ama vaadini tutmayı başaramadı. 7 Mart gecesi boyunca, Madrid'de devrimci gösteriler vuku bulurken; 8 Mart'ın *Gacetası* VII. Ferdinand'ın 1812 Anayasası'na bağlılık yemini edeceği sözünü verdiği bir Kararname yayınladı. Bu Kararname'de şöyle diyordu:

“Bizim hepimizi ve öncelikle de beni bırakın da uygun bir şekilde Anayasanın yoluna girelim.”

Halk 9'unda Saray'ı ele geçirdiğinde kendisini, ancak önünde Anayasaya yemin ettiği 1814 Madrid *Ayuntamiento*sunu yeniden ihdas ederek kurtardı. Elinin altında her zaman muhtemel bütün veballerinden tam olarak bağışlanmasını teminat altına almaya hazır bir günah çıkartıcı rahip bulunduğundan, kendisi açısından yalan yemini umursamıyordu. Aynı sırada istişari bir junta kuruldu ve bunun ilk Kararnamesi siyasi mahkûmları serbest bıraktı ve siyasi mültecileri geri çağırdı. Artık kapıları açılmış hapisaneler ilk anayasal Hükümeti de Kraliyet Sarayı'na gönderdi: ilk Hükümeti oluşturanlardan Castro, Herreros ve A. Argüelles 1814'ün kurbanları ve 1812'nin vekilleriydiler.⁹⁷ Ferdinand'ın tahta çıkışında görülen heyecanın hakiki kaynağı, babası IV. Charles'ın hallinin neşesiydi. Buna koşut olarak, 1812 Anayasasının ilanının genel övünç kaynağı ise, VII. Ferdinand'ın bir kenara konmasının neşesidir. Anayasanın kendisine gelince; tamamlandığında, ilan edilmediği tek bir yer kalmadığını biliyoruz. İspanyol halkının büyük çoğunluğu için bu, eski Atinalılar tarafından ibadet edilip tanınmayan bir tanrı gibiydi.

Bugünlerde İngiliz yazarlar tarafından, söz konusu İspanya Devrimi'ne açık bir atıfla, bir yandan 1820 cereyanının sadece bir askeri kumpas olduğu, diğer yandan bir Rus entrikası olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.⁹⁸ Her iki iddia da

97 VII. Ferdinand'ın dönüşünden sonra, 1814 Mayıs'ından itibaren irtica İspanya'ya, 1808-14 Burjuva Devrimi'nin bütün kazanımlarını yok ederek yerleştirdi. Devrimci liderler hapsedildiler, bazıları da infaz edildi.

98 Marx burada şu eserlerle tartışma yürütmektedir: *Last Days of Spain. By an Eye-*

gölünçtür. Askeri isyana dair, bunun başarısızlığına rağmen, devrimin muzaffer olduğunu gördük. Ayrıca çözülecek bilmece de 5000 askerin kumpası değil; ama bir kumpasın 35000 kişilik bir ordu ve 12 milyonluk çok sadık bir ulus tarafından onaylanmasıdır. Devrimin ilk olarak ordu safları arasında ateşlenmesi basitçe, bağımsızlık savaşı süresince İspanyol monarşisinin bütün yapısı içinde sadece ordunun baştan ayağı dönüşmesi ve devrimcileşmesi olgusu ile açıklanır. Rus entrikasına gelince, Rusya'nın, İspanyol Devrimi içinde parmağının bulunduğu; 1812 Anayasasını, 20 Temmuz 1812'de Veliki Luki'de akdedilen Anlaşma ile⁹⁹ bütün Avrupalı güçler içinde ilk olarak tanıdığı; 1820 Devrimi'ni tutuşturduğu, bu olayı VII. Ferdinand'a ilk olarak haber verdiği, Yarımada'nın birçok noktasında karşı devrim meşalesini ilk yaktığı, bütün Avrupa huzurunda resmi bir şekilde ilk olarak itiraz ettiği ve nihayetinde Fransa'yı buna karşı silahlı müdahaleye zorladığı inkâr edilemez. Rus Büyükelçisi Mösyö de Tatischeff, Madrid Sarayı'nın kesinlikle en önde gelen şahsiyeti ve Meşveret Meclisinin görünmez başkanıydı. Alt sınıftan bir sefil olan Antonio Ugarte'yi Saray'a tanıtmayı ve onu arka merdiven divanlarında VII. Ferdinand adına krallık esasını sallayan keşişlerin ve uşakların başı yapmayı başardı. Tatischeff'in sayesinde Ugarte, Güney Amerika'ya karşı girişilen seferlerin Genel Müdürü oldu; Ugarte'nin sayesinde de San Fernando Dükü

Witness, London, 1823; *The Holy Alliance versus Spain, etc. By a Constitutionalist*, London, 1823; Walton, *The Revolutions of Spain, from 1808 to the end of 1836* ve D. Urquhart, *Progress of Russia*. 1854 Ekimi'nde bu kitaplardan yaptığı alıntılarda Marx, Tatischeff'in Madrid'deki etkinliğine ilişkin olguları vurgular.

- 99 20 (8) Temmuz 1812'de Rusya Hükümeti ve Cadiz Cortesi temsilcileri Velikiye Luki'de, Napolyoncu Fransa'ya karşı savaşta Rusya ile İspanya arasında dostane ilişkiler kuracak; aynı zamanda iki devlet arasında ticareti canlandıracak ve geliştirecek bir anlaşma yaptılar. Bu anlaşmaya imza koyarak Rusya, Cadiz Cortesi'ni ve onun tarafından tanzim edilmiş Anayasayı tanımış oldu. Marx bu olguyu Marliani'nin elkitabı *Historia politico de la España Moderna*, Barcelona, 1849'dan ve *Edinburgh Review* (v. XXXVIII for 1823, pp. 243-44)'de yayınlanmış *The Holy Alliance versus Spain; or, Notes and Declarations of the Allied Powers*'den aktarmaktadır. Alıntılar, Marx'ın 1854 Kasımı'nda kullandığı not defterindendir.

Dışişleri Bakanlığına ve Kabinenin Reisliğine getirildi. Ugarte, Güney Amerika Seferi için tahsis edilecek çürük gemilerin alımını Rusya'dan gerçekleştirdiği gibi; bu, kendisine St. Ann Nişanı'nın bağışlanması da sağladı. Ancak Ugarte, krizin ilk anlarında Ferdinand ve kardeşi Don Carlos'u ordu önüne çıkarmaktan alıkoymdu. O, San Fernando Dükü'nün esrarlı umursamazlığı ve 1836'da Paris'te bir İspanyol liberalinin,

“Hükümetin kendini şeylerin var olan nizamını alaşağı etmenin bir vasıtası kıldığı inancına direnilebilecek gibi değildi.”¹⁰⁰

cümlesini sarf etmesine neden olan tedbirlerin gizli failiydi.

Amerika Birleşik Devletler Başkanının¹⁰¹ mesajında, İspanya'nın Güney Amerika'daki kolonilerin işlerine burnunu sokmasına müsamaha göstermeyeceği yolunda verdiği söz için Rusya'yı övmesinin ilginçliğini de bunlara ilave edersek,¹⁰² Rusya'nın İspanyol Devrimi'nde oynadığı role dair sadece çok küçük bir şüphe kalır. Ama bunların hepsi neyi kanıtlar? 1820 Devrimi'ni Rusya'nın yaptığını mı? Hiçbir şekilde ama sadece İspanyol Hükümetinin buna direnmesini engellediğini... Devrimin er ya da geç VII. Ferdinand'ın mutlak ve teokratik monarşisini devireceği, 1-1814'ten beri her biri diğerini takip eden komplo dizileri, 2- Lejitimist istila sırasında Angoulême Düküne eşlik eden Fransız Komiser Bay de Martignac'ın şahitliği, 3-Ferdinand'ın kendisinin reddedilemeyecek tanıklığı ile kanıtlanmıştır.

1814'de Mina, Navarra'da bir ayaklanmaya niyetlendi: Silah başına çağrı yaparak direnişin ilk işaret fişegini çaktı ve ardından da Pamplona kalesini aldı; ama sonrasında taraftarlarına güvenmeyerek Fransa'ya kaçtı. 1815'te Bağımsızlık Savaşı'nın en meşhur gerillalarından General Porlier, Coruña Anayasasını ilan etti:

100 Miraflores, *Essais historiques et critiques pour servir à l'histoire d'Espagne de 1820 à 1823*, T. I, p. XII.

101 James Monroe

102 Bu veriler, D. Urquhart, *Progress of Russia*, p. 33'dan alınmıştır.

Kafası kesildi. 1816'da Richard kralı Madrid'de ele geçirmeyi tasarladı: Asıldı. 1817'de bir hukukçu olan Navarro, dört şeriki ile birlikte, 1812 Anayasasını ilan ettiği için Valencia'da darağacında son nefesini verdi. Aynı yıl yiğit General Larcy aynı suçu işlemekten Majorca'da kurşuna dizildi. 1818'de Valencia'da Anayasayı ilan eden Albay Vidal, Yüzbaşı Sola ve diğerleri mağlup oldular ve kılıçtan geçirildiler. Isla de Leon komplosu, çok sayıdaki mert insanın kanlı başlarından oluşmuş 1808'den 1814'e kadar uzanan zincirin sadece son halkasıydı.¹⁰³

1832'de Bay de Martignac ölümünden kısa bir süre önce *L'Espagne et ses Révolutions* isimli eserini yayınlattı. İçinde şu ifadeler bulunuyordu:

“VII. Ferdinand'ın mutlak iktidarının kurulması üzerinden iki yıl geçmişti ve hâlâ, insan türünün posasından teşkil edilmiş bir Meşveret Meclisinden sadır olan sürgünler devam ediyordu. Bütün devlet mekanizması altüst olmuştu; her yerde sadece düzensizlik, mecalsizlik ve karmaşa hakimdi. Vergiler eşitsiz bir şekilde toplanıyordu. Mali durum berbatı. Güvencesiz ikrazlar, Devletin en acil ihtiyaçlarını karşılama imkânsızlığı, maaşları ödenmeyen bir ordu, rüşvet yoluyla kendilerini geçindiren hâkimler, yozlaşmış ve aylak idare, herhangi bir şeyi iyileştirmede ve hatta korumada kabiliyetsizlik kol geziyordu. Ve bu yüzden de halk memnuniyetsizdi. Yeni anayasal sistem büyük kentler, ticari ve sanayici sınıflar, serbest meslek erbabı, ordu ve proletarya tarafından heyecanla karşılandı. Rahipler safından dirençle karşılanırken taşra halkını da şaşkına çevirdi.”

Esasen bu yeni sistemi bozmada araç olmuş ölmekte olan bir adamın itirafları, işte böyleydi. VII. Ferdinand 1 Haziran 1817, 1

103 Tahminen elyazmasındaki bir kalem sürçmesi veya gazetenin baskı hatasıdır: 1808-14 değil, İspanya Birinci ve İkinci Burjuva Devrimi arasındaki zaman, yani 1814-20 olmalıdır.

Mart 1817, 11 Nisan 1817, 24 Kasım 1819 vs. tarihli Kararnameleri'nde Bay de Martignac'ın iddialarını teyit eder ve feryadını Őu sözlerle sürdürür:

“Ő k  yet eden halk tarafından Majestelerinin kulaklarında c  nlattılan sefilliğ in birisi diğ erini alaŐ aĐ ı ediyordu”

Bütün bunlar gösteriyor ki   spanyol Devrimi'nin ortaya c  kmas   için hiç de Tatischeff'in varlığ ına gerek yoktu.

IX¹⁰⁴

Bay de Chateaubriand, *Congr  s de V  rone* adlı eserinde¹⁰⁵, 1820-23   spanya Devrimi'ni, Madrid sahnesinde Kastilya kostümleriyle oynanan, Fransız Devrimi'nin bayağ ı bir kopyası olmakla suçladı. Feodal aŐ amadan kurtulan ve burjuva medeniye-tine doğ ru ilerleyen farklı halkların mücadelesinin, ırk, ulus, dil, sahne adetleri ve kost  mlerinden türeyen mahsus renkleri d  Ő ında herhangi bir Ő eyinde deĐ iŐ iklik g  stereceğ inin farz edilemeyece-

104 1983'te MEGA'nın 14. cildinin birinci kısmı yayım için hazırlanırken, Almanya Sosyalist Birlik Partisi Merkez Komitesi altında   alıŐ an Marksizm-Leninizm Enstitüsü araŐ tırmacıları, serinin yedinci (gazetede ise dokuzuncu) makalesini buldular. Bu, *New-York Daily Tribune*'  n 23 Mart 1855 tarihli sabah nüshasında basılmıştı. Bu nüsha, Sovyetler BirliĐ i Komünist Partisi Merkez Komitesi altındaki Marksizm-Leninizm Enstitüsünün kütüphanesinde hazır bulunan gazete dosyasında eksiktir. Makalenin i  eriğ i, 14 Kasım 1854'te not defterinin giriŐ ine uygundur: “Salı, 14 Kasım.   spanya 1820-Temmuz 1822.” Marx tarafından 19. yüzyıl   spanya burjuva devrimleri üzerinden verilen genelde burjuva devrimlerini yönlendiren yasaların incelemelerini ve aynı zamanda özgün tarihsel geliŐ imince belirlenmiŐ    spanyol Devrimi ve karŐ ı-devriminin belirli özellikleri in betimlenmesini tamamlayan bu makale, ASBP MK Marksizm-Leninizm Enstitüsü tarafından SBKP MK Marksizm-Leninizm Enstitüsünün emrine verilen fotokopinin t  pkıbasımının çevirisidir.

105 F. R. Chateaubriand, *Congr  s de V  rone*, T. I, pp. 33-34, 37.

ğini unutmuş olduğunu gösterdi. Tenkiti bize, bütün aşık kadınların kendi iyi günlerinin taklidini yaptığından çok fazla şüphelenen o yaşlı deli kadını hatırlattı.

1812 Anayasası üzerine *pro* ve *con*, bir kütüphane şey yazılmıştır; zaten bunun 1820’de tekrar ilanı, eski toplumun önyargıları ve çıkarları ile yenisinin gereksinim ve arzuları arasında üç yıllık bir mücadeleye mahal verdi. 1812 Anayasası, yenilenme evrelerindeki çağdaş uluslar tarafından başlangıçta tanzim edilmiş bütün şartları [*charter*] nitelendiren aynı uygulanamazlık damgasını çok sert bir şekilde yemişti. Köklerini devrimci dönemlerde bulan bu şartlar, şu veya bu paragraf nedeni ile değil ama basitçe anayasal doğaları nedeni ile uygulanamazlar. Anayasal devirlerde toplumsal yenilenmenin şafağından ayrılmaz, cömert hayallerle yüklü olmalarından dolayı yakışsızdırlar. Örneğin kendi zamanında haklı olarak mürteci olarak tahayyül edilen 1791 Fransız Anayasası, 1830’da Jakobenizmi nedeniyle suçlu bulunabilir. Neden peki? Temsil ettiği 1791’deki krallık iktidarı ve eski toplumun yönetici güçleri, yeni toplumun öğeleriyle birleşim içine girmelerine ve bunlar içinde yerlerini almalarına olanak sağlayacak değişimleri hâlâ geçirmemişlerdi. Arzu edilen, bu değişimlerle imkânsız bir uzlaşmayı teyit eden bir Anayasa değil, eski toplumun dirençlerini parçalayacak devrimci bir eylemdi. 1830’da aksine, meşruti monarşi imkân dahilinde olduğunda, meşruti monarşinin halkın serbest kalması değil, burjuva idaresi anlamı taşıdığı genel kabul gördü. 1791 Anayasası şu durumda bozguncu bir anakronizm olarak görünmeliydi. Aynı görüş, 1812 İspanyol Anayasası için de geçerlidir; ama 1791 Fransası ile 1820 İspanyası arasında yine de çizilmesi gereken bir ayrım vardır: 1812 Anayasası tamamıyla devrimin yerini alırken 1791 Anayasası ise devrimci yürüyüşte sadece iki yıllık bir durak olabildi. Evvelki gün oryantal despotizm¹⁰⁶ olan İspanya, bir gün sonra devletin

106 Dizinin ilk makalesinde Marx tarafından verilen İspanya’daki mutlak monarşi tanımına anıştırma.

başının monark olduğu bir demokrasi halini alacaktı. Böyle ani değişiklikler, münhasıran İspanyol tarihine aittir. 1823’de ve ilaveten 1824’de mutlak iktidar restore edildiğinde VII. Ferdinand, devrimci *interregnum*da gerçekleşen bütün her şeyi, bir kalem darbesiyle sildi.¹⁰⁷ Kendilerine sıra gelince, devrimciler de aynı şekilde davrandı. 1854’te İspanyol halkı, nasıl 1843’te Espartero ile bitirdiyse, yine onunla başladı.¹⁰⁸ 1814’te Devrim Ferdinand’ın Cadiz Anayasasına yemin etmeyi reddetmesiyle sona erdi. 1820’de Devrim bu sefer aynı Anayasaya ant içmesi için onun mecbur bırakılmasıyla başladı. İki yıl önce dağıttığı aynı Cortes’i topladı ve 1814’te sürgüne yolladığı veya hapse tıktığı aynı adamları bakan koltuğuna oturttu. İspanya’daki tüm taraflar, eşit bir takıntıyla ulusal tarih kitaplarında kendileri tarafından yazılmamış bütün sayfaları yırtıp atarlar. İşte, ani değişimler, inanılmaz zorlamalar, daimî ve kesintisiz çekişme dizisi buradan kaynaklanır. Mağlup edilebilen, ama asla ümidini kaybetmeyen veya cesareti kırılmayan sabit sebat da buradan...

Reisi Don Augustin Arguelles olan birinci anayasal Hükümet, gördüğümüz gibi 1814 kurbanlarından müteşekkildi. Kurbanlar, genel olarak geçmişteki başarısızlıklarının bilinci ile hırçınlaşmış, eskide kalan faziletlerinin abartılmış fikri ile şişmiş, sönmüş cesaretleri nedeniyle büyük kabiliyetlerine atıfta bulunmaya meyleden, hükümete kendi gelişleriyle devrim döneminin kapandığını ilan etmeye yatkın, sadece kendi iadeleri olgusundan devrimci yasal veya meşru devrimcilik kimliğini üstlenmesi muhtemel, yeni insanlar arasında rakiplerini bulmaktan şaşırıp onlara karşı aşırı kıskanç, karşı devrim korkusuyla anarşi endişesi arasında sürekli olarak sendeleyeyen, ilerlemenin gerçek sınırları olarak adlandırmayı alışkanlık ettikleri şeyin alaşağı olmasını görmek veya sonraki tarafından ayağının yerden kesilmemesi amacıyla şartların etkisiyle bir önceki ile anlaşmaya razı, çok tehlikeli

107 Marx, İspanya’nın ikinci burjuva devrimine atıfta bulunmaktadır (1820-23).

108 Marx, bu olayları “Espartero” makalesinde inceler.

siyasal şahsiyetlerdir. Arguelles'in Hükümeti böyleydi. Kurulmasından Cortes'in toplantısına kadar geçen dört ay süresince, aslında bütün kamusal otoriteler tatil edildi. Başkentteki ve bölgelerdeki juntalar, gizli cemiyetler tarafından desteklenen kamusal kulüpler, ilk defa halkçı ve gem vurulmamış basın, gürültü çıkaran dilekçeler, vatansever şarkılar, anayasal anıtların inşası, özgürlüğünü yeniden edinmekte olan bir ulusta kendiliğinden köpüren yürüyüşler; ama buna karşın intikam fiilinin yokluğu, hiç suç işlenmemesi ve kendilerini arzularının taşkınlığına bırakmayı adet edinmiş güneyle doğalarından beklenmeyecek şekilde gösterilen alıcenaplık...

Cortes nihayet ilk birleşimini 9 Temmuz 1820'de açtı. Sevilla Başpiskoposu, Don José Espiga'yı başkanlık görevine getirdi. VII. Ferdinand, daha önce *Ayuntamientos* önünde yaptığı gibi, Cadiz Anayasasına riayet edeceğine İncil üzerine onların önünde yemin etti. Şöyle diyordu:

“Haksız yere uğranılan ıstırapların aşırılığı, halkın uzun süre bastırılmış isteklerine belirgin bir ifade kazandırdığı anda, işaret ettikleri yolu izlemek için acele ederek, 1812 Cortesi'nin Anayasasına bağlılık yemini ettim. Bu andan itibaren Kral ve halk meşru haklarını elde etmişlerdir. Kararım iradi ve özgür olarak alınmıştır.”¹⁰⁹

VII. Ferdinand, korkak bir despot, tavşan kalpli bir kaplan, tatbik etmekte beceriksiz olsa da otoriteye doyumsuz bir insan, uşakların elinde feragat etmesinin olanaklı olması için mutlak iktidar iddiasındaki bir prens¹¹⁰, bununla birlikte bir şeyden, yani riyakarlıktaki kusursuz hâkimiyetinden gurur duyan bir şahsi-

109 Marx, VII. Ferdinand'ın 9 Temmuz 1820'deki konuşmasını H. Davis'in *The War of Ormuzd and Ahriman in the Nineteenth Century* isimli kitabından aldığı notlardan alıntılanmıştır.

110 Birinci burjuva devrimi şafağında, İspanya'daki iktidarın fiili olarak, Kral IV. Carlos ile Kraliçe Maria Luisa'nın gözdesi Manuel Godoy'un (mahlası sosis yapan) ellerinde yoğunlaşması olgusuna anıştırma.

yetti. Muzaffer bir düşman önünde kendi kendisini aşağılamayı abartarak bir çeşit zevk alıyordu; olduğu üzere, uygun anda da hayret verici bir kalleşlikle küçük düşmesinin intikamını almak için azimliydi. Napolyon'un mahpusu olduğunda¹¹¹, ona sağladığı sığınak için tevazu ile teşekkür etmiş ve Bonaparte ailesinden bir prensesle evlenme isteğini dile getirmişti. Bonaparte İspanya tahtına yeniden geçmesi için onunla müzakere ederken, dalkavukça bir mektupla, eğer emperyal velinimetine nankörlük gösterirse, ölümlülerin en alçağı olarak Avrupa'da dile düşen bir kişi olacağını belirtiyordu. Eşzamanlı olarak Madrid'deki İcraya yazdığı gizli bir mektupta ise, bir kez özgür kaldığında, ilk fiilinin Fransız İmparatoruna ihanet etmek olacağı konusunda onu bilgilendiriyordu.¹¹² 9 Temmuz 1820'de "kararının özgür ve iradi olduğu"nu ilan ederek yeniden Anayasa üzerine yemin ederken, İspanya Kontu ve Bay Pons onun adına Paris'te Pavillon Marsan'la¹¹³ –Artois Kontu (sonradan X. Charles) ve erkanı– aynı Anayasayı yıkmaya dair müzakere yapıyorlardı.

VII. Ferdinand'ın 30 Eylül 1823 tarihli Kararname için olduğu gibi, siyasi hayatında salt dönme keyfinden başka muhtemel bir amacı olmaksızın en törensel biçimde yalan sözler verdiği zamanlar vardır. Ciddi karşı devrim işini ise, tamamıyla Eski *Régime* taraftarlarına bırakmıştı. Tabii muhtemel her yolla onların gayretlerini cesaretlendirmeyi, ama bir talihsizlik durumunda onları reddetme ve yenilirlerse onları sessizce düşmanlarının hınçlarına bırakma akli kaydı ile, kendine hasretti. Hiçbir ölümlü daha stoacı bir umursamazlıkla başkalarının ıstıraplarından sıkılmamıştır.

111 VII. Ferdinand 1808 Mayıs'ında tahttan çekildi ve 1808'den 3 Mart 1814'e Fransa'da Talleyrand'ın Sarayı'nda yaşadı.

112 Atif, 11 Aralık Anlaşmasıyla son bulan, VII. Ferdinand ile Fransız Hükümeti arasında Ferdinand'ın İspanya'ya dönüş şartlarına ilişkin müzakerelerdir. 15 Aralık'ta Joseph Bonaparte Ferdinand lehine İspanya tahtından feragat etmiştir. 11 Aralık'tan sonra Ferdinand'ın derhal komutlarını yolladığı İspanyol İcrası, Anlaşmanın şartlarını yerine getirmemiştir.

113 Tuileries Sarayı'nda bir bina; Restorasyon sırasında, Artois Kontunun ikametgahıydı.

Kendi resmi rolünde, Anayasa ile deliyi oynayarak, ona karşı tiksintisini göstermekle kendisini sınırladı. Örneğin bir gece¹¹⁴ Kabinenin Reisine Savaş Bakanı olarak Gen. Contador'u atadığını bildiren bir mektup yazdı. Ordu listesinde bir Contador bulmakta zorlanan Bakanlar Kurulu, en nihayetinde Contador'un 84 yaşında, süvari taburunun eski komutanı ve uzun süredir herhangi bir göreve elverişsiz olduğunu keşfedince şaşkınlığa düştüler. Kendileriyle küstahça dalga geçilen bakanlar kurulu, hemen istifa etti. Ama ihtilafı yatıştırmayı başaran Ferdinand, Contador'u selefi kadar tanınmamış Gen. Martinez Rodriguez'le ikame etmeyi önerdi. Zahmetli yeni araştırmalardan sonra, Martinez'in Badajoz'da¹¹⁵ bir barut fıçısının patlaması sonucu tehlikeli bir biçimde başından yaralandığı ve bu kazadan beri şuurunun yerine gelmediği anlaşıldı. Pasif cesaret ve aktif korkaklık sanatında bir çeşit virtüöz olan Ferdinand bir felaketi kışkırtmaktan hiç kaçınmadı ve olduğu üzere, tehlikenin önüne geçmeye azmetmişti.

Cortes'in azınlığı Anayasanın yeniden ilanına karşı komplo yapanlardan müteşekkilen, çoğunluğu Cadiz Cortesi'nin vekillerinden, Anayasayı hazırlayanlardan ve onların taraftarlarından oluşuyordu. Azınlık, Anayasanın ilanını devrimin daha başlangıcı olarak tahayyül ederken, çoğunluk son dönemeci biçiminde görüyordu; öncekiler Hükümeti gasp etmek için çabalarlarken, sonuncular hükümeti elde etmişlerdi; 1812'nin liberalleriyle 1820'nin liberalleri ve Moderados ile Exaltados arasındaki¹¹⁶ bölünme de kaçınılmaz hale gelmişti. 1812'nin liberallerinin Cortes'teki tesirleri basınsa, 1820'nin liberalleri kulüplerde, basında ve sokakta güçlüydü. Birinciler idareyi kontrol ediyorsa, sonuncular Riego'nun üst

114 Muhtemelen R. Contador'un savaş bakanı olarak atandığı 23 Ağustos 1821.

115 İspanyol halkının I. Napolyon'a karşı verdiği ulusal kurtuluş savaşı esnasında, Badajoz kalesi çoğu kez sert muharebelerin alanı olmuştur.

116 *Moderados*, ikinci devrim sırasında aynı zamanda *anilleros* olarak da adlandırılmıştır. *Exaltados*, 1820-23 Devrimi'nin sol kanadını temsil eder; memurlara, şehir orta ve küçük burjuvazisine, zanaatkarlara ve işçilere dayanır. Marx, *Moderados*'a 1812 Liberalleri, *Exaltados*'a da 1820 Liberalleri demektedir.

komutanlığı altına yerleştirilmiş, hâlâ Endülüs'te yoğunlaşan ve askeri kalkışmaya katılmayan bazı birliklerle güçlendirilmiş İsla ordusuna güveniyordu. Keza Quiroga da Cortes'e vekil olarak gönderilmişti. Exaltados'un kalesini yıkmak amacıyla, Savaş Bakanı Las Amarillas Markisi, Riego'nun Galiçya Genel Komutanı olarak tayin edilmesi bahanesiyle kıtasından uzaklaştırılmasının ardından İsla Ordusu'nu terhis etti. Kastilya ve Kuzey İspanya'da İnanç Çeteleri'nin¹¹⁷ ortaya çıktığı görüldüğünde –İspanya'da ordu ismine layık olan tek askeri yapı– İsla Ordusu daha yeni dağıtılmıştı.

Kendi yandaşları tarafından gizlice çağrılan Riego, 31 Ağustos günü birden halkın gözbebeği haline geldiği Madrid'de görüldü. Halk onu alkış tufanı ve heyecan kasırgası ile karşılarken hükümet ise bu karşılamayı genel bir facia olarak nitelendirdi. Bu yüzden de onu Oviedo'ya sürme kararı aldılar. Zaten başka İsla subaylarını da çeşitli yerlere göndermişlerdi. Riego bu keyfi sürgüne karşı direnmemesine rağmen, Bakanlar Kurulu onun Madrid'den gece ayrılışında patlaması muhtemel bir ayaklanmadan endişelenerek, garnizonu silah başına çağırdı; askerler önemli noktaları tuttu, Madrid sokaklarını toparlarla doldurdu. Ertesi gün Arguelles Cortes'te halkın düzenleyeceği toplantılara karşı alınması için Torena ve Martinez de la Rosa tarafından da hararetle desteklenen bazı tedbirler teklif etti. Bu günden itibaren (7 Eylül 1820) iki liberal hizip arasındaki açık yarılma ve devrimci hareketin gerilemesi tarihlendirilebilir. 1848 Devrimi'nin ilk haftalarından sonra Avrupa'nın tanık olduğu, aynı nizam taassubu, aynı fasılasız hengameden itiraz ve halk köpürmelerinin her emaresine karşı aynı kızgın tahammülsüzlük, şimdi hem Yarımada'daki liberal aristokrasiyi hem burjuvazinin üst kısımlarını sarmıştı.

117 Marx burada, 1822'de Katalonya, Navarra ve Biscay'da devrimci hükümete karşı bir ayaklanmayı sahneye koyan, kendilerine "İnanç Ordusu" olarak isimlendiren Apostoliklerin Katolik mutlakiyetçi grubu tarafından oluşturulmuş müfrezelere gönderme yapmaktadır. 1823'de bu müfrezeler Fransız müdahalecilere eklemlenmiştir.

Cortes ilk birleşim yılını 9 Kasım 1820’de kapatınca, günah çıkarıcısı Victor Sáez’le Escorial’e çekilmiş olan VII. Ferdinand nabız yoklamak için uygun zaman olduğunu düşündü. Anayasaya rağmen, sorumlu bakanın karşı imzası olmaksızın, bir Krallık Kararnamesi ile, makamını halefinin kollarına teslim etmeyi reddeden Gen. Vigodet’in yerine Gen. Carvajal’ı Yeni Kastilya Genel Komutanı ve Madrid Kumandanı¹¹⁸ olarak atadı. Kendilerinin kaybettiğine inanan hükümet şimdi, eziyet etmeye başladığı tarafa da çağrıda bulundu. Kulüplerin yöneticilerini başvurdular ve Kralın Madrid’e dönmesinde ısrar eden Madrid *Ayuntamiento*’nun şedit hitabını çok zarif bir biçimde kabul ettiler. Benzer bir hitap, tatil esnasında Cortes’i temsil eden Daimî Komisyon tarafından da kaleme alınmıştı. Garnizon ve milisler silah altına alındı; kulüplerdeki oturumlar daimî hale geldi; ahali Krala karşı tahkir edici tehditler savurdu; günlük gazetelerde ayaklanma açıkça vaaz ediliyordu; Escorial’a, Kralı geri getirmek için bir kitle seferberliğinin eli kulağındaydı. Fırtına karşısında eğilen Ferdinand saldırgan Kararnamesi’ni iptal ederek anti-liberal günah çıkarıcısını görevden aldı; bütün ailesiyle beraber de Madrid’e döndü, vardığında tarih 21 Kasım 1820 idi. Şehre girişi XVI. Louis’nin ve ailesinin 6 Ekim 1789’da Versay’dan Paris’e ceбри dönüşlerindeki benziyordu.¹¹⁹

Hükümet, 1820’nin liberallerinin desteğini, sonradan açıkça mutlak monarşinin gayretli bir taraftarı olduğunu ikrar eden Las Amarillas Markisi’ni savaş bakanlığından azlederek ve İsla subaylarını yalıtılmış kumandalar altında olması durumunu kaldırarak gerekli telafileri sağlamaksızın, kazanamazdı. Riego, Aragon Genel Komutanı; Mina, Galiçya Genel Komutanı ve Valesco, Estremadura Genel Komutanı olarak atandı. İrtica kor-

118 General Carvajal’ı Yeni Kastilya Genel Komutanlığı görevine atayan Karamame, VII. Ferdinand tarafından 16 Kasım 1820’de imzalandı. Marx, bu bilgiyi W. Walton, *The Revolutions of Spain*, 2 volumes, London, 1837 kitabından almıştır.

119 5-6 Ekim 1789’da, Fransız Devrimi esnasında, Paris’in devrimci kalabalıkları Versailles’a doğru yürüyerek Saray’ın karşı devrimci tertibini boşa çıkardı. Kral ve Anayasa koyucu Meclis Paris’e dönmeye mecbur oldular.

kusu ve anarşi telaşı arasında kararsız bir şekilde dalgalanan Kurbanlar Hükümeti¹²⁰, bütün taraflara eşit olarak kuşkuyla bakmanın bir yolunu keşfetti. Krallık Ailesi'ne gelince, konumları –kusursuz bir Lejitimistin sözlerine atıfta bulunulursa– “denetimi imkânsız hale gelen kralcıların lüzumsuz çuşuhuruşları nedeniyle nazik olmayı sürdürmüştür”.¹²¹

Kral ikinci birleşim yılının açılışında (1 Mart 1821), sokak hatibi ses tonu ve vücut hareketleriyle kendi rolünü oynadı. Kabine tarafından hazırlanmış bir konuşmayı okumaktan hoşnutsuz bir şekilde, Bakanlar Kurulunu, metinlerini devrimci yöne çevirip Napoli'nin Avusturya tarafından işgaliyle¹²² ilişkili olanlar gibi en kesin pasajlara cıfcaflı renkler sürerek şaşkınlığa uğrattı. Bakanlar bir an için onun değıştiğı hayalini görseler de çabuk uyandılar. Ferdinand konuşmasını¹²³ kendi Bakanlar Kuruluna ateş püsküren bir ithamla tamamladı: Eğer hükümet Cortes tarafından arzulanan ve Anayasanın da gereksinim duyduğu enerji ve zindeliğı gösterseydi, vuku bulmayacak tehdit ve hakaretlere maruz kalmasına izin vermemiş olacaktı.

Kralın anayasal konuşması sadece, hükümetin azlinin ve ulusu büyük bir şaşkınlığa gark ederek yeni kurumlara bağıllığı bulunan veya sonuncu hükümette despotizmin bir ajanı olarak gözükmeyen tek bir bireyi içermeyen bir Kabine atamasının habercisiydi.

120 1820'de iktidara gelen bu hükümet, 1808-14 Devrimi'ne etkin olarak katılanlardan müteşekkildi. -Evaristo Pérez de Castro, Manuel García Herreros, Augustin de Argüelles ve diğerleri, başarısızlığın ardından baskının mağdurları oldular.

121 Marx, W. Walton'un *The Revolutions of Spain*, Vol. I, London, 1837'den aldığı notlara atıfta bulunmaktadır.

122 1820 Temmuzunda burjuva devrimcileri (Carbonari) Napoli Krallığı'nda (İki Sicilya Krallığı) bir isyan başlattılar ve 1812 İspanyol Anayasası modelinde demokratik bir anayasa elde ettiler. Troppau'da 1820 Ekimi'nde başlayan ve Laibach'da 1821 Mayıs'ında biten Kutsal İttifak Kongresi, İtalya'ya Avusturya birlikleri gönderme kararı aldı.

123 Marx, VII. Ferdinand'ın 1 Mart 1822 tarihli konuşmasının içeriğini, Marliani'nin *Historia politica de la España moderna* kitabından yaptığı alıntılara göre vermiştir.

Vaktiyle Lima'daki milis birliklerinde teğmen ve 1812 Cortesi'nde Peru Vekili olan yeni Kabinenin Reisi Bay Felix¹²⁴, Cadiz Cortes'i zamanında da ince bir zekaya sahip rüşvetçi bir düzenbaz olarak tanınıyordu. Mutlakiyetçi kabinelerin başlarıyla ilişki içinde eski bir diplomat, Pelegrín ve geçmişte Kastilya Divanı üyesi Dışişleri Bakanı Bardaji, Kutsal Birliğe kendisini adanmış olmasıyla övünen bir şahsiyetti. Cortes'te hiçbir tesirinin olacağını iddia bile edemeyecek bu Hükümetin bariz hedefi, "nizamı iade etmek ve anarşiyi ezmek"ti.¹²⁵ Bu yüzden Exaltados tekrar kumandanlık görevlerinden alınarak tam yetki Serviles Partisi'ne verildi; en önemli makamlar da cari sisteme kinleriyle bilinen insanlara tevdi edildi. Yarımada'da çıkan bütün kralcı fesatların üstü örtüldü ve neredeyse hepsi halk tarafından hapse tıkilan sorumluları da Hükümet tarafından serbest bırakıldı. Carthagenalı Kontu Gen. Morillo da hastalıklı bir hevesle sürdürdüğü altı yıllık kardeş kavgasından¹²⁶; gaddarlığıyla, diktatoryal tutumuyla ve dürüstlük noksanlığıyla kendi adını çıkardığı Terra Firma'dan¹²⁷ daha yeni dönmüştü. Geldiğinde birkaç gün Pavillon Marsan'ın entrikalarıyla kendini irtibatlandırdığı Paris'te kaldı. Paris'teki kralcı gazeteler bu arada onu eski haklarıyla Krallığı restore edecek ve Cortes'in tesirini ortadan kaldıracak adam olarak meşhur ettiler. Madrid'e vardığında, Hükümet onun için en güçlü hürmet ve saygı ifadelerini hesapsızca savurdu ve şehrin ve Madrid bölgesinin kumandanı olarak tayin etti. Serviles Partisi'nin bir *coup d'état*'yı gerçekleştirmek için beklediği, anlaşılan bu atamaydı. Azalmayan bir enerjiye ve güçlü Lejitimist düşüncelere sahip bir adam olan Tugay Komutanı Don José

124 Atuf, R. Feliu'yadır.

125 Marx, *Examen critique des révolutions d'Espagne de 1820 à 1823 et de 1836* kitabından aldığı notlardan alıntılanmıştır.

126 Marx, Amerika'da İspanyol kolonileri tarafından yürütülen kurtuluş savaşlarına (1810-26) gönderme yapıyor. Burada 1815-20'de İspanyol ordusuna kumanda eden General Morillo asileri bastırmada en vahşi olandır.

127 Latin Amerika'daki İspanyol ada varlığına karşı olarak, kıtadakinine işaret eder.

Martinez San Martin, başkentin *jefe politico*¹²⁸ niteliğiyle Morillo'ya katıldı. Morillo'nun isminin yarattığı dehşetle Madrid yılmış gibi görünürken, Katolonya ve Galiçya tutkulu bir mücadelenin sahnesi haline geldi. Cadiz, Sevilla ve Badajoz açıkça başkaldırarak Hükümet memurlarını kabul etmeyi reddetti ve Hükümet azledilene kadar Krallık emirlerini tanımayı bıraktı. Kral 25 Kasım 1821 tarihli mesajında, Cortes'i bu keşmekeşi denetim altına almaya çağırırdı.¹²⁹ Cortes, Don José María Calatrava tarafından kaleme alınan cevabında Cadiz ve Sevilla'nın tutumunu kınamasına rağmen, ülkenin itimadını ve "hükümet etme moral gücünü"¹³⁰ kaybeden bu Bakanlar Kurulunun azlini vurguluyordu. Bu güvensizlik oyuna karşın, 1 Mart 1822'de yeni Cortes'in toplanmasından kırk sekiz saat önceye kadar yeni bir hükümet¹³¹ atamayı uygun görmedi.

Hükümetin karşı devrimci rotasıyla, Avusturya'nın Napoli'de ilan edilmiş İspanyol Anayasasını ilga etmek için askeri müdahalesi haberleriyle ve Yarımada'nın farklı noktalarında İnanç Çeteleri'nin yağma seferleriyle halkçı arzuların şiddetlendiği bir anda yeni Cortes seçimi gerçekleştirilince, Exaltados olarak adlandırılan 1820 Liberalleri tabii büyük çoğunluğu aldılar. Bir Moderado, "Hiçbir şeye sahip olmayan yeni yasamanın büyük çoğunluğunun kaybedecek bir şeyi de yok."¹³² diyordu. Bunlar neredeyse hepsi orta sınıfın pleb kesimine ve orduya mensupturlar. Selefleriyle bunlar arasındaki fark tek bir olguyla bile; birincilerin başkanları olarak Sevilla Başpiskoposu'nu¹³³ seçmesinden, diğer-

128 Vali.

129 Marx, VII. Ferdinand'ın 25 Kasım 1821 tarihli mesajını, *Examen critique des révolutions d'Espagne de 1820 à 1823 et de 1836* eserinden yaptığı alıntılara göre sunmuştur.

130 Marx, *Examen critique des révolutions d'Espagne de 1820 à 1823 et de 1836* isimli kitaptan aldığı notlardan alıntılanmıştır.

131 1822 Şubatı'nın sonunda atanan Francisco Martinez de la Rosa Hükümetine atf.

132 *Examen critique des révolutions d'Espagne de 1820 à 1823 et de 1836*.

133 Don José Espiga.

lerinin ise başkanlık koltuğuna Las Cabezas¹³⁴ kahramanı Don Rafael del Riego'yu oturtmasından anlaşılır.

1820 Cortesi'nin eski vekillerinden müteşekkil yeni Hükümet, Dışişleri Bakanlığını kabul eden Martinez de la Rosa tarafından kuruldu. O zamandan beri Masum İsabella'nın Kraliçeliği sırasında önemli bir rol oynayan, kısa ömürlü 1814 Madrid Cortesi'nin eski vekili, irtica döneminde mezalime uğramış *par excellence*¹³⁵ bir Moderado, en latif İspanyol şairlerinden ve nesir yazarlarından biri olan Martinez de la Rosa her dönem Guizotlar'ın doktriner ekolünün¹³⁶ hakiki bir yandaşı olduğunu kanıtlamıştır. Bu beyefendilerin itidali ise, kitlelere verilecek tavizlerin hiçbir zaman makul bir niteliği olamayacağı sabit fikrinden ibarettir: Eski rejimin adetleri ve istismarlarının olabilecek en yüksek oranıyla harmanlanmış liberal bir aristokrasinin inşasından ve burjuvazinin yüce yönetiminden çok memnundular. Madrid'de birbirini izleyen Fransız sefirler Prens Laval de Montmorency ve Kont Lagarde tarafından nezakete boğulan, kur yapılan, gururu okşanan Martinez de la Rosa krala mutlak veto hakkı vererek, Lordlar Kamarası ihdas ederek, Avam Kamarası için mülk sahipliği esasını getirerek ve basına kısıtlamalar koyarak 1812 Anayasası'nı tadil etmeye niyetlendi. Bu iflah olmaz doktriner, 1822'de kuluçkaya yatırdığı bu ölü doğmuş Anayasanın uygulamasına ve çöküşüne 1834'ten 1836'ya şahitlik etme hazzından mahrum kalmadı. O, XVIII. Louis'nin istediğini yapmasına olanak sağlayan bir şarta (charter) kralın muhalif olamayacağı hayaline kapılırken; Fransız diplomatlar, Tuilleries Sarayı'nın,

134 *Las Cabezas* (Las Cabezas de San Juan), Riego'nun, 1819 Aralığı'nın sonunda müfrezesini konuşlandırdığı ve devrimci yürüyüşünü başlattığı Cadiz'in kuzey-doğusundaki küçük kent.

135 Üstün.

136 *Doktriner ekol*, Fransa'da İngiltere'de olduğu gibi burjuvazi-aristokrasi bloğu meydana getirmek isteyen Restorasyon'un (1815-30) Fransız burjuva siyasetçilerin, anayasal monarşistlerini içerir. Aralarında en önde gelenleri tarihçi François Guizot ve filozof Pierre Paul Poyer-Colard'dır.

Fransa'da zaten bulunan kurumlara benzer olanları onaylayabileceğini anlamasını sağladılar.¹³⁷ Krala gelince, kendini beğenmiş Moderado'yu güzel sözlerle kandırdı. Sonradan gelişen olayların kanıtladığı gibi, onu doğrudan saraydan darağacına göndermeyi düşünmüştü.

Meşveret Meclisi ile Hükümet arasında tezgahlanan plana göre bütün kumpaslara göz yumulacak ve yönetmede çıkacak karmaşalara izin verilecekti, öyle ki sonrasında Fransa'nın yardımıyla nizamı kurmak ile asıl öncülerin etkisini ve iktidarını kalıcılaştırmaya, aynı zamanda imtiyazlı sınıfları yeni sisteme kazanmaya elverişli makul bir şartı (charter) ulusa vermek mümkün olacaktı. Sonuç olarak, liberallerin gizli derneklerine karşı olarak, makul ilkeler üzerinde bir başka gizli dernek türetildi: Üyeleri hükümetle müştereken hareket edecek olan Anillo Derneği. İlk önce Krallık muhafızları arasında bolca para dağıtıldı, ama kent polisi mensupları tarafından bu tevzi Hükümete bildirildi. Hükümet ise, bu bilgiyi bir radikalizm ve cumhuriyetçilik emaresi olarak ele alarak polisi komik duruma düşürdü. Bu arada Endülüs'te konuşlanmış Krallık zırhlı süvari birlikleri tamamıyla baştan çıkmıştı; Anillo Derneği'nin üyelerini siyasi önder olarak gönderildiği farklı bölgelerden endişe verici raporlar geliyordu. Bir yanda da mahkemeler kendi yargı alanlarına düşen bütün kumpaslara büyük bir müsamaha ile yaklaşmalarına ilişkin gizli talimatlar alıyorlardı. Bu muamelenin gayesi, aynı sırada Valencia'da da bir başkasına tesadüf edilecek¹³⁸, bir galeyanı Madrid'de kışkırtmaktı. Bu kentte mahpus bulunan 1814 Haini Gen. Elío İspanya'nın doğu kısmında karşı devrimin başına geçecekti: Sıkıca Elio'ya bağlı ve bu yüzden de anayasal sisteme düşman Valencia Garnizonu sadece bir birlikten oluşu-

137 Marx, I. Napolyon'un mağlubiyetinden sonra 1814'te XVIII. Louis tarafından dayatılan, Fransa'da anayasal monarşi ihdas eden, sözüm ona Şart (Charter) da denilen Anayasaya atıfta bulunmaktadır.

138 1814'te bir karşı devrim darbesi örgütlediği için 1820'de hapis cezasıyla cezalandırılan General Elio, Valencia Hisarı'nda tutuluyordu.

yordu. Cortes Kurulu'nda, Vekil Bertrán de Lys¹³⁹ bu askerlerin Valencia'dan çekilmesi için bakanlara yalvardı; onlar sabit bir şekilde kalınca da haklarında azil dilekçesi verdi. Galeyan için Mayıs'ın son günü (1822), St. Ferdinand Bayramı tayin edilmişti. Saray bilindiği üzere Aranjuez'deydi. Verilen bir işaret üzerine, muhafızlar sokağa hücum etti ve Aranjuezli ayak takımı tarafından desteklenerek "Yaşasın Mutlak Monarkımız, Kahrolsun Anayasa."¹⁴⁰ naralarıyla sarayın önünde toplandı. Bununla birlikte bu ayaklanma Gen. Zayas tarafından anında bastırıldı ve Valencia Birliğinin eşzamanlı başkaldırısı, milislerle askerler arasındaki kanlı muharebeden sonra, daha başarılı olamadı: Aranjuez ve Valencia başarısızlığı sadece liberallerin çileden çıkmasına hizmet etti. Partiler her yerde meşru müdafaa için hazırlandı. Gerginlik umumi bir hal alırken, yaklaşan fırtınayı haber veren karmaşanın ortasında sadece bakanlar edilgin izleyici konumunda kalmıştı.

139 Tahminen burada, Manuel Bertrán de Lis'e atıf yapılıyor.

140 Marx, *The Last Days of Spain. By an Eye-Witness, London, 1823* isimli eserden aldığı notlardan alıntılanmıştır.

4 KASIM 1848'DE KABUL EDİLEN FRANSIZ CUMHURİYETİ ANAYASASI¹

Anayasaya, içinde şu kısımlara dikkat çektiği retorik bir başlangıçla giriş yapılır:

1. Fransa kendini Cumhuriyet olarak ilan eder. 2-Fransa Cumhuriyeti *demokratiktir*, tektir ve bölünmezdir. 4-Umdeleri Özgürlük, Eşitlik, Kardeşliktir; temelleri ise aile, çalışma, mülkiyet ve kamu düzeninden oluşur.² 5- Kendisi bağımsızlığına saygı duyulmasını beklediği gibi diğer ulusların bağımsızlığına saygı duyar. Saldırı savaşına girişmez ve herhangi bir

1 Çartist Parti'nin devrimci kanadının organı olan *Notes to the People*'ın 14 Haziran 1851 tarihli 7. sayısında yayımlanan "Fransız Cumhuriyeti Anayasası" makalesi, başlığının üzerindeki "Özgün Kaynaklardan Derlenmiş Avrupa Anayasaları, Kıtanın Önder Demokratlarının Desteğiyle" manşetinin de gösterdiği gibi, Avrupa devletlerinin anayasalarına değinen bir dizi makalenin ilkidir. Hem Marx tarafından gazetenin editörü Ernest Jones'a yazılan 23, 25 ve 30 Mayıs 1851 tarihli mektuplar hem de Marx'ın *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire*'iyle ideolojik akrabalığı bu makalenin Marx tarafından kaleme alındığını kanıtlamaktadır. Makale, Marx'ın o sırada yeteri kadar İngilizce bilmemesi nedeniyle, İngilizceye Engels tarafından çevrilmiş olmalıdır. *Notes to the People*'da seriden "Prusya Anayasası" isimli bir makale daha çıkmıştır; ama bu, Marx tarafından yazılmamıştır. Verili makalede Marx'ın incelediği Anayasanın metni, *Le Moniteur universel*'in 7 Kasım 1848 tarihli 312 sayılı nüshasında yayımlanmıştır. Aynı yıl Paris'te broşür olarak da çıkmıştır. Marx'ın bu ayırık baskıyı kullandığını farz edebiliriz. Anayasadan maddeleri alıntıladağında veya verdiğinde, bunları italik olarak sunmuştur. *Notes to the People*'da alıntılanmış Anayasa maddeleri paragraflar halinde gösterilmiştir.

2 Ana metinde (3) sayısıyla gösterilmekle beraber, 1848 Anayasasında yazılanların 4. madde altında ifade edilmesi nedeniyle düzeltilerek Türkçeye aktarıldı. -ç.n.

halkın özgürlüğüne karşı güçlerini hiçbir zaman kullanmaz.³ (Roma!)⁴

Haziran Ayaklanması'ndan önce Ulusal Meclis diğer birçok insan hakları ve ödevlerinin tanınmasıyla birlikte şu maddeleri de içeren bir Anayasa kaleme almıştı:

Madde 6: Eğitim hakkı, her yurttaşın sahip olduğu, her birinin fiziki, ahlaki ve fikri melekelerini geliştirmeye yönelik, devlet tarafından ücretsiz olarak sağlanan bir haktır.

Madde 7: Çalışma hakkı, çalışarak yaşamını idame ettiren toplumun bütün üyelerinin hakkıdır. Bununla birlikte, sağlıklı bütün bireylerin başka türlü elde etmesi mümkün olmadığı işleri onlara sağlamak toplumun görevidir.

Madde 9: Yardım hakkı, terk edilmiş çocuklara, sakatlara ve yaşlılara; Devlet tarafından hayatlarını sürdürmeleri için gerekli araçların tedarik edilmesi hakkıdır.⁵

Haziran 1848 zaferinin burjuvaziye verdiği cesaret, ona bu üç maddeyi Anayasadan çıkarttırmıştır. Artık Anayasa kendini şu şekilde takdim etmektedir:

“1. Bölüm, [1. Madde]: Egemenlik, kaynağını Fransız yurttaşlarının bütünlüğünden alır. Devredilemez ve zaman aşımına uğramaz. Hiçbir birey veya zümre egemenliği kendi başına kullanamaz.”

“2. Bölüm. [2. Madde]: Hiç kimse yasaların buyruğu hariçinde gözüaltına alınamaz ve tutuklanamaz.”

3 1848 Anayasası maddeleri ana metinde alıntılandığında, tercümeyle söz konusu maddelerin Fransızcasını esas alarak yapmak tercih edilmiştir. –ç.n.

4 Marx, 1849'da Fransız Hükümeti tarafından Roma Cumhuriyetine karşı girişilen müdahaleye atıfta bulunmaktadır.

5 Bakınız “Projet de constitution présenté à l'Assemblée nationale”, *Le Moniteur Universel* No.172, June 20, 1848. İtalikler Marx tarafından yapılmıştır.

“3. Madde: Fransa ülkesinde ikamet eden her bireyin konutu, dokunulmazdır. Yasanın öngördüğü durum ve usuller dışında kimsenin konutlara girmesine müsaade edilmez.”

Burada ve diğer yerlerde Fransız Anayasası’nın özgürlükleri güvence aldığını müşahade edin, ama her zaman *yasa tarafından sayılan veya her an sayılabilecek istisnalar* kaydıyla! İmparator Napolyon, Restorasyon, Louis Philippe tarafından sağlanan istisnalar böylece sadece elde tutulmakla kalmamış, Haziran Devrimi’yle ölçüsüz biçimde artmıştır. Örneğin ilanına Meclisin, uzatılmasına Başkanın karar vermesini düzenleyen sıkıyönetime ilişkin 9 Ağustos 1849 tarihli yasa, askeri makamlara bütün siyasi tutukluların sıkıyönetim mahkemeleri önüne götürülmesi hakkını veriyordu. Ayrıca gece ve gündüz her eve girme, arama yapma, silahlara el koyma, sıkıyönetim ilan edilen yerde ikametgahı olmayan kişilerin bölge dışına çıkarma yetkisini de tanıyordu.

Yabancıların Fransız topraklarında istifade edebilecekleri tek “hak”, polis tarafından uygun görüldüğü takdirde sıkça gözaltına alınmak ve sınır dışı edilmektir.

Fransızlara gelince, eğer *tek bir kamu ajanı* bu etkiye sahip bir müzekkere çıkarırsa, her Fransız yurttaşı gözaltına alınabilir.

“4. Madde: Kimse kendi tabii hâkiminin yetki ve görevinin dışına çıkına çıkarılamaz. Herhangi bir gerekçeyle ve ad altında olağandışı mahkemeler ve komisyonlar kurulamaz.”

“Sıkıyönetim altında”, askeri bir mahkemenin diğerlerinin yerini aldığını daha önce görmüştük. Bunlar dışında Millet Meclisi, 1848’de siyasi suçluların bir kısmı için “Yüksek Mahkeme” olarak adlandırılan “olağanüstü bir mahkeme” kurmuştu. Ve Haziran ayaklanmasından sonra 15.000 asi mahkeme dahi edilmeden sürgüne gönderildi!

“5. Madde: Siyasi suçlarda, ölüm cezası kaldırılmıştır.”

Ancak onlar ateşli hastalıklara tutulanlarla dolu yerleşim yerlerine gönderilerek, sadece biraz daha yavaş, ama şüphesiz çok daha acılı bir ölüme mahkûm edilmiş oluyor.

“8. Madde: Yurtaşlar örgütlenme, barışçıl bir biçimde ve silahsız toplanma, fikirlerini basın veya diğer araçlarla ortaya koyma hakkına sahiplerdir. Bu hakların kullanılmasına, başkalarının hakları ve özgürlüğü ile kamu güvenliği haricinde bir sınırlandırma getirilemez.”

“Kamu güvenliği” nedeniyle kısıtlama, haktan istifade etmeyi imkânsız kılar. Nitekim şu olgular da bunu kanıtlar:

1. *Basın özgürlüğü*: 11 Ağustos 1848 ve 27 Temmuz 1849 tarihli yasalarla sadece gazeteler için teminat yeniden talep edilir olmadı, aynı zamanda İmparator Napolyon tarafından ve ondan beri yapılmış tüm kısıtlamalar yenilendi ve sıkılaştırıldı.

23 Temmuz 1850 tarihli yasa teminatı *arttırdı*! Ve bunu haftalık gazetelere, dergilere ve mecmualara vs. yaydı.⁶ Üstelik yasa, her makalenin yazarı tarafından imzalı olmasını emrediyor ve gazeteler için *pul* uygulamasını yeniden yürürlüğe koyuyordu. Bu tedbirden zamanında yeterince tatmin olunmadığından yasa; aynı zamanda tefrika romanlara, edebi broşürlere de pul zorunluluğu getirmiş ve bütün bunları büyük para cezalarının zecri gölgesinde gerçekleştirmişti. Mezkûr yasanın yürürlüğe girmesinden sonra, devrimci basın tamamıyla gözden kayboldu. Uzun bir süredir, zulme karşı mücadele ediyorlardı: Haftadan haftaya, bir gazeteden diğerine, bir broşürden diğer broşüre soruşturma yiyor, cezalandırılıyor, ortadan kaldırılıyorlardı. Burjuvazi, jüri sıralarına oturmuş, işçilerin yayın organlarını eziyordu.

6 Kastedilen, 9 Haziran 1819 tarihinde kabul edilen Fransız Basın Yasasıdır. Bu yasa göre, çeşitli süreli yayınlar tarafından yatırılması gereken teminat tutarı, çıkma aralığını ve basım yerine bağlıdır. 23 Temmuz 1850 tarihli yasa, önceki yüksek oranları Lyon ve Rhone vilayetlerine sirayet ettirmiştir. (Bu yasa aslında 16 Temmuz 1850’de kabul edildi, ancak 22. maddesi eksik olarak yayımlandı. Bu da Millet Meclisinin 23 Temmuz’da bir kez daha basılması için karar almasına neden oldu. Bu kararın gereği 24 Temmuz 1850’de *Le Moniteur universel* no:205’de yerine getirildi.)

Bu sistem doruk noktasına, tiyatro oyunlarına sansürü yeniden getiren 30 Haziran 1850 tarihli yasayla ulaşır. Böylelikle düşünce hürriyeti, edebiyattaki son sığınağından kovulmuş oldu.

2. *Örgütlenme ve toplantı hakkı*: 28 Temmuz'dan 2 Ağustos 1848'e kadar çıkarılan kararnamelerle dernekler, kendilerini neredeyse bütün özgürlüklerden mahrum kılan polis düzenlemelerine tabi hale geldiler. Örneğin derneklere yasama niteliğinde kararlar alması vs. izni verilmedi. Aynı yasayla, siyasi *olmayan* çevreler ve *özel nitelikteki* toplanmalar, bütünüyle polisin nezareti ve keyfine bırakıldı.

19-22 Haziran 1849 tarihli yasayla, Hükümet kendisinin uygun bulmadığı bütün dernek ve toplantıları bir yıllık bir süre için menetme konusunda yetkilendirildi. 6-12 Haziran 1850 tarihli yasa, Hükümete verilen bu yetkiyi bir yıl daha uzattı ve bunu Hükümetin canının sıkılabileceği milletvekili seçimleriyle alakalı toplantıları da kapsamına alarak genişletti! Bu gerçekte, 1848 Temmuzu'ndan itibaren bütün dernek ve toplantıların, Kralcı ve Bonapartist çevrelerinki istisna tutulursa, askıya alınması sonucunu doğurmaktadır.

29 Kasım 1849 tarihli yasayla, maaşlarında artış sağlamak üzere bir araya gelen bütün işçiler için üç ayı aşmayan bir süre hapis ve üç bin Frank'ı geçemeyecek para cezası kondu. Ve yine aynı yasayla, bu işçiler cezanın infazından sonra beş yıl boyunca polis *takibine* maruz kalacaklardır (bunun anlamı dilencilik, yıkım ve zulümdür).

Demek ki örgütlenme ve toplantı hakkı da buraya kadarmış.

“9. Madde: Öğrenim özgürlüğü vardır. Öğrenim özgürlüğü, Devletin gözetimi altında, yasa tarafından belirlenmiş ehliyet ve ahlak koşulları içinde gerçekleşir.”

Burada, şu eski şaka tekrarlanıyor. “Öğrenim özgürlüğü vardır”, ama “yasa tarafından belirlenmiş koşullar altında”: bunlar kesin bir biçimde bu özgürlüğü külliye ortadan kaldıran koşullardır.

15 Mart 1850 tarihli yasa, bütün öğrenim sisteminin denetimini ruhban sınıfına teslim etmiştir.

Hükümetin bu kanadının başında, dört Fransız başpiskoposunun riyasetindeki *Kamu Eğitimi Yüksek Konseyi* bulunur. Bu, belediye veya dini bölge konseyleri tarafından seçilmiş olmalarına rağmen illerin bütün okul müdürlerini rektörlerin veya dini yöneticilerin iradesine tabi kılar. Öğretmenler askeri disiplin ve hiyerarşiye benzer bir şekilde, rektörlerin, belediye başkanı ve papazların altında yerleştirilmişlerdir. Eğitim özgürlüğü de şundan ibarettir: medeni (*civil*) ve dini otoritelerin izni olmaksızın, kimsenin eğitim verme hakkı yoktur.

“11. Madde: Mülkiyet dokunulmazdır.”

“14. Madde: Kamu borçları teminat altındadır”

“15. Madde: Vergi, kamusal fayda için konur. Herkes kendi yetenek ve servetine oranla katkıda bulunur.”

3. BÖLÜM: KAMU KUVVETLERİ

Bu bölüm:

“18. Madde⁷: Tüm kamu kuvvetleri halktan sâdırdır. Miras yoluyla intikal ettirilemez.”

“19. Madde: Kuvvetler ayrılığı, özgür bir yönetimin ilk şartıdır.”

ifadelerini içerir.

Burada eski anayasal saplantıyı görüyoruz. Halbuki “özgür yönetimin” şartı, kuvvetlerin *ayrılması* değil, *birliğidir*. Yönetim

7 Bunlar, 1848 Anayasası’nda 18. ve 19. madde olarak numaralandırılmasına rağmen, ana metinde (1) ve (2) rakamlarıyla belirtilmiştir.

mekanizması hiçbir zaman çok basit olamaz. Bunu karmaşık ve gizemli hale getirmek ise, düzenbazların sanatıdır.

4. BÖLÜM: YASAMA

Yasama kuvveti, Cezayir ve kolonilerden de gelenleri içerecek şekilde, yedi yüz elli temsilciden oluşan bir meclise tevdi edilmiştir. Anayasayı tadil etmeye çağrılan her meclis, dokuz yüz kişiden müteşekkil olmalıdır. Seçim sistemi ise, nüfusa dayalıdır. Takip eden dört maddenin tümünü alıntılarla mecburiyet arz etmektedir.

“24. Madde: Seçimler doğrudan ve geneldir. Oylama gizli yapılır.”

“25. Madde: Siyasi ve medeni haklarını kullanmaya ehil, 21 yaşını geçmiş her Fransız, vergi verme şartı aranmaksızın, seçmen olarak kaydedilir.”

“26. Madde: 25 yaşından yukarı olan tüm seçmenler, ikamet şartı aranmaksızın, Millet Meclisine seçilebilir.

“27. Madde: Seçim Kanunu, bir Fransız yurttaşını seçme ve seçilme hakkında mahrum bırakabilecek nedenleri tayin eder.”

Yukarıdaki maddeler, Anayasanın geri kalanıyla tamamen aynı mantık içinde tasarlanmıştır. “Siyasi haklarını kullanmaya ehil tüm Fransızlar” denmiş ama sonradan bu siyasi haklardan hangi Fransızların faydalanamayacağını karar veren “seçim yasası” çıkmıştır!

15 Mart 1849 tarihli Seçim Yasası, bütün hükümlüleri bu grup altında saymıştır, ama siyasi suçluları hariç tutmuştur. 31 Mayıs 1850 tarihli Seçim Yasası ise, sadece bu sonuncuları eklemekle kalmamış, “yerleşik düşüncelere aykırı hareket eden” ve basını düzenleyen yasalara karşı fiiller nedeniyle mahkûm olanları da dahil etmiştir. Ayrıca Fransız halkının üçte ikisinin oy kullanma hakkından yoksun bırakan ikametle ilgili kısıtlamalar koymuştur!

İşte “doğrudan ve genel” seçimin, Fransa’daki anlamı budur.

“28. Madde: Milletvekilliğiyle, ücret mukabili görülen hiçbir kamu vazifesi bağdaşmaz. Millet Meclisinin hiçbir üyesi, yasama dönemi boyunca, yürütme tarafından onun takdirine dayalı olarak maaşlı bir kamu vazifesine atanamaz veya terfi ettirilemez.”

Bu iki düzenleme de daha sonraki kararlarla tahdit edildi ve nerdeyse geçerliliklerini yitirdiler.

“30. Madde: Seçimler listeli oylamalarla illerde gerçekleştirilir. Seçmenler, kantonun⁸ başşehrinde oy kullanırlar.”

“31. Madde: Millet Meclisi üç yıl için seçilir ve bu süre sonunda Meclisin tamamı yenilenir.”

“32. Madde: Meclis çalışmalarına ara vermez. Bununla birlikte, oturumlarını belirlediği bir güne tehir edebilir. Tehir sırasında *Divan* üyeleri ve Meclisin mutlak çoğunluğu tarafından gizli oyla seçilmiş 25 milletvekilinden müteşekkil bir komisyon, olağanüstü durumlarda Meclisi toplama hakkını haizdir.”

33. ile 38. maddeler arası: Milletvekilleri yeniden seçilebilirler. Emredici vekaletle bağlı olmadıkları gibi dokunulmazdırlar. Ayrıca Mecliste ifade ettikleri düşünceleri nedeniyle kovuşturulamaz ve hüküm giyemezler. Feragat etme *ruhsatları* olmadığı bir maaş alırlar.

“Milletvekili dokunulmazlığı” ve “düşüncelerini ifade etme özgürlüğüne” ilişkin olarak, 13 Haziran’dan sonra⁹ çoğunluk, Millet Meclisi Başkanının milletvekiline kınama, para cezası verme, maaşı kesme ve süreli olarak genel kurul çalışmalarından

8 Fransa ülkesi, 1848 Anayasası’na göre, iller, ilçeler, kantonlar ve belediyelere ayrılmıştır. –ç.n.

9 13 Haziran 1849.

uzaklaştırma yetkisi veren bir yeni içtüzük geçirdi. Böylece “düşünce özgürlüğü” bütünüyle ortadan kalkmış oldu. Ek olarak 1850 yılında Meclis, oturumları sırasında da dahil milletvekillerinin borç yüzünden gözaltına alınabilmesini ve ödememe halinde milletvekilliği yetkisini düşüren bir yasaı kabul etti.

Kısaca Fransa’da ne müzakere özgürlüğü ne de milletvekillerinin dokunulmazlığı vardır. Sadece alacaklıların dokunulmazlığı söz konusudur.

39. ile 42. maddeler arası: Meclis oturumları halka açıktır. Bununla birlikte yeter sayıda milletvekilinin talebiyle, gizli oturumda kararlar alabilir. Bir kanunun yürürlüğe girmesi için, milletvekillerinin yarısından bir fazlasının oyu gerekir. Olağanüstü durumlar hariç hiçbir yasa, aralarında beşer gün bulunan aralıklarla üç kez okunmadan kabul edilemez.

İngiliz “Anayasası’ndan” ödünç alınan bu usûl Fransa’da önemli hiçbir durumda—doğrusunu söylemek gerekirse en lüzumlu gibi görüldüğü zamanda bile— tatbik edilmemiştir. Örneğin 31 Mayıs tarihli Seçim Yasası¹⁰, tek okunuştaki kabul edildi.

5. BÖLÜM: YÜRÜTME

43. ile 44. madde arası: Yürütme kuvveti, Başkana tevdi edilmiştir. Başkan, Fransız vatandaşı olarak dünyaya gelmiş, bu niteliğini hiçbir zaman kaybetmemiş ve en az 30 yaşında olmalıdır.

Fransız Cumhuriyetinin ilk Başkanı L.N. Bonaparte, sadece vatandaşlığını kaybedip İngiliz Polis Teşkilatı’nda görev almamış¹¹, ama aynı zamanda İsviçre vatandaşı da olmuştur.

10 31 Mayıs 1850.

11 Louis Bonaparte 1832’de Thurgau Kantonu’nda İsviçre yurttaşı oldu. İngiltere’de 1848’deki ikamet sırasında ise, özel polis görevlisi olmak için gönüllü olarak başvuruda bulundu. [Katıldığı teşkilat] sivillerden oluşan ihtiyat polisliğidir. Bunlar polislerle beraber 10 Nisan 1848 tarihinde Çartistler tarafından örgütlenen işçi yürüyüşünü dağıtmışlardır.

45. ile 70. madde arası: Cumhuriyetin Başkanı dört yıllık bir süre için seçilir ve ancak dört yıllık bir aradan sonra tekrar seçilebilir. Aynı tahdit, kişinin altıncı dereceden akrabalarına kadar uygulanır. Seçim mayıs ayının ikinci pazarı yapılır. Başkan başka bir dönemde seçildiğinde, yetkisi seçiminin dördüncü yılındaki mayıs ayının ikinci cuma günü sona erer. Başkan gizli oyla ve *mutlak* çoğunlukla seçilir. Hiçbir aday, verilmiş oyların yarısından fazlasını alamamışsa, Millet Meclisi asgari iki milyon oy alan, en çok oy almış beş aday arasından Başkanı belirler.

Başkanın, Anayasaya sadakat yemini etmesi zorunludur. Başkan, bakanları aracılığıyla yasa tasarılarını Meclise sunar; şahsen kumanda etmeksizin, orduyu gerektiğinde kullanabilir. Buna karşılık ne Fransız ülkesinin herhangi bir parçasından feragat etmeye, ne Meclisi dağıtmaya veya onun süresini uzatmaya yetkilidir; ayrıca ne de Anayasayı askıya alabilir. Bütün antlaşmaların müzakerelerini yapar ve bunları imzalar: Ancak antlaşmalar Meclis tarafından onaylanmadıkça kesin bir bağlayıcılığa sahip değildir. Başkanın Meclisin onayını almaksızın savaş açma mezu-niyeti yoktur. Kişilerin cezalarını kaldırma imtiyazını haizdir, ama bir af salahiyetinin olduğu söylenemez. *Yüksek Mahkeme* tarafından mahkûm edilenlerin cezaları ise, yalnız Millet Meclisi tarafından kaldırılabilir. Başkan bir yasanın ısdarını geciktirebilir ve Meclisten bunun üzerine tekrar bir karar alınmasını talep edebilir. Ancak bu karar kesin niteliktedir. Bakanları ve büyükelçileri atar; üç ay süreyle yurttaşlar tarafından seçilmiş ulusal muhafız-ları, il kurullarını, belediye başkanlarını görevden uzaklaştırabi-lir. Başkanın bütün kararnameleri, kendilerini görevden alanlar hariç olmak üzere, bakanlar tarafından da imzalanmalıdır. Başkan, bakanlar ve kamu ajanları, kendileri ile alakalı bütün hükümet fiillerinden ayrı ayrı sorumludurlar. Başkanın, Meclisin olağan işleyişini etkileyebilmek, geciktirebilmek, engelleyebilmek için giriştiği her eylem, ihanet olarak değerlendirilir. Bu olgunun var-lığı halinde, Başkan otoriteden derhal ari kılınır. Böylece her yurttaşın onun emirlerini dinlemeyi reddetme yükümlülüğü baş-

lar. Başkanın görevinden kaynaklandığı tüm yetkileri hemen Meclise devrolunur ve *Yüksek Adalet Divanı* hâkimleri, Başkanı ve suç ortaklarını yargılamak için, gecikmeksizin toplanır ve jüriyi resmi davetle ilgili yere celbeder.

Başkan olağan koşullarda resmi bir konutu işgal eder ve maaş olarak yıllık altı yüz bin frank veya yirmi dört bin sterlin alır. (Şimdi ise iki milyon yüz atmış bin frank veya seksen altı bin dört yüz sterlin elde etmektedir.) Bundan başka, bakanların Millet Meclisinde *ex officio* bir koltukları bulunur ve diledikleri her sefer burada konuşabilirler. Meclisin, Başkanın seçimini izleyen ayda belirlediği üç aday arasından Cumhuriyetin Başkan Yardımcısını tayin ettiği eklenmelidir. Başkan Yardımcısı Başkanla aynı yemini eder, bu kişinin Başkanın akrabalarından biri olması yasaktır. Başkan Yardımcısı, Başkanın tasarrufta bulunması önünde bir engel bulunduğu, onun yerine başkanlık eder; Devlet Şurası'nda da başkanlık görevinde bulunur. Ölüm veya diğer sebeplerden dolayı başkanlık koltuğu boşaldığında, yeni seçim bir ay içinde gerçekleştirilir.

6. BÖLÜM: DEVLET ŞURASI

71. ile 75. madde arası: Devlet Şurası, kabine tarafından arz edilen ve Meclis tarafından yollanan tasarı ve teklifleri inceleyen istişari nitelikte bir kurumdur.

7. BÖLÜM: İDARE

Bu bölüm, ruhban¹², yüksek kamu ajanları, genel ve yerel kurullarla ilgilidir. Sonuç doğuran tek ve mümkün en geniş kullanımı olan madde, şudur:

“80. Madde: İl genel, kanton ve belediye meclisleri, Devlet Şurasının görüşü aldıktan sonra Başkan tarafından feshedilebilir.”

12 Bu, muhtemelen bir kalem sürçmesidir. “Memur” burada “ruhban”dan çok daha doğru bir kelime gibi gözükmektedir.

8. BÖLÜM: YARGI

Genel olarak bu bölüm sadece Napolyon tarafından çıkarılmış emirnameleri yeniden üretmiştir. Bununla birlikte, şu ilaveler not edilmeyi hak etmektedir:

“81. Madde: Adalet, Fransız halkı adına meccani olarak sağlanır.”

Bu madde, olguların çok uzağındadır: Bir kişinin kafasının kesilmesi bile karşılıksız değildir!

Anayasa 91’den 100. maddeye kadar, Başkanı yargılamaya yetkili tek organ olan, önünde bakanların ve Millet Meclisinin gönderilmesinin uygun bulduğu siyasi suçluların itham edildiği *Yüksek Adalet Divanı*nı ele alır.

Bu “*Yüksek Divan*”, (Fransa’nın en yüksek mahkemesi) Yargıtay’ın kendi üyeleri arasından seçtiği beş hâkim ile il genel meclislerinden gelen otuz altı jüriden müteşekkildir: tamamıyla aristokratik bir kurum. Bugüne kadar, bahis konusu mahkemede yargılanan kişiler yalnızca, 15 Mayıs 1848 sanıklarıyla (hükümde *Barbès, Blanqui* ve bazılarının ismi sıyrılır!¹³) 13 Haziran 1849’de uzlaşmacı olan milletvekilleridir.

7 Ağustos 1848 tarihli yasayla da ümmi olan herkes jüri listelerinden çıkarılmıştır ve böylece yetişkin nüfusun üçte ikisi bu işten elenmiştir!

9. BÖLÜM: KOLLUK KUVVETLERİ VE ASKERİYE

Eski Askeri Kanun’un tamamı, yürürlüğünü sürdürdü. Örneğin asker tarafından işlenen suçlar, sivil mahkemelerin görev alanının dışındaydı. Şu fıkra ise, Anayasanın ruhunu gözler önüne serer:

13 7 Mart 1849’dan 3 Nisan 1849’a kadar, 15 Mayıs 1848 Paris işçileri ayaklanmasının liderleri, Bourges’da hükümete karşı komplo suçlamasıyla yargılandılar. Armand Barbès ve Albert (Alexandre Martin) sürgüne, Blanqui on yıl hücre cezasına ve itham edilen diğerleri de çeşitli sürelerde sürgün ve hapis cezalarına mahkûm oldular.

“102. Madde: Her Fransız, kanunda öngörülen istisnai haller haricinde, askerlik ve ulusal muhafızlık ödevleriyle yükümlüdür.”

Kısaca parası olan her kişi, kendini bu ödevden kurtarabilir.

İkinci oturumu henüz yapılmış müzakere halindeki yasa tasarısıyla, işçi sınıfı ulusal muhafız saflarından bütünüyle kovulacak! Üstelik Başkanın her bölgede ulusal muhafızlığı bir yıl boyunca askıya alma yetkisi bulunmaktadır. Nitekim, Fransa’nın yarısında, ulusal muhafızlar dağıtılmış durumdadır!

10. BÖLÜM: ÖZEL HÜKÜMLER

“110. Madde: Millet Meclisi, Anayasayı tüm Fransızların nezaretine ve yurtseverliğine emanet eder.”

“Nezaret edenler”le “yurtseverler”i *Adalet Divanı*’nın müşfik kollarına bırakmıştır! 13 Haziran!

11. BÖLÜM: ANAYASANIN TADİLİ

“111. Madde: Millet Meclisi, yasama döneminin son yılında, Anayasanın bir kısmının veya tamamının tadil talebini ifade ederse; tadilat için şöyle bir usul tatbik edilir: Millet Meclisi tarafından dile getirilmiş istem, ancak birer ay aralıkla yapılan ardışık üç toplantı sonunda kesin karar niteliğini kazanır. Oy kullananların sayısının asgari beş yüz olması ve oylamalarda kullanılmış oyların üçte dördünün lehte olması zorunludur. Tadil Meclisi ise üç aylık bir süre için seçilir ve sadece toplanmasına sebep olan tadilatla ilgilenir. Bununla birlikte olağanüstü hallerde, yasal zorunlulukların gereğini yerine getirebilir.”

İşte “Fransız Cumhuriyeti Anayasası” ve işte kendisinden istifade etme biçimi. Okuyucu, baştan sona kadar bu güzel lakırdı örtüsünün altında aldatıcı bir tasarımın saklandığını hemen anlayacaktır. Sadece kaleme alınışıyla Anayasa, kendine tecavüzü imkânsız kılmıştır; çünkü her hükmü kendi özgül anti-tezini de –yani tam anlamıyla ilgasını da– barındırır. Örneğin “kanunun belirleyeceği haller istisna kalmak üzere” “seçimler doğrudan ve geneldir.”

Bu sebeple, 31 Mayıs 1850 tarihli (halkın üçte ikisini seçim hakkından yoksun bırakan) yasanın hiç de Anayasayı ihlal ettiği söylenemez.

Anayasa sabit bir şekilde şu formülü tekrarlar: Halkların özgürlükleri ve haklarının (örneğin örgütlenme, oy, basın özgürlüğü, eğitim hakkı) düzenlenmesi ve sınırlanması, bilahare yapılacak *organik bir kanunla* belirlenecektir; ama bu “organik kanunlar” vaat edilen özgürlükleri yok ederek “belirlemişlerdir”. Bütün özgürlüğü güvence altına aldığı iddiasındaki bu düzenbazlığı, en iyi ilkeleri koyma ve bunların uygulamasını bir kenara bırakmayı, müteakiben çıkarılacak yasalarla karar verilen ayrıntıları Avusturya ve Prusya burjuvazisi, Fransız prototiplerinden ödünç almıştır: Aynı şey 1830 Fransız Anayasası’nda da ve onun selefi olanlarda da gerçekleşmiştir.

Ey halk! İktidara gelmeden önce, ilkelere olduğu kadar, *ayrıntılara*¹⁴ ilişkin kararını da vermiş ol! Çünkü İngiliz Konvansiyonunda, mücadele tam da bu noktada verilir.

Anayasanın bütününde müspet ve kesin olan tek kayıt, Başkanın seçimine (45. madde) ve Anayasanın tadiline (111.

14 Devrimci İngiliz Çartistleri *ayrıntıyla* ajitasyonlarında kullandıkları Halk Sözleşmesinin 2 ila 6. noktalarını kastederek: Parlamento için yıllık olarak yinelenen seçimler, milletvekili maaşı, gizli ve eşit oy, aday olmak için mülkiyetle alakalı yeterliliklerin ilgası. Çartistler bu taleplerin Sözleşmenin ilk noktası olan genel oyun ikmalini güvence altına aldığına inanırlar.

madde) ilişkin olandır. Bunlar, aynı zamanda ihlal *edilebilecek* yegâne hükümlerdir, çünkü kendileriyle birlikte kendi zıtlarını barındırmayan biricik kurallardır.

1848 Kurucu Meclisi tarafından bunlar doğrudan –başkanlık görevi için yaptığı entrikalarıyla milletvekillerini telaşlandıran– Bonaparte’a karşı yöneltilmişti.

Bu şarlatanlar anayasasının ebedi çelişkileri, burjuvazinin *sözde* demokrat olabileceğini, ama fiillerinde öyle olmayacağını yeterince açık bir biçimde gösterdi. Kısaca burjuvazi ilkenin doğruluğunu kabul edecektir, ama hiçbir zaman onu tatbik etmeyecektir. Fransa’nın gerçek “anayasası”, şerh ettiğimiz sözleşmede değil, ama okuyucuya ana hatlarıyla verdiğimiz Anayasa temelinde kanunlaşan *organik yasalarda* aranmalıdır. *İlkeler* oradadır ama *ayrıntılar* geleceğe bırakılmıştır ve arsız bir tiranlık bu ayrıntılarda yeniden kanun olmaya vasıl olmuştur.

Despotizmin Fransa’da eriştiği aşırılık, işçilerle ilgili şu düzenlemelerle görünür hale gelir:

Her işçiye, polis tarafından bir cüzdan tedarik edilir. Bunun ilk sayfası, işçinin ismi, doğum yeri, mesleği veya sanatı ve fiziki tarifini içerir. İşçi yanında çalıştığı işverenin ismini de oraya yazmak zorunda olduğu gibi ondan ayrılma sebeplerini de kaydetmelidir. Ama hepsi bu kadar değil: cüzdan efendiye teslim edilir ve o da buna işçi hakkında bilgileri ilave ederek emniyet amirliğine bırakır. İşçi işi bıraktığında, bu cüzdanı almak için emniyet amirliğine gitmek zorundadır; bunu ika etmeksizin yeni bir konum elde etmesine müsaade edilmez. Böylece işçinin ekmeği tek kelimeyle polise bağlıdır. Bununla birlikte, her şey bu kadar da değildir: Bu cüzdan pasaport yerine de kullanılır. Eğer işçi uygunsuz telakki ediliyorsa, polis buna “*bon pour retourner chez lui*”¹⁵ şerhi koyar, bu takdirde işçinin kendi memleketine geri dönmesi zorunludur! Bu dehşet verici ifşanın yoruma ihtiyacı yoktur! Okuyucu bunun işleyişini

15 Evine dönmesi hayırlıdır.

kendi kafasında canlandırırsın ve mevcut sonuçlarını saptasın. Ne feodal çağdaki serflik, ne de Hindistan'daki parya sistemi bununla paraleldir. Eğer Fransız halkı ayaklanma için can atıyorsa, bunun nesi şaşırtıcıdır? Eğer kızgınlıkları bir fırtına görünümünü aldıysa bunda hayret verici ne vardır? 1830'da merhametliydiler, 1848'de de öyle; ama bundan beri, özgürlükleri tecim konusu ediliyor, kanları oluk oluk akıyor, Fransa'daki her hapishane müebbet cezalılarla dolup taşıyor. On beş bini bir kalemde sürgün edildi ve şimdi tasvir ettiğimiz dehşet verici despotizm ağırlığıyla üzerlerine yükleniyor. Burjuvazinin halkı korkutmasında ve son kuvvetini intikam vaktini geciktirmek için toplamasında neden şaşılır ki? Ama kendi aralarında bölünmüş durumdalar. Özellikle aynı zemin üzerinde, olması mümkün, karşıt birçok hırsları var.

NAPOLYON'UN OYUNU

Şimdiki sorunumuz, başkanlık yetkilerinin uzayıp uzamaya-acağı ve Anayasanın değişip değişmeyeceğidir. Napolyon, Anayasayı açıkça çiğnemedi yeniden seçilemez. Çünkü en başta Anayasaya göre görev süresinin bitiminden itibaren dört yıllık bir süre boyunca bu göreve tekrar gelemez. İkinci olarak da Anayasa, ancak üçte ikilik bir çoğunlukla tadil edilebilir. Bu sorun lehine böyle bir çoğunluk var olmadığına göre, anayasal bir yeniden seçim mümkün değildir.

Bu yüzden Bonaparte için tek seçenek Anayasaya karşı gelmek, silaha sarılmak ve işi kavgayla çözmek veya öngörülen tarihte görevinden yasal olarak çekilmektir. Bu son durumda Cavaignac, Başkan olur ve *Burjuva Cumhuriyeti* tamamlanır. Birinci durumda ise, mesele daha karmaşıktır.

Napolyon'un oyunu şu anda, bu nedenle halkın memnuniyet-sizliğini arttırmaktır. Burjuvazi Napolyon'un düşmanıdır, halk bunu bilmekte ve aralarında bir sempati bağı meydana gelmektedir. Bununla birlikte yapılan baskının ayıbını burjuvaziyle müşte-

reken paylaşmaktadır; eğer bunu omuzlarından atıp burjuvazinin-
kine yükleyebilirse, büyük bir engel ortadan kaldırılmış olacaktır.

Yapmak için çaba sarf ettiği şey –yenilerde Dijon’da yaptığı
konuşmasının kanıtladığı gibi– orada söylediği şu sözlerdir:

“Bütün kötü yasalar, Meclis tarafından kanunlaştırılıyor ve
Meclis, benim önerdiğim bütün iyi yasaları ise ya reddedi-
yor ya da kuşa çeviriyor. O, sizin durumunu iyileştirmek için
her girişimimde beni durduruyor ve ıslah karşısında önce-
den var olmayan engelleri yükseltiyor.”¹⁶

Böylelikle, yıldırımını kendi kafasına değil, Meclisinkine
düşürmeye çalışmaktadır. Tam da bu sırada ordunun Meclisten
daha çok onun yanında olması şaşırtıcı değildir, halkın sefaleti
de öyle bir noktadır ki çoğu kişinin değerlendirmesine göre her-
hangi bir değişim daha iyi olacaktır. Durum hakkında aydınlan-
mış olanlar vardır ama bunlar azınlıktadır.

Bu yüzden Bonaparte’ın kararlılığı karşısında, burjuvazinin
Cavaignac emri altında mücadeleyi göze aldığı varsayıldığında,
halk onlara karşı kesinlikle savaşacaktır ve Bonaparte halkla
omuz omuza kavga verecektir. Birlikte Meclise karşı çok güçlü
olduklarını kanıtlamaları güç olmayacaktır. Ama kritik an da
gelir: Halkın kazanmaya yaklaştığını gören Meclis, ehvenişeri
seçer. Napolyon’un İmparatorluğunu veya Diktatörlüğünü,
Demokratik ve Sosyal Cumhuriyete tercih eder ve böylelikle
Başkanla uzlaşmış olur. Burjuvaziden, demokratik güçten kor-
kan Başkan, yardımı tabii ki kabul edecektir. Ordu, en azından
bir kısmı, coşku, tehlike ve çatışmanın “görkem”i nedeniyle hâlâ

16 Bu bölüm, Louis Bonaparte’ın Dijon’da 1 Haziran 1851 tarihinde yaptığı konu-
şmanın resmi basımından çıkarılmışken (*Le Moniteur universel* No.154, 3 Haziran
1851) *Le National* gazetesinin 3 Haziran tarihli nüshasına girmiştir. Bununla birlik-
te, Millet Meclisinde İçişleri Bakanı aleyhine verilen gensoruda yer almaktadır. (*Le
Moniteur universel* No.155, 4 Haziran 1851) Konuşmanın tam metni, 4 Haziran’da
Le National’de basılmıştır. İngiliz ve Alman gazeteleri bu bölümü doğrudan veya
dolaylı olarak alıntılادılar. Marx tarafından hangi kaynağın kullanıldığı halen bilin-
memektedir.

Napolyon’a çok bağı kalır; mücadele de bundan sonra yeni bir görünüm elde eder: Ordu ve *burjuvaziye* karşı halk. Sonuç, bu sonuncusunun cesaretine, sağduyusuna ve birliğine bağlıdır. Napolyon’un oyunu, ilk başta burjuvaziye karşı halkla oynamaktan, sonra da halka karşı burjuvaziyle oynamaktan ve her ikisine karşı da ordudan istifade etmekten ibarettir.

Gelecek büyük olaylara gebedir ve günümüz Fransa’sı tarihin sunduğu çok ilginç çalışma konularından biridir.

ANAYASA NEDİR?¹

Beyler,

Benden bu saygıdeğer meclisin önünde bir konferans vermem talep edildi ve ben de güncel olduğundan, kendi kendini salık veren bir konu seçtim. Size bir anayasanın ne olduğunu, temel özelliğini neyin meydana getirdiğini ve özünün neden ibaret olduğunu anlatacağım.

Öncelikle, bu konferansın tamamen bilimsel olduğuna işaret edeceğim. Ama bununla birlikte veya daha doğrusu bu nedenle, aranızdan beni izleyemeyecek, anlayamayacak kimse olmayacak.

Çünkü *hakiki bilim*, Beyler, –hatırlamakta yarar var– hiçbir varsayıma ihtiyaç duymaksızın, adım adım her şeyin kendinden çıkarsandığı ve anlağın karşı konulamaz gücüyle bütün dinleyicilerin –yeter ki dikkatli olsunlar– zihinlerini fetheden *düşünce-nin* açıklığından başka bir şeyden meydana gelmez.

Demek ki düşüncenin açıklığı, dinleyicilerden hiçbir varsayım talep etmez. Tam aksine, her şeyin kendinden çıkarsandığı düşünce varsayımının yokluğundan meydana geldiği için, zaten varsayım kabul etmez. Dinleyicilerden sadece tek bir şey ister: Varsayımları, herhangi bir tür faraziyeleri olmaksızın gelmelerini; inatçı bütün önyargılarından sıyrılmalarını; önbilirleyenden haberleri yokmuş gibi, fikir ve zikirleri daha önceden ne olursa olsun, bahis konusunu yeniden sorgulamalarını. En azın-

1 Lassale'in 1862'de kaleme aldığı bu metin Edouard Vaillant tarafından Almandan Fransızcaya çevrilmiş olup, çeviriye esas metin *Almanach de la Question Sociale (Illustré) pour 1896*'ın 110 ile 124. sayfaları arasında yayımlanmıştır. –ç.n.

dan tetkikin sürdüğü süre zarfında, şimdiye kadar kabul ettikleri her şeyi zihinlerinden silmek zorundadırlar.

O halde, söylevime şu soruyla başlamak istiyorum: Anayasa nedir? Bir anayasanın özü neden müteşekkildir?

Bugünlerde herkes sabahtan akşama kadar anayasa üzerine konuşuyor. Gazetelerde, değişik çevrelerde, sürüm yerlerinde ve hanlarda aralıksız anayasadan bahsediliyor.

Bununla birlikte, ne zaman doğrudan “Anayasanın özü nedir, buna ilişkin nasıl bir kavrama sahipsiniz?” sorusunu sorsam; bütün bu konuşanların içinde, tatmin edici bir cevap verebilecek birinin bile çıkmamasından korkuyorum.

Birçokları, bu soruya karşılık, Prusya yasalar mecmuunu gözden geçirme ve söz konusu kavramı 1850 tarihli Prusya Anayasasında arama ihtiyacını hissedecek.

Fakat hemen ardından buralarda benim soruma bir cevap bulamayacaklarını görecekler. Çünkü onlarda sadece belirli bir anayasaya özgü muhteva vardır ve oradaki hiçbir şey benim soruma cevap vermez: Bir anayasanın özü nedir; anayasa kavramı nedir?

Eğer bu soruyu bir hukukçuya yöneltecek olursam, bana aşağı yukarı şöyle cevap verir: “Bir anayasa, bir kral ile halk arasında ant içilen bir sözleşmedir. Bu sözleşme, bir ülke için, kendi hükümetinin ve yasamasının temel ilkelerini tesis eder”. Eğer hukukçu cumhuriyetçi anayasaları göz önünde tutacak olursa da yine genel bir şekilde şunları söyleyecektir: “Anayasa, bir ülke için, ulusun kamu hukukunun örgütlenmesini tesis eden temel yasadır.”

Ama bu hukuki tanım ve buna benzer diğer biçimsel tanımlamalar, benim soruma gerçek bir cevap olmaktan uzaktır. Bütün bu cevaplar, gerçekten de bir anayasanın neden meydana geldiğine ve varlığa ulaşma biçimine dair sadece sathi bir alamet içerir; anayasanın ne olduğunu bize söylemezler. Tabii ki bunlar, bize bir anayasanın hukuki ve dışsal teşhisine dair işaret ve

ölçütler verir; ama anayasa kavramı ve özü hakkında hiçbir şey söylemezler. Bu nedenle aynı zamanda, verili bir anayasanın kadüklüğü veya geçerliliği, olanaklılığı ve olanaksızlığı, iyiliği veya kötülüğü konularında da bizi belirsizlik ve karanlık içinde bırakırlar. Bütün bu sonuçlar, zaten anayasa kavramına bağlıdır. Belirli bir anayasanın hangi rabitayla buna uygun olup olmadığı öğrenmek için, öncelikle anayasanın özünü tanımak lazımdır. Metin olarak çok farklı olsalar da ulus veya ulus ve kral tarafından imzalanan ve anayasa olarak adlandırılan bu kâğıtlara lakaydi ile mütenasip dışsal ve hukuki tanımlar, bütün bunları derin bir karanlık içinde bırakır. Bütün anayasa sanatının, bilgelğin kaynağı, –çok yakında ikna olacağınız gibi– anayasa kavramıdır ki bu kavramdan doğarlar ve kolaylıkla gelişirler.

O halde sorumu yineliyorum: Anayasa nedir? Nedir anayasanın özü; nedir anayasa kavramı?

Hâlâ bilmediğimize göre, Baylar, bunu birlikte aramak ve bulmak zorundayız. Ne zaman ki bir şeyin açık bir fikrine ulaşılması söz konusudur, bu takdirde her zaman işe yarayan bir metot kullanırız. Bu metot ise çok basittir; kavramını aradığımız şeyi, aynı tabiatla bir başkasıyla karşılaştırmaktan ve bunların farklarına ilişkin net ve açık bir muhasebe yapmaktan oluşur.

Bu metodu kullanarak, soruyorum: Yasa anayasadan nasıl ayrılır, biri diğerinden nasıl ayırt edilir?

Anayasa ve yasa, hiç kuşku yok ki, aynı öze sahiptir. Anayasa yasa gücüne sahip olmalıysa, aynı şekilde yasa da olmalıdır. Ama sadece bir yasa değil, ondan fazlası da olmalıdır. Ortada bir fark vardır. Bu farkı kanıtlamak, anayasanın basit bir yasa olmadığını, yasadan fazlası olduğunu göstermek için elimizin altında bin tane örnek bulunmaktadır.

Yeni yasaların ortaya çıkmasına şaşırırmazsınız, ne de buna bozulursunuz. Her yıl az ya da çok sayıda yeni yasanın ısdarı, bilirsiniz ki zorunluluktur. Bununla birlikte, hiçbir yeni yasanın

ısdarı mevcut yasal ilişkileri tahrif etmeden gerçekleşemez. Zaten eğer yeni yasa o sıraya kadar var olan yasal duruma herhangi bir değişiklik getirmiyorsa, gereksiz olacak ve ısdar edilmeyecektir. Yasa değişimleri hoşnutsuzluk da yaratmaz; bunu devlet organlarının, diğerleri arasında adi bir işi olarak telakki edersiniz. Ama anayasaya el atıldığında, incindiğinizi hissedersiniz ve “anayasaya dokunuyorlar” diye haykırırsınız. Bu fark nereden türemektedir? Bu fark, birçok anayasanın, “anayasa hiçbir şekilde tadil edilemez”, “anayasa basit çoğunlukla değil, ama ancak Yasama Meclislerinin üçte iki oyuyla değişebilir”, “Yasama Meclisleri, Devletin diğer kuvvetlerinin katılımıyla bile anayasayı değişikliğe uğratamaz. Ama bunun gerçekleşmesi için, anayasa tadilleri üzerinde karar verme yetkisi bulunan yeni bir Meclisin ülke tarafından seçimi gerekir” kayıtlarıyla yadsınamaz bir biçimde gözükür.

Bütün bu olgular, halkların genel kanısına göre, anayasanın olağan bir yasaya kıyasla daha kutsal, daha katı, daha sabit bir şey olması gerektiğini gösterir.

O halde sorumu yineliyorum: Anayasa, olağan bir yasadan nasıl farklılaşır?

Bu soruya genellikle şöyle cevap verilir: Anayasa, diğerleri gibi basit bir yasa değildir; ülkenin temel yasasıdır. Ve Beyler tabii ki, hakikatin kapalı bir biçimde bu cevapta bulunması mümkündür. Ama hiç de daha fazla aydınlanmadık, çünkü şimdi “temel yasa, bir yasadan nasıl farklılaşır?” sorusu yeniden belirdi. Kısaca aynı yerde takılı kaldık. Gerçekte hiçbir şeye yaramayan yeni bir ifadeyi, temel yasayı elde etmiş olduk. Bu, temel yasa ile bir başka yasa arasındaki farkın ne olduğunu bilmediğimiz sürece böyledir.

Soruyu o halde daha yakından ele alalım ve “temel yasa” ifadesinden ne anlaşılması gerektiğini araştıralım. Veya başka bir ifadeyle, temel yasa ifadesinin haklı görünmesi için, temel yasa ile bir başka yasanın nasıl farklılaştırılması gerekir?

O halde, temel yasa:

1-Temel yasa ifadesinden de neşet ettiği üzere, bir başka yasaya göre daha derine yerleştirilmiş olmalıdır; aynı zamanda:

2-Temel bir yasa olmak için, diğer yasaların temelini, esasını biçimlendirmelidir. Eğer gerçekten onların temelini teşkil etmesi zorunluysa; bu, olağan diğer yasalara etkisini taşıması gerektiği anlamındadır. Temel yasa, o halde, olağan yasalar eliyle icrasını gerçekleştirir ve yaygınlaştırır.

3-Ama temeli, nedeni olan bir şey, lakayt bir biçimde şu ya da bu şekilde olamaz, olduğu gibi olmalıdır, başka bir biçimde de olamaz. Hem olduğu gibi ve aynı zamanda başka türlü olabilen; sadece temeli olmayan, belirlenmemiş, bu demek ki sadece tesadüfi olandır. Ama nedeni, temeli olan, zorunlu olarak olduğu gibidir. Örneğin gezegenler belirli bir harekete sahiptirler. Bu hareketin, onu belirleyen bir nedeni, temeli vardır yahut yoktur. Eğer yoksa, bu hareket tesadüfidir ve her an değişebilir. Ama eğer nedeni varsa ve fizikçilerin söyledikleri gibi bu neden, güneşin çekim gücüyse; gezegenlerin hareketlerinin güneşin çekim gücü olan bu neden tarafından belirlendiği ve düzenlendiği böylece ortaya konmuş olur. Öyle ki bu durum, olduğundan başka türlü olamaz. Temel ya da neden düşüncesinde, onun tarafından neden, temel olunandan zorunlu olarak olduğu şeyi yapan ona etkin bir zorunluluk ve faal bir güç düşüncesi içkindir.

O halde eğer anayasa bir ülkenin temel yasasını oluşturuyorsa –ve burada, Beyler ilk ışık gözümüze çarpar– bu anayasa daha iyi belirlenmesi gereken bir şey veya gördüğümüz gibi şimdilik bu ülkede alınmış bütün yasal tedbirlerin ve ısdar edilmiş bütün yasaların zorunlu oldukları şeyi yaptıran etkin bir güç olacaktır. Öyle ki orada bunlardan başka bir yasa ısdar edilemez.

Beyler, o halde bir ülkede öyle bir şey mi vardır ki, o ülkede ısdar edilmiş yasalar üzerinde öyle tesiri olan belirleyici ve etkin bir güç mü vardır ki –ve bu soruyla gözümüz yavaş yavaş ışıkla

dolar– bu yasalar zorunlu olarak oldukları haldedir ve başka türlü olamamaktadır?

Beyler tabii ki bu şey vardır ve bu şey, verili bir toplumda güç veya kuvvetlerin fiili ilişkisinden başka bir şey değildir.

Bütün toplumlarda, bu toplumların bütün yasalarını ve yasal ölçütlerini belirleyen bu tesirli ve etkin gücü meydana getiren, gerçek güç ilişkileridir. Bunu öyle esaslı bir şekilde yapar ki, yasalar ve yasal ölçütler hiçbir bakımdan olduklarından başka türlü olamazlar.

Zahmetsiz bir örnekle, kendimi daha anlaşılır kılmakta acele ediyorum. Doğru, bu örnek, benim ona verdiğim biçimde mümkün değil; ama belki daha sonra açığa çıkacak başka bir biçim altındaki olasılığını konuşmadan, bu örneğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği pek de önemli değil; gerçekleşseydi, üzerinden örtüsü çekilecek şeylerin tabiatından bize öğretecekleri mühim olacaktır.

Beyler biliyorsunuz Prusya’da yasa gücüne sadece düsturlarda, *Resmî Gazete*’de yayımlanan kurallar sahiptir. *Resmî Gazete*, hanedanlık matbaacısı Decker tarafından basılır. Özgün metinler, bazı devlet arşivlerinde muhafaza edilirler ve düsturlar da diğer arşivlerde, kütüphanelerde ve depolarda saklanır.

Şimdi arşivleri, kütüphaneleri ve depoları, hatta hanedan matbaasını ortadan kaldıran Hamburg’daki gibi büyük bir yangın vakasını farz edelim ve bunun dışında koşulların dikkat çekici içtimaı sayesinde, Monarşinin diğer şehirlerinde aynı şeyin yaşandığını ve *Resmî Gazetelerin* bulunduğunu özel kütüphaneler için de bunun geçerli olduğunu, öyle ki Prusya’da aslına uygun biçimde tek bir yasa kalmadığını farz edelim.

Bu felaket nedeniyle ülke tüm yasalarını kaybetmiştir ve ona yenilerini yapmak dışında bir şey düşmemektedir.

Beyler, bu durumda keyfince işe koyulabileceğine; istek ve beğenileri takip ederek yeni yasalar yapılabileceğine inanıyor musunuz? Göreceğiz.

Şunu diyeceğiniz durumu farz ediyorum: Yasalar yok olmuştur; şimdi, krallığa bu zamana kadar kapladığı yeri tevdi etmeyi veya herhangi bir yer vermeyi hiç istemediğimiz yeni yasalar yapacağız.

Bu durumda kral basitçe şöyle diyecektir: Yasalar yok olmuş olabilir; ama ordu bana itaat ediyor, benim emrimle yürüyor; komutanların, silah depolarından ve kışlalardan topları çıkarttırması ve topçu birliklerini sokaklarda yürütmesi benim emrim sayesinde. Bu fiili kuvvete, gerçek güce dayanarak, bana benim istediğimden başka bir yer vermenizi hoş göremem.

Gördünüz, Beyler... Ordunun ve topların itaat ettikleri bir kral, anayasanın bir parçasıdır!

Ya da şöyle bir durum farz ediyorum: Diyorsunuz ki biz 18 milyon Prusyalıyız. Bu 18 milyon arasında, az sayıda soylu ve büyük toprak sahibi var. Bu az sayıdaki büyük toprak sahibinin, 18 milyon Prusyalının tümüyle benzer bir etkiye sahip olmasının; ulusun tamamı tarafından seçilmiş milletvekillerinden teşekkül eden Meclisin kararlarını, bir değere sahip olduğunda reddeden ve kenara fırlatan bir soylular meclisi oluşturmalarının nedenini anlayamıyoruz. Şunları konuştuğunuz ve söylediğiniz bir hal var sayıyorum: Biz hepimiz “soyluyuz”, efendiyiz; ayrı bir efendi ve soylu meclisi istemiyoruz.

Beyler doğrusu söylenecek olursa, soylular, büyük toprak sahipleri köylülerini size karşı yürütemezler! Tam tersine, hiç kuşkusuz en başta bu köylülerden kurtulmak için ellerinden geleni yapmaları gerekir.

Ama soylular, büyük toprak sahipleri, hanedanın ve kralın etrafında her zaman büyük bir etkiye sahiptirler ve bu etki sayesinde; orduyu ve topları, bu kuvvet araçlarını doğrudan kendi emirlerine amadeymiş gibi hareket ettirebilirler.

Gördüğünüz gibi Beyler, hanedan ve kral üzerinde etkisi olan soyluluk da anayasanın bir parçasıdır.

Aksi durumu farz edelim. Kral ve soyluluk, Orta Çağ'ın korporatif anayasasını geri getirmek için birleşsinler. Birkaç yıl öncesine kadar denendiği gibi sadece küçük zanaatçılık için de değil; bütün toplumsal üretim, büyük endüstriyel imalat ve makine vasıtasıyla yapılan üretim için Orta Çağ üretim tarzına dönmek amacıyla... Beyler biliyorsunuz ki kapitalist üretim, Orta Çağ'ın korporatif sisteminde mümkün olmaz ve büyük endüstriyel imalat ile makine vasıtasıyla yapılan üretim, Orta Çağ'ın korporatif sistemiyle birlikte var olamaz. Çünkü, bu korporatif sistemin her yerinde, farklı iş kollarının birbirlerine en yakın olanlarında bile, yasal tahditler vardır ve hiç kimse aynı anda iki mesleği icra edemez: Duvar alçıcısı delikleri dolduramaz, çiviciler ve çilingirler mesleklerinin sınırları hakkında kesintisiz bir tartışma içindedirler ve pamuklu kumaş baskıcısı da kumaş boyacısı istihdam edemez. Aynı zamanda, korporatif rejim altında, işçinin mesleki üretimi yasal olarak düzenlenmiştir ve bu yüzden her yerde meslek dalının efendisi sadece eşit sayıda ve yasal olarak belirli iş gücünü kullanabilir.

Görüyorsunuz ki korporatif anayasa büyük üretim, yani makineler vasıtasıyla ve bir makineler sistemiyle üretim, bu iki nedenden dolayı bir gün bile devam edemez. Büyük üretim, aynı hayat için havanın gerekmesi gibi, 1- çeşitli iş dallarının büyük sermaye elinde birleşmesini 2- seri üretimi ve serbest rekabeti, yani üretim güçlerinin sınırsız ve keyfince kullanımını gerektirir.

Eğer bugün bir korporatif anayasa ihya edilirse, neler olur?

Borsig, Egels vs. gibi ipek, pamuk fabrikatörleri fabrikalarını kapatır ve işçilerini kapıya koyar; demiryolları yöneticilerine kadar herkes aynı şeyi yapar; tecim ve sanayi durur; çok sayıda küçük sanayici veya fason üreticisi zorla veya isteyerek işçileri, ortakları ile yollarını ayırır; sokaklara atılmış, iş ve ekmek talep eden bu büyük halk yığınları büyük burjuvazi tarafından tahrik edilmiş, onun etkisi ve parasıyla desteklenmiştir ve zaferin, orduya bırakılamayacağı bir savaşın içine atılır.

Görüyorsunuz, Bay Borsig, Egels ve umumiyetle büyük sanayiciler de anayasanın bir parçasıdır.

Hükümetin büyük bankerlerin çıkarlarını tehlikeye atan tedbirler aldığı bir durum farz ediyorum. Eğer hükümet, örneğin Kraliyet Bankasının bugün olduğu gibi bankerlere ve kapitalistlere hizmet etmek zorunda olmadığını, bunlar olmaksızın dahi bankerler ve kapitalistlerin bütün krediler ile paradan istifade ettiğini, sadece tek bir imzalarıyla banka nezdinde kredilerini korumak ve ucuza kredi almak için iskontolar bulduklarını; ama orta ve alt sınıflardan gelen insanlara kredileri ulaşılabilir hale getirmenin bankanın asıl meselesi olduğunu; bankanın kendisini bu sonuca ulaştırabilecek şekilde organize edileceğini söylemek niyetinde olsa, Beyler, bunun mümkün olabileceğine inanır mısınız?

Hayır, Beyler. Tabii, bu bir isyanı yükseltmez; ama mevcut hükümet de bunu yapamaz.

Beyler, hükümet bazen vergilerle talep etmeye cesaret edemeyeceği bir miktar paraya, bir kaynak yığınınına ihtiyaç duyma noktasına gelebilir. Böyle bir durumda, geleceğin parasından yeme, borç alma, devlet kâğıtlarını karşılık göstererek piyasaya çıkma yollarına başvurabilir. Bunun için bankerlere ihtiyaç duyar. Bu devlet kâğıtlarının zamanla büyük kısmının, ulusun hâkim sınıflarının ve küçük rantiyelerin ellerine geçtiği doğrudur. Ama bunun için zaman gerekir ve genellikle çok zaman... Hükümet ise, paraya hemen ve tek seferde ihtiyaç duyar veya ona, kısa vadede ve bu amaçla önce bütün parayı kendisine verecek, karşılığında aldığı devlet kâğıtlarını, borsada yapay olarak elde ettiği rayiç kazançlar mündemiç olarak, sonradan kamuya satmayı yükümlenmiş aracılar lazımdır. Bu aracılar, büyük bankerlerdir ve bu yüzden de bugün hükümet bunlarla arasını bozamaz.

Gördünüz mü Beyler, o halde Banker Mendelssohn, Schickler ve genel anlamda borsa, anayasanın bir parçasıdır.

Şimdi, Çin’de olduğu gibi, bir hırsızlık vakasında failin babasının cezalandırıldığı bir ceza yasasının ısdarını isteyen bir hükümet farz edelim. Bu, o kadar da kolay değildir; çünkü genel kültür, toplum vicdanı buna karşı ayaklanır. Tüm devlet memurları ve prensin danışmanları kollarını gökyüzüne doğru kaldırır; Soylular Meclisinin üyelerine kadar, buna karşı çıkmayacak yoktur; Beyler, görüyorsunuz, bazı sınırlarda, toplum vicdanı ve genel kültür de anayasanın bir parçasıdır.

Şunu varsayalım: Hükümet, soyluluğu, bankerleri, büyük sanayicileri ve büyük kapitalistleri tatmin etmeye karar vermiş, ama küçük burjuvaların ve çalışanların siyasal özgürlüklerini kaldırmayı istemiş olsun. Beyler, bu olabilir mi? Eh tabii, bu, bir süre için gerçekleşebilir; daha önce gördük ve biraz sonra bununla ilgilenme imkânımız olacak.

Ama şu an, şu durumu takdim edeceğim: Küçük burjuvaların ve çalışanların sadece siyasal özgürlüklerinin değil, ama aynı zamanda kişisel özgürlüklerinin, bağımsızlıklarının kaldırılması; Orta Çağ’ın uzak zamanlarında birçok ülkede olduğu gibi, onların serfleştirilmesi isteniyor. Beyler, bu olabilir mi? Hayır; kral, soyluluk ve bütün büyük burjuvazi bunun için birleşse bile..! Çünkü şöyle dersiniz: acı çekmektense, intiharı tercih ederiz. Borsig ve Egels’in fabrikalarını kapatmasına gerek olmaksızın, küçük burjuvazi tarafından desteklenen çalışanlar sokağa inerler ve bu birleşmiş güçler, yenmenin hiç de kolay olmadığı bir direniş sergiledikleri gibi Beyler, siz de bazı aşırı durumlarda, anayasanın bir parçası olduğunuzu teslim edersiniz.

Beyler, bir ülkenin anayasasının ne olduğunu gördük: bir ülkede hali hazırdaki toplumsal güçlerin, kuvvetlerin gerçek, fiili ilişkisi...

Ama anayasa olarak adlandırmayı adet haline getirdiğimiz hukuki anayasa ile bu sonuç arasındaki bağlantı nedir? Beyler, bunun da ne olduğunu kendi kendinize göreceksiniz.

Bu güçlerin fiili ilişkileri bir kâğıt parçasına yazıldığında, bunlara yazılı bir ifade verilmiş olunur ve bir kez yazıyla tespit edildiklerinde, artık sadece toplumsal güçlerin fiili ilişkileri değildirler; yasal hükümler haline gelirler ve bunlara riayet etmeyenler, cezalandırılır.

Orada, “Bay Borsig anayasanın bir parçasıdır, Bay Mendelssohn anayasanın bir parçasıdır” diye yazmaz; bu daha ince bir biçimde ifade edilir.

Örneğin monarşinin bazı büyük sanayicilerinin ve kapitalistlerinin, bütün burjuvaziyle, işçiyle, köylüyle, eşit veya hepsinden daha fazla kuvvet sahibi olması sağlanmak isteniyorsa; bunun, keskin ve açık biçim altında yazılmasından tabii imtina edilir. Ama örneğin, servetlere göre düzenlenmiş vergi oranlarına göre ülkedeki seçmenleri üç sınıfa bölen 1849 yılında çıkarılmış üç sınıf seçim yasası gibi yasalar ısdar edilir.

Bu seçim yasasının ısdarından sonra, Hükümet tarafından 1849’da hazırlanmış resmi listelere göre, bütün Prusya’da 3.255.600 seçmen bulunmaktadır. Bunlar şu üç sınıfa ayrılmışlardır: bütün Prusya’da birinci sınıfta olan 153.808 seçmen; ikinci sınıfta olan 409.945 seçmen; üçüncü sınıfta olan 2.691.950 seçmen...

Beyler, hatırlatayım ki bunlar resmi sayılardır.

153.808 çok zengin bireyin, 2.691.950 burjuva, işçi, köylüyle aynı siyasal kuvvete sahip olduğu; bu 153.808 çok zengin bireyin, ikinci sınıfı meydana getiren ortalama zengin 409.905 kişiyle birleştiğinde, ulusun kalan bütün kısmının iki katı bir siyasal kuvvete eriştiği; yine bu 153.808 çok zengin bireye, ikinci sınıftaki 409.905 seçmenin sadece yarısı ilave edildiğinde, bir olan ikinci sınıf diğer yarısını oluşturan ortalama zenginlerle üçüncü sınıfın 2.691.950 seçmeninin siyasal kuvvetinden hâlâ daha büyük bir siyasal kuvvete sahip olduğunu, bu vasıta ile görürüz.

Beyler bütün bunlar, bu halleriyle; bir zengin, bir başka yurttaştan 17 kat daha fazla veya 17 başka yurttaş kadar bir siyasal kuvvete sahiptir gibi kaba ifadelerle anayasaya yazıldığındaki ile aynı sonuç elde edildiğini bize gösteriyor.

Üç sınıf seçim yasasının ısdarından önce, 8 Nisan 1848 tarihli kanunla genel oy yasal olarak düzenlenmişti. Zengin olsun fakir olsun her yurttaş, aynı seçim hakkına ve devletin yönetimi ile amaçlarının belirlenmesinde aynı siyasal kuvvete sahiptiler. Beyler görüyorsunuz bu olgular, daha önceden size söylediğim şeyleri doğruluyor: eğer aynı sırada doğrudan doğruya ve kökten bir biçimde bedenlerinizi, mülklerinizi ve özel mülkiyetinizdekileri sizden koparmaya yönelinmiyorsa; ne yazık ki siz, işçiler ve küçük burjuvaların siyasi özgürlüklerini kaldırmak çok basittir. Zaten çok küçük bir zorlamayla o tarihte seçim hakkınızın alınmasına izin vermiştiniz ve şimdiye kadar da bunu geri almak için herhangi bir kıpırdanma da bana malum olmadı.

Eğer bunun dışında anayasada, az sayıdaki toprak sahibi soylunun, zenginlerle, tuzu kurularla ve fakirlerle, üç sınıfın tüm seçmenleriyle, yani ulusun tamamıyla benzer bir kuvveti elde etmesi ifade edilmek isteniyorsa; bunun acemiçe sözlerle söylenmesinden kaçınılacaktır. Çünkü Beyler fark ettiğiniz gibi, açık olan her şey, kesinlikle, kaba ve acemicedir. Ama mesela önemsiz bazı ilave hükümler dışında, ulusun tamamını temsil eden Meclisin kararlarını onaylayan, eski ve sabit toprak mülkiyetinin temsilcilerinden müteşekkil bir Soylular Meclisinin oluşturulacağı anayasada yazar. Böylece bir avuç eski toprak sahibine, ulusun ve bütün sınıfların, oybirliği bulunsa da iradelerini yadsıyacak siyasal bir kuvvet verilmiş olur.

Ayrıca kralın, sadece kendisinin, üç sınıf seçmenle, bütün ulusla ve toprak sahibi soylularla, bunların hepsiyle aynı veya tümünden fazla bir siyasi kuvvete sahip olması mı isteniyor? Bu sonuca şöyle ulaşılır:

Anayasanın 47. maddesine “Kral, orduda tüm rütbelerdeki subayların atamasını yapar”, 108. maddesine de “Ordu, anayasa bağıllık yemini etmez” hükümleri koyulur. İlkesini ilgili maddede bulan şu kuram nedeniyle bu maddeye dayanılır: Kral, devletin diğer tüm kurumlarına göre, görece olarak, orduya karşı başka bir konumdadır; ordu söz konusu olunca, kral sadece kral değildir, özellikli, esrarlı ve bilinmez bir şeydir ve bunun için “savaş önderi”, “ordu lideri” kelimeleri bulunmuştur; bu yüzden Meclis veya ulus ordudan yana telaşa kapılmak, onun işleriyle ve örgütlenmesiyle ilgilenmek konusunda kendini zorlamamış, ama basitçe ona gereken para için oylama yapmakla yetinmiştir. Ve Beyler itiraf edelim ki –hakikat her şeyden önce gelir– bu kuram, hiç kuşkusuz kesin temelini anayasanın 108. maddesinde bulur. Çünkü eğer anayasa, kraldan ve diğer tüm devlet hizmetlilerinden maada, ordunun anayasaya sadakat yemini etmek mecburiyetinin bulunmadığını belirtiyorsa; bununla ilkesel olarak gerçekten, ordunun anayasanın dışında olması gerektiği, onunla hiçbir alakasının olmadığı, ülkeyle değil, sadece münhasıran kralın kişiliğiyle ilintili olması icap ettiği açıklanmış olur.

Kralın orduda bütün rütbelerdeki subaylar için atama yapma ve ordunun da ona göre özgül konum alma durumuna gelindiğinde; kral, ülkenin kuvveti, ordununkinden on, yirmi veya elli kat daha büyük olsa bile, tek başına ülkenin tamamıyla aynı değil, ondan on katı daha fazla siyasal kuvvete sahip olur. Bu açık çelişkinin nedeni, çok basittir.

Kralın siyasal kuvvetinin aracı olan ordu örgütlüdür, her zaman birlik halindedir, çok iyi bir şekilde disipline edilmiştir ve her an da hareket etmeye hazırdır. Beyler, gerçekte sonsuz ölçüde daha büyük olmasına rağmen, ulusun içinde uyumakta olan kuvvet ise, aksine örgütlü değildir. Ulusun iradesinin ve özellikle de bu iradenin ulaştığı veya ulaşamadığı karar derecesinin, üyeleri tarafından bilinmesi her zaman çok kolay değildir. Bir başka ifadeyle hiçbir, tam olarak kaç arkadaşını yanında

bulacağını bilmez. Ayrıca emrinde, daha önce bahsettiğim bir anayasanın en önemli ana temeli olan örgütlü güç araçları, yani *toplar* yoktur. Bunların, yurttaşların paralarıyla alındığı, medeni (civil) toplum tarafından geliştirilen teknik fizik bilimleri sayesinde üretildikleri ve geliştirildikleri doğrudur. Sadece bu olgunun varlığı, kendiliğinden; medeni toplumun gelişmesinin, bilimlerin, teknik sanatların, her türden iş ve imalat dalının ilerleme gücünün bir kanıtıdır. Ama buraya Vergilius'un bir dizesi uygun düşer: *Sic vos non vobis!*²

Onu ürettin, ama kendin için değil! Nasıl ki toprak, sadece örgütlü kuvvet için imal edilir; ülke bir çatışmada ulus, kuvvet araçlarının kendine karşı dönmüş bulacağını tabii ki bilir. Daha güçsüz ama örgütlü gücün, uzun bir müddet boyunca, çok büyük ama örgütlü olmayan güce üstün gelmesinin nedeni budur. Ta ki, ulusun iradesine ve çıkarlarına her zaman muhalif bir kamu hizmetleri yönetim ve idaresi, iktidarın örgütlü gücüne karşı olarak üstün ama örgütlü olmayan ulusun gücünü kullanmaya karar verdiği zamana dek...

Beyler şimdiye kadar bir ülkenin iki anayasasını, bir toplumda zaten var olan gerçek güç ilişkileriyle ilkinden daha iyi ayırtabilmek için kâğıt parçası olarak isimlendireceğimiz yazılı anayasayı gördük.

Kendiliğinden doğrudan ve apaçık görüldüğü üzere, her dönemde tüm ülkelerin fiili bir anayasası, gerçek bir anayasası olmuştur. Hâkim ve genel fikriyatın, çok uyduruk sonuçlara yöneltebilecek, anayasalara sahip olmanın çağdaş zamanların bir niteliği olduğu fikrinden daha yanlış başka hiçbir şey yoktur. Dahası, nasıl ki her yapı, iyi veya kötü, bir biçimle veya başkasıyla kayıtlanmış, herhangi bir anayasaya mutlak olarak sahipse, aynı zamanda her ülkenin zorunlu olarak gerçek bir anayasası vardır. Çünkü her ülkede, her ne şekilde olursa olsun,

2 Tam çevirisi, "Evet siz, ama sizin değil!" olan yapı, genelde "Çalışıyorsunuz, ama kendiniz için değil!" olarak anlaşılmaktadır –ç.n.

güçler ve kuvvetler arasında olgusal bir ilişki bulunması tabii ki gerekir.

Fransa’da, devrimden çok önce, mutlak monarşi altında, XVI. Louis, 3 Şubat 1776 tarihli fermanıyla yolların yapımında, köylüleri karşılıksız bir biçimde çalışmaya zorlayan angaryayı ilga etti ve ardından ortaya çıkan giderleri, soyluların mülklerine dokunan bir vergiyle karşıladı. Parlamento ise buna karşı çıktı ve haykırdı: “Fransa Halkı, iradi olarak haraca ve angaryaya bağlıdır ve bu, kralın dahi değiştiremeyeceği anayasanın bir parçasıdır.”

Görüyorsunuz Beyler, bugün olduğu gibi, yine bir anayasadan, hem de kralın bile değiştiremeyeceği bir anayasadan bahsediliyor. Burada anayasa olarak değer verilen, aşağı halk tabakalarının iradi olarak vergiye ve angaryayla yükümlenebilmesidir. Bunlar, ülkedeki bütün hakların ve en önemli hükümet ilkelerinin bir arada bulunduğu, özel bir evrakta tabii ki bulunmaz. Çünkü bu, her şeyden önce Orta Çağ Fransı’sındaki toplumsal ve siyasal güçlerin fiili ilişkilerinin basit ifadesidir. Orta Çağ’da, aşağı halk tabakaları o kadar kuvvetten yoksundu ki keyfi olarak vergi ve angaryayla borçlandırılmışlardı. Güçlerin bu gerçek ilişkisine uygun olarak, her zaman bu şekilde devam edilmiş ve halk da üzerine yük almayı sürdürmüştür. Bu fiili devamlılık, anayasal sorunlarda İngiltere’de bugün hâlâ, fakat asıl Orta Çağ’da çok büyük rol oynayan “içtihat” denilen şeyi meydana getirmiştir. Bu fiili yükümlülüklerle ilgili olarak da genellikle –başka türlü de olamaz zaten– şu olgusal açıklama ile karşılaşılır: halk yükümlendirilebilir... Bu açıklama, benzer koşullarda başvurulmuş kamu hukuku ilkesini de sağlamıştır. Toplumsal güçlerin fiili ilişkilerinden ileri gelen, genellikle kâğıt üzerinde tanınmış herhangi bir durumun özgül olarak ifade edilmesidir. Bir sınıfın, bir mesleğin, bir yerin vs. imtiyazları, ayrıcalıkları, hakları, statüleri söz konusudur.

Bütün bu olgular, içtihatlar, kamu hukuku ilkeleri, ayrıcalıklar, statüler, imtiyazlar, bütün olarak ülkenin anayasasını oluştur-

rurlar ve hepsi bir arada, bu ülkedeki güçlerin gerçek ilişkisinin doğal ve basit ifadesinden başka bir şey meydana getirmezler.

Nihayetinde, her an, her ülkede fiili bir anayasa bulunur. O halde gerçekten çağdaş dönemlere özgü olan şey, –bunu net bir biçimde saptamak çok önemlidir– fiili anayasa değil, yazılı anayasa, yani bir kâğıt parçasıdır.

Çağdaş dönemlerde, devletlerin büyük bir kısmında, ülkenin bütün hükümet ilkelerini ve kurumlarını, bir kâğıt parçasında, bir evrakta sabitlemek ve içermek zorunda olan yazılı bir anayasa ortaya çıkarmak için çaba sarf edildiğini görürüz.

Çağdaş zamanlara özgü bu arzu nereden kaynaklanıyor?

Bu, yine çok önemli bir sorudur; anayasal üretime nasıl girişilmesi gerektiği, daha önce hazırlanmış anayasalar hakkında ne düşülmesinin zorunlu olduğu, bunlara karşı nasıl bir tavır takınılmasının mecburi olduğu bunun cevabına bağlıdır. Ya da tek bir ifadeyle, bütün anayasal bilgelik ve sanat tek bu cevapla ilintilidir.

Şu durumda soruyorum: Yazılı anayasaların hazırlanması için çağdaş zamanlara özgü bu çaba nereden kaynaklanıyor?

Evet Beyler, bu nerden gelebilir?

Açık bir şekilde sadece şundandır ki söz konusu ülkelerde, hali hazırdaki güçlerin var olan gerçek ilişkilerinde bir değişim vuku bulmuştur.

Müesses toplum güçlerinin gerçek ilişkilerinde bu mahiyette hiçbir değişim vuku bulmamışsa, bu güç ilişkileri hâlâ eski güç ilişkileri ise, ilgili toplumun bir yeni anayasa ihtiyacı hissetmesi ne mümkün ne düşünelebilirdir. Eskisini korur ve olsa olsa tek bir evrakta dağılmış parçalarını toparlar.

Toplum güçlerinin gerçek ilişkilerinde bu dönüşüm nasıl yaşanır?

Sizi Orta Çağ düşüncesine götürdükten sonra, bu dönemde bir prensin boyunduruğu altındaki neredeyse bütün devletler gibi az

nüfuslu bir devleti, arazilerinin büyük kısmına sahip soylularla beraber tahayyül etmenizi istiyorum. Nüfusun düşük yoğunluğu sonucu, sadece çok az bir kısmı tecim ve endüstride istihdam edilebilir ve daha fazlası ise, toprağın işlenmesi ve gerekli tarım üretimi için talep edilir. Toprağın neredeyse tamamı soyluların elinde olduğu için; bu nüfus, soylularla vassal, köylü, serf gibi çeşitli ilişkiler içinde ve farklı derecelerde iş ve uğraş bulur. Ama bütün bu ilişkiler tek biriyle hülasa edilebilir: Bu nüfusu soyluluğa bağımlı hale getirmek, ona hizmete zorlamak ve kavgaları için savaşılmaya mecbur etmek. Topraklarından elde ettiği tarımsal artı-ürünle, bir soylu ise şatosunda süvarilere, soylu delikanlılara, her türden silahlı adama bakmaya devam eder.

Prens ise kendi köşesinde, soyluluğun bu kuvveti karşısında, askeri çağrısına icabet etme arzusu içinde olan soyluların yardımını –çünkü güçlkle onları buna zorlayabilir– ve nadiren çok az nüfuslu kentlerinin önemsiz ianeleri dışında fiili bir kuvvete sahip değildir.

Böyle bir devletin anayasası, Beyler nasıl iyi bir biçimde gerçekleştirilebilir?

Tabii anayasa mutlaka bu ülke için hemen şimdi tahayyül ettiğimiz güçlerin gerçek ilişkisinden neşet etmelidir.

Bu, soyluluğun en üst ve her açıdan yöneten tabaka olduğu bir tabakalar anayasası olacaktır. Nitekim onların onayı olmaksızın, prens bir kuruluş vergi toplayamaz; soylulara göre, prensin eşitler arasında birinci olmak dışında da bir konumu da yoktur.

İşte Beyler, Prusya'nın ve Orta Çağ'daki devletlerin çoğunluğunun anayasası böyleydi.

Şimdi nüfusun daimî çoğaldığını, şehirleri doldurmaya başlayan nüfusun yeni artışı için zorunlu olarak iâşe araçlarını tedarik eden endüstri ve mesleklerin gönenç içinde olduğunu farz edelim. Kapital ve nakdi zenginlik, burjuvazinin ve şehir korporasyonlarının ellerinde birikmeye başlar. Peki başa ne gelir?

Soyluluğa bağımlı olmayan ve çıkarları soylularınkine genelde karşıt şehir nüfusunun artışı, öncelikle prens lehinedir: Kendi emrindeki silahlı adam sayısını çoğaltır. Soyluların aralıksız mücadelelerinden illallah diyecek kadar çok şeyi olması zorunlu, üretim ve tecim çıkarları nedeniyle düzenli adalet, emniyet ve huzuru arzulayan, prense kol ve para desteğini memnuniyetle verecek burjuvaların ve meslek erbabının yardımıyla, prens, her ihtiyacı olduğunda, yeterli ve isyancı soylularınkinden daha kuvvetli bir ordu toparlayabilir. Prensler, bu andan itibaren, soyluların kuvvetini daha fazla sınırlandırmaktan vazgeçmez ve soyluların savaş haklarını ellerinden alır. Ülkenin yasalarını ihlal ettikleri zaman da kalelerini yıkar. Zaman içinde endüstrinin gelişmesiyle, prensin daimî ordu kurabilmesi için zenginlik ve ülkenin nüfusu yeterince arttığında prens, “Bronz bir kaya gibi, egemenliğimi kuracağım” diye haykırarak büyük Elektör’ün veya I. Friedrich Wilhelm’in yaptığı gibi alaylarını Tabakalar Meclisine karşı ilerletir. Soyluların vergi bağışıklıklarını ortadan kaldırır ve vergilerin yükseltilmesine rıza verme haklarına son verir.

Güçlerin gerçek ilişkisinin dönüşümüyle burada nasıl bir anayasa değişikliğinin işin içine girdiğini görüyorsunuz Beyler: Mutlak monarşi böyle doğmuştur.

Prens bu esnada yeni anayasanın yazılmasına ihtiyaç duymaz; o, bu konuda çok daha pratiktir. Çünkü prensin ellerinin altında bu toplumun hakiki anayasasını oluşturan gücün gerçek ve fiili aracı olan daimî ordu bulunmaktadır. O ve hizmetkârları akabinde, ülkeyi “militer devlet” olarak adlandırarak bunu ifade etmeyi es geçmezler.

Prensle artık mücadele edemez hale gelen soylular, bir orduyu devam ettirmek için gerekenleri karşılamayı da uzun zaman öncesinden bir kenara bırakmak zorunda kalır. Prense eski karşıtlıklarını unuttur, onun eşiti olduğunu hatırlamazlar, prensin ikametgahına geçmek, orada barınacak yer bulmak,

prensın büyüklüğünü ve parlaklığını arttırmak için  atolarını terk ederler.

Endüstri ve meslekler giderek gelişir ve onlarla beraber tedricen nüfus da artar.

Bu ilerlemenin aralıksız bir şekilde daimî ordusunu genişleten ve dünyada bir konum almayı başaran sırf prene her zaman hizmet etmesi mecburiymi  gibi görünür.

Ama burjuva toplumunun gelişimi, bunun öyle kocaman, öyle büyük bir hale gelmesiyle noktalanır ki, daimî ordu vasıtasıyla bile, prens, burjuvazinin kuvvetinin bu ilerlemesine, eski ilişkiselliği içinde katılamaz.

Bazı rakamlar bu bilgiyi sizler için açık ve zahmetsiz hale getirecek.

1657’de Berlin’de 20.000 kişi mukimdi. Aşağı yukarı aynı sıralarda, büyük Elektör’ n vefatında, ordu 24 ile 30 bin askerden oluşuyordu.

Daha 1803’te Berlin’in nüfusu 153.070’di.

1819’da, 16 yıl sonra, Berlin’de 192.646 kişi oturuyordu.

Aynı yılda, 1819’da, daimî ordunun mevcudu 137 639’d . Şimdilerde kaldırılmak istenen 1814 Eylül tarihli Kanun nedeniyle, *landwehr* daimî orduya dahil değildi biliyorsunuz.

Gördüğünüz gibi, daimî ordunun mevcudu, büyük Elektör zamanındakine göre 4 kattan daha fazladır.

Ama Berlin’de ikamet edenlerin sayısı aynı zaman içinde dokuz kattan fazla artmıştır.

Böylelikle de farklı bir gelişim ba lar.

1846’da –sadece resmi rakamları veriyorum– Berlin nüfusu 389.308’i bulmuş, 400.000’e yaklaşmıştı, yani 1819’dakinin iki katıydı. 27 yıl içinde, şehirde mukimlerin sayısı –biliyorsunuz, bugün bu sayı 550.000 civarında– iki katın üzerinde fazla tı.

1819'un 137.639'lik daimî ordusu ise aksine, 1846'da sadece 138.810 kişiden ibaretti. Bir bakıma duraklamıştı, sivil toplumun büyük gelişmesini takip etmekten çok uzaktı.

Bu çok büyük değişimin etkisi içinde, medeni toplum kendine özgü siyasal bir kuvvet hisseder oldu. Nüfusun gelişimiyle birlikte, aynı şekilde toplumsal zenginlikte de çok büyük bir artış gerçekleşti; buna ek olarak daha önce anayasanın bir kısmını oluşturduğunu söylediğimiz toplum bilincinin genel kültürü ve de bilimlerde çok ani bir ilerleme oldu. Yurttaşlar birbirlerine şöyle demeye başladılar: Daha uzun bir süre iradesiz ve yönetilen bir kitle olarak kalmak istemiyoruz; biz de yönetmek istiyoruz ve prensin kendisi de ancak bizim irademize göre idare etmeli ve işlerimize yön vermelidir.

Kısaca Beyler, ülkedeki güçlerin fiili ve gerçek ilişkisi yeniden değişmiştir. Diğer bir deyişle: böyle bir toplumda, 18 Mart 1848'i gördük.

İşte Beyler, bu sunumun başında size imkânsız bir örnek olarak sunduğumuz şeyin gerçekten meydana geldiğini görüyorsunuz. Toplumun bir yangınla bütün yasalarını kaybettiği bir durumu farz etmiştik. Onları alıp götüren yangın değilse de kasırga oldu.

“Halk ayağa kalktı,

Fırtına patladı.”

Eğer bir toplumda devrim muzaffer olursa; doğrudur, özel hukuk olduğu gibi kalır, ama kamu hukukunun bütün yasaları yerle bir olur veya sadece geçici bir anlama sahiptir ve bu nedenle yeniden düzenlenmesi gerekir.

Yazılı bir yeni anayasa yapmanın zorunluluğu o durumda görülür. Kralın kendisi Berlin'de Ulusal Meclisi, öncesinde söylendiği gibi, yazılı yeni bir anayasayı hazırlaması ya da sonrasında söylendiği gibi kendiyile anayasanın uzlaştırılması için toplar.

Yazılı bir anayasa ne zaman iyi ve kalıcı olarak değerlendirilebilir?

Tabii ki bizim sunumumuzdan ortaya çıktığı gibi, fiili anayasa, ülkede var olan güçlerin gerçek ilişkisine tekabül eden durumda ve sadece bu durumda... Yazılı anayasanın, fiili anayasa uygun olmadığı bir ülkede, kaçınılmaz bir çatışma baş gösterir. Yazılı anayasa, yani kâğıt parçası, zamanla, zorunlu bir biçimde, ülkede fiili olarak var olan güç ilişkilerinin gerçek ilişkisi tarafından mağlup edilir.

Peki hangi yolun izlenmesi gerekirdi?

Tabii öncelikle, anayasayı bir kâğıdın üzerine *yazmak* değil, fiili anayasayı *yapmak* zorunludur. Bu, ülkede var olan güçlerin gerçek ilişkilerini yurttaşların yararına olacak biçimde değiştirmek gerektiği anlamındadır.

Daha 18 Mart'ta ulusun gücünün, daimî ordununkinden daha büyük olduğu hiçbir şüphe yer kalmaksızın görüldü. Uzun ve kanlı bir savaşın ardından, birlikler geri çekilmek zorunda kaldı.

Ama sizlerin dikkatini daha önce ulusun gücüyle daimî ordunun gücünün arasındaki önemli farka çekmiştim. Bu farkın bir sonucu olarak daimî ordunun gücü, her ne kadar hakikatte daha küçük olsa da ulusun kesin olarak daha büyük olan gücünden daha etkindir.

Hatırlayacağınız üzere bu farklılık, daimî ordu örgütlü bir güç olarak her gün savaşa yeniden başlamaya hazırlanırken; bu nedenle zamanla daha etkinleşmesi ve ulusa karşı savaş meydana gelmesinin efendisi haline gelmesi mecburi görülürken, ulusun daha büyük ama örgütlü bir güç olmamasından, ancak nadir coşku zamanlarında bir araya gelebilmesinden ibarettir.

18 Mart'taki savaş neticesinde elde edilen zaferin, halk için sonuçsuz kalmaması mutlaka gerekiyorsa, bu muzaffer anın daimî ordunun dönüştürülmesi için kullanılması gerekmektedir.

Öyle ki daimî ordu yeniden ulusa karşı, prensin basit bir güç aracı olarak kullanılamasın...

Örneğin askerlik süresini bir yandan yüksek askeri otoritelere göre bir askerin tam olarak eğitimi için bütünüyle yeterli, diğer yandan askere kast fikrini telkin edebilmek için çok kısa bir zaman olan altı aya indirmek gerekiyordu. Zira hizmet süresinin kısalığı, ordunun sürekli halka dayalı bir biçimde yenilenmesine neden olur. Böylece ordu, prensin ordusu olarak kalmaz ve halkın ordusu haline dönüşür.

Ayrıca, binbaşya kadar ve binbaşının da dahil olduğu bütün alt rütbeli subayların, liderler tarafından atanmaması, aksine birlikler tarafından seçilmesi mecburi olmalıydı. Öyle ki hizmet yerleri, orduyu prensin kuvvetinin kör bir aracına dönüştürmeye vasıta olabilecek halk düşmanları tarafından işgal edilmesin...

Buna ek olarak, ordunun halkla aynı bütünü oluşturduğunu, ayrık bir kast gibi onun dışında bir şey olmadığını öğrenmesi için, saf askeri niteliği bulunmayan bütün suçlar söz konusu olduğunda, ordu olağan sivil mahkemelerin yargılamasına bırakılmalıydı.

Bunların dışında, sadece ülkenin savunmasında hizmet etmesi gereken ve askeri tatbikatlar için ihtiyaç duyulmayan topçu birlikleri ve toplar, halk tarafından seçilmiş şehir otoritelerinin muhafızlarına tevdi edilmeliydi. Bu topçu birliklerinin bir kısmıyla, anayasanın çok önemli bir parçası olan topları halk kuvvetinin emrine vermek için, şehir muhafızları içinde topçu bölüğü oluşturulmalıydı.

Beyler, 1848 ilkbaharında ve yazında bunlardan hiçbiri yapılmadı. 1848 Kasımı'nda geriye doğru itelenen Mart Devrimi'nin sonuçsuz kalmasına şu anda şaşırabiliyor musunuz? Tabii ki hayır, çünkü bu açıkça mevcut güçlerin gerçek ve fiili ilişkilerinde hiçbir şey değiştirmemiş olmasının zorunlu bir sonucuydu.

Prensler Beyler, sizlerden daha iyi hizmet alıyorlar! Prenslerin hizmetkârları, çoğu zaman halkın hizmetkârının olduğu gibi, iyi hatip değiller. Ama pratik insanlar; önsezileri var ve ne olup bittiğini biliyorlar. Bay de Manteuffel iyi bir hatip değildi, ama pratik bir adamdı örneğin. 1848 Kasım'ında, Ulusal Meclisi dağıtıp topları sokaklara yerleştirdiğinde, ilk ne yaptı? Bu, tesadüfen reaksiyoner bir anayasanın kaleme alınması olabilir mi? Tanrım, tabii ki hayır... Bunun için daha zaman vardı. Aralık 1848'de yeterince özgür yazılmış bir anayasayı bize tevdi etti. Kasım'da hemen işe neyle başladı, aldığı ilk tedbir neydi? Tabii Beyler, gerçekten hatırlıyorsunuz, yurttaşları *silahsızlandırmakla*, silahlarını onlardan almakla işe koyuldu. Görüyorsunuz Beyler, galip için eğer her an savaşın yenilenmesini istemiyorsa, *mağlubu silahsızlandırmak*, temel gerekliliktir.

İncelememizin başında Beyler, önce anayasa kavramına ulaşmak için çok yavaş hareket etmiştik. Hatta bu belki, çok uzun da gelmiş olabilir. Ama buna karşılık olarak, bu kavrama sahip olduğumuzdan beri, adım adım en şaşırtıcı sonuçların gün yüzüne çıktığını, şeyleri tam olarak başka türlü, daha iyi ve çok daha açık anladığımızı ve aynı şekilde doğrusu söylenecek olursa bu konudaki kamuoyunun alışıldık anlayışının çoğunlukla tam karşıtı olan sonuçlara vardığımızı çoktandır fark etmiş olmalısınız.

Bu sonuçların bazılarını hızlı bir biçimde yine müşahade etmek istiyoruz.

1848 yılında prensin ordusundan, bir halk ordusu yaratmak ve ülkede var olan güçlerin fiili ilişkilerini değiştirmek için zorunlu olan tedbirlerin hiçbirinin alınmadığını size az önce gösterdim.

Bu yöndeki ilk adımı atan bir tasarı, önerilmişti aslında. Stein'in, bütün reaksiyoner görevlileri istifa etmeye zorlayacak askeri bir emrin Kabine tarafından verilmesini konu alan projesinden bahsediyorum.

Ama anımsayınız Beyler, Berlin'deki Ulusal Meclis bu tasarı'yı kabul ettiğinde, burjuvazi ve ülkenin yarısı bağırmaya koyuldu: Ulusal Meclis, anayasayı yapmalıdır; yoksa Kabineyi hırpalamamalı, gensorularla ve yürütme erkiyle alakalı şeylerle zaman kaybetmemelidir. "Anayasayı hazırlamak ve sadece anayasayı hazırlamak!" diye, sanki ortada yangın varmış gibi, haykırılıyordu.

Görüyorsunuz Beyler, burjuvazinin tamamı ve ülkenin bağırarak yarısı, hiçbir şekilde anayasanın ne olduğunu anlamamıştı.

Yazılı bir anayasa yapmak çok küçük bir meseledir ve yapılması gerektiğinde üç günde yapılır; bir anlamda yapılacak en sonuncu şeydir. Bu yüzden o, erken doğarsa; en küçük şey bile tamamlanamamış olur.

Bir yazılı anayasanın kalıcı olabilmesi için öne alınması gereken ve yapılması lazım olan şeyler, bir şekilde ülkede güçlerin fiili ilişkilerini dönüştürmek, yürütme erkini ele almak, *onun içine duhul etmek* ve ulusun iradesine kendiliğinden hiçbir zaman bir daha karşı çıkamayacağı şekilde onu dönüştürmektir.

Bunlar vaktinde yetişmediğinde Ulusal Meclise dahi bir anayasa hazırlamak için zaman bırakılmaz, ortadan kaldırılmamış yürütme erkinin araçları tarafından Meclis dağıtılır.

İkinci sonuç: Ulusal Meclisin dağıtılmadığı ve Meclisin bir anayasayı hazırlamayı ve tamamlamayı başardığı bir durum varsayalım.

Bu, hayatın akışında temel bir şeyleri değiştirir mi?

Asla Beyler; kanıtı olguların kendisindedir. Doğru, Ulusal Meclis dağıtılmıştı; ama kralın kendisi, 5 Aralık 1848'de Ulusal Meclisin ardında bıraktığı kâğıtlardan mülhem ve hükümlerinin çoğunluğunda Ulusal Meclisten beklenmesi gerekenlerle tam olarak uyum içindeki anayasayı ilan etti.

Bu anayasa kralın kendisi tarafından ilan edildi. Dayatılmadı ama onun tarafından muzaffer bir edayla özgürce ihsan edildi.

Bu halde, söz konusu anayasanın hayatiyetine daha çok bel bağlanabilir gibi görünmektedir.

Hiçbir şekilde Beyler! Bu, tümüyle olanaksızdır! Eğer bahçenizde bir elma ağacı varsa ve üzerine “bu, bir incir ağacıdır” yazdığınız bir etiketi üzerine ilıştırırseniz, bu sayede bu ağaç incir ağacı olur mu? Hayır ve bununla birlikte bütün ev halkınız ve onlarla birlikte ülkenin bütün sakinleri etrafında toplansanız ve ciddiyetle “bu, bir incir ağacıdır” diye ant içseniz, ağaç neydiyse öyle kalır ve gelecek yıl da bunu kanıtlar: dallarında incir değil, elmalar belirecektir.

Gördüğümüz gibi, bu, anayasalar için de bu tıpatıp aynıdır. Kâğıt üzerine yazılmışlar, şeylerin gerçek konumuyla, güçlerin fiili ilişkileriyle çelişki içinde olunca, durum bundan farksızdır.

Kral, 5 Aralık 1848 tarihli kâğıt parçasıyla kendi kendini çok sayıda ödünle bağlamıştır. Ama bu fiili anayasa ile ve özellikle de kralın elinde hiçbir şey azaltmaksızın muhafaza ettiği iktidarın fiili ve gerçek araçlarıyla çelişki halindedir. Bu durumlarda yerçekimi yasasında yerleşik zorunluluk gibi, fiili anayasa her adımda yazılı anayasayı siler.

5 Aralık 1848 Anayasasının bir Tadil Meclisi tarafından onaylanmasına rağmen, Kral hemen ilk değişiklik girişimlerinde bulunmak ve ihsan ettiği üç sınıf seçim yasasını var etmek zorundaydı. Bu seçim yasasından ileri gelen Meclisle de Kralın ancak 1850’de anayasaya sadakat yemini etmesi için de anayasada yeni ve temel tādiller devam ettirilmeliydi. Zaten köklü değişiklikler de asıl bu yeminden sonra başladı! 1850’den beri, her yıl bu tipteki tādillerle nitelenmektedir. Tarih, bizim anayasadan daha kevgire dönüşmüş, yüz savaş geçirmiş bir sancağı kaydetmemektedir.

Üçüncü sonuç: Beyler biliyorsunuz, şehrimizde yayın organı “*Volkszeitung*” olan, delik deşik anayasamızın, bu paçavra bayrağın etrafına bununla birlikte ateşli bir korkuyla yığılmış, bu

yüzden “anayasal” ismiyle maruf ve “Tanrı Aşkına, anayasaya tutunun! Anayasa, devamız ve selametimiz! Yangın var! İmdat!” şeklindeki savaş nidalarını kullanan bir parti var.

Beyler, her defasında bir parti bazı yer ve zamanlarda, savaş nidası, korku çağlığı olarak “anayasanın etrafında toparlanın”ı atıyorsa, bundan hangi sonuca ulaşırsınız? Beyler, burada sizi, bir irade tarafından cesaretlendirilen bir insan gibi sorgulamıyorum; sorumu tevcih ettiğim sizin iradeniz de değildir. Sizi basitçe düşünen varlıklar olarak sorguluyorum. Bu olaydan ne sonuç çıkarırsınız?

Tabii Beyler, her zaman, böyle bir durumda, müneccim olmaksızın, büyük bir kararlılıkla “Bu anayasa son sınırdadır; kendi, ölümünden daha değerli değil” diyebilirsiniz; birkaç yıl içinde de artık var olmayacaktır zaten.

Nedenleri basittir. Yazılı bir anayasa, ülkede fiili olarak zaten gerçekleşen güç ilişkilerine cevap verdiğinde, bu nida hiçbir zaman atılmaz. Böyle bir anayasa karşısında, herkes belirli bir mesafede durur ve ona çok yakınlaşmaktan çekinir. Bu anayasaya karşı, herkes kendisine kötü dönebilecek bir teklifsizlik göstermekten imtina eder. Yazılı anayasanın, gücün fiili ve gerçek ilişkilerine cevap verdiği yerde, anayasa bağlılığı bir araya gelme şiarı haline getiren bir parti görülmez. Bahsedilen nidanın atıldığı zaman ise bu, bir korku nidasının kesin ve kuşkusuz işaretidir; başka kelimelerle bu yazılı anayasada, gerçek anayasayla, gücün gerçek ilişkisiyle her zaman tenakuz içinde olan bir şeyler vardır. Ve bu çelişki bir şekilde oluştuğunda, yazılı anayasa her zaman ve geri dönüşsüz bir şekilde mahkûm edilir. Ne Tanrı ne de nidalar yardımcı olur.

Anayasa, sağa veya sola yönelik değişikliklere uğrayabilir; ama bu şekilde kalamaz. Muhafazası için çağrı, açık bir şekilde düşünen insana, zaten bunu kanıtlar. Eğer hükümet, yazılı anayasayı örgütlü toplumsal güçlerin fiili ilişkileriyle uzlaştırmak için bu değişikliği ele alırsa, onu sağcı bir biçimde tadil edile-

bilir. Veya tam aksine harekete geçen toplumun örgütü olmayan güçleridir ve bu, onların örgütlü güçlerden daha büyük olduklarını bir kez daha kanıtlar. Bu durumda anayasa nasıl ki daha önce sağcı bir şekilde olduysa aynı ölçüde solcu bir biçimde tadil edilir. Hem bu hem diğer durumda, anayasa mahkûm edilmiş olur.

Eğer Beyler, benim size verme onuruna sahip olduğum konferansı sadece aklınızda tutmayacak ve üzerinde düşünecekse-
niz; aynı şekilde eğer düşünce yoluyla bütün sonuçlarını geliştirecekse-
niz, bütün anayasa sanatının, bütün anayasa bilgeliğinin sahibi olacaksınız demektir. Anayasal sorunlar ilk elde hukuk sorunları değil, güç sorunlarıdır. Bir ülkenin fiili anayasası, bu ülkedeki güçlerin fiili ve gerçek ilişkilerindedir. Yazılı anayasa ise sadece, toplumda nasılsa, güçlerin fiili ilişkilerinin tam ifadeleri olduklarında değerleri olur. Bunlar, belleğinizde tutmak isteyeceğiniz ilkelerdir. Size bu ilkeleri bugün özellikle de ordunun gücünü dikkate alarak sundum. Çünkü ilkin zamanın kısalığı benim için daha fazlasına izin vermiyordu ve ikinci olarak ordu, güç ve kuvvetin örgütlü araçlarının en önemli ve karar verici olanıdır. Ama tam olarak idarenin, adaletin vs. de kendiliğinden aynı olduğunu anladınız: zaten bunlar da aynı şekilde bir toplumun kuvvetlerinin örgütlü araçlarıdır. Bu söylediklerimi unutmayın Beyler ve kendinizi bir anayasa oluşturmak durumunda bulduğunuzda, ne yapmanız gerektiğini, bir kâğıt parçasını yazılarla doldurarak değil, ülkedeki gerçek güçlerin ilişkilerini değiştirerek bunun gerçekleşeceğini bileceksiniz.

Bu zamana kadar otururken Beyler, bu konferans sayesinde, ben hiçbir söz sarf etmeksizin, sizden talep edilen yeni askeri yasa ve ordu mevcudunu arttırma tasarılarının hangi ihtiyaçtan çıktığını öğrenmiş oldunuz. Ayrıca kendiniz bu yasa tasarılarının derin kaynağına parmağınızla işaret edebilirsiniz.

Beyler, monarşinin pratik hizmetkârları vardır: bunlar iyi hatip değildirler, ama sizin de kendiniz için olmasını arzulayacağınız pratik hizmetkârlardır.

Ferdinand Lassalle, 1862

KOR

Elinizdeki derleme sadece, 1982 Anayasasının kabulünün hemen ertesindeki tartışmalar, 2008 yılından itibaren Türk kamu hukukunun içine düştüğü bunalım veya yeniden ortaya atılan ve birçok siyasi odak tarafından hemen sahiplenilen “sivil” anayasa üzerinden değerlendirilmemelidir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin yıkımı ve 11 Eylül ile işaret fişegi atılan ama son beş yıl içinde içine gömülmüş olduğumuz birçok siyasi/hukuki olayda tekrar tekrar ortaya çıkan, II. Dünya Harbi’nin sonrasında Anayasaların büyük kısmının görünüşteki hukukileşmesi/depolitizasyonu çağından çıktığımız gerçeğini de masaya yatırmalıdır. Kısaca bu seçki edilgin bir okuma için değil, okuyucuyu büyük bir tartışmaya davet olarak hazırlanmıştır.

ISBN-978-6

